

21067.

YILDIZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TURİZM VE ÇEVRE

İŞLETME YÖNETİMİ
YÜKSEK LİSANS BİTİRME TEZİ

HAVVA İSTİF

TEZ DANIŞMANI: Prof. Dr. İSMET SABİT BARUTÇUGİL

İÇİNDEKİLER

	SAYFA
TABLolar	IV
ŞEKİLLER	IV
KAYNAKÇA	V-VIII
ÖZGEÇMİŞ	IX

BÖLÜM -I-

TURİZM OLAYINA GENEL YAKLAŞIM

1. TURİZMDE TEMEL KAVRAMLAR	7
1.1 TURİZMİN TANIMI VE TEMEL ÖZELLİKLERİ	7
1.2. TURİSTİN TANIMI VE TURİST PROFİLLERİ	7
1.2.1. TURİSTLERİ CEZBEDEN UNSURLAR	8
1.3. TURİZMİN SINIFLANDIRILMASI	14
1.4. TURİZMİN BİLEŞENLERİ	17
1.5. TURİZM ARAŞTIRMALARINDA TEMEL YAKLAŞIMLAR	19
2. GELİŞEN SÜREÇ İÇERİSİNDE TURİZMİN DEĞİŞEN PROFİLİ	24
2.1. TURİZMİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE FAKTÖRLERİ	24
2.1.1. TURİZMİN TARİHSEL GELİŞİMİ	24
aa. İLKÇAĞLARDA TURİZM	24
bb. ORTAÇAĞDA TURİZM	25
cc. RÖNESANS DEVRİNDE TURİZM	25
dd. YENİ VE YAKINÇAĞDA TURİZM	25
ee. GÜNÜMÜZDE TURİZM	26
2.1.2. TURİZMİN GELİŞMESİNİN NEDENLERİ	29
2.2. GÜNÜMÜZDE TURİZMİN DEĞİŞEN PROFİLİ	33
2.2.1. KÜLTÜR TURİZMİ	33
2.2.2. YAŞANTIYI GÖRME TURİZMİ	35
3. TÜRKİYE' DE TURİZM	35
3.1. TURİZM ENDÜSTRİSİNİN DURUMU	36
3.2. TURİZMİN TÜRK EKONOMİSİNDEKİ YERİ	38
aa. ÖDEMELER DENGESİ BAKIMINDAN	39
bb. MİLLİ GELİR AÇISINDAN	39
cc. TURİSTİK TİCARET ORANLARI BAKIMINDAN	39
dd. İÇ FİYATLARA ETKİSİ BAKIMINDAN	39
ee. DEVLETİN GELİR VE GİDERLERİNE ETKİSİ BAKIMINDAN	39
ff. İSTİHDAM ETKİSİ BAKIMINDAN	40
gg. SEKTÖRLER ÜZERİNDE ETKİSİ BAKIMINDAN	40
hh. ALTYAPI ÜZERİNE ETKİSİ BAKIMINDAN	40
11. BÖLGELER ARASI DENGE BAKIMINDAN	40

II

3.3.	TURİZMDE EKONOMİK GÖSTERGELER	40
3.4.	TÜRKİYE'DE TURİZM YATIRIMLARINI ÖZENDİRİCİ ÖNLEMLER ..	45
3.5.	ÖNÜMÜZDEKİ DÖNEMDE BEKLENEN GELİŞİMLER VE ÇEVRE AÇISINDAN GENEL BİR DEĞERLENDİRME	47

BÖLÜM -II-

TURİZM POLİTİKALARI VE YATIRIMLARININ BAZI OECD ÜLKELERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

1.	GENEL OLARAK TURİZM POLİTİKASI	54
1.1.	TURİZM POLİTİKASININ TANIMI	54
1.2.	TURİZM POLİTİKALARININ ÖZELLİKLERİ	55
1.3.	TURİZM POLİTİKASINA OLAN İHTİYAÇ	57
1.4.	TURİZM POLİTİKASINDA HEDEFLER	57
2.	OECD ÜYESİ BAZI ÜLKELERDE TURİZM POLİTİKASI VE TÜRKİYE İLE KARŞILAŞTIRILMASI	58
2.1.	AKDENİZ ÜLKELERİNDE TURİZMİN ORTAK ÖZELLİKLERİ.....	63
2.2.	AKDENİZDE KIYISI OLAN BAZI OECD ÜLKELERİNDE UYGULANAN TURİZM POLİTİKALARI	67
2.2.1.	FRANSA	67
2.2.2.	İSPANYA	71
2.2.3.	İTALYA	74
2.2.4.	YUGOSLAVYA.....	78
2.2.5.	YUNANİSTAN.....	81
3.	TÜRKİYE'DE TURİZM POLİTİKALARI'NDA EKOLOJİK DENGE UNSURLARININ YERİ VE ÖNEMİ	84
3.1.	PLANLI DÖNEM ÖNCESİ TURİZM POLİTİKASI	89
3.2.	PLANLI DÖNEMDE TURİZM POLİTİKASI	89
3.2.1.	1. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1963 - 1967)	92
3.2.2.	2. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1968 - 1972)	92
3.2.3.	3. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1973 - 1977)	93
3.2.4.	4. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1978 - 1982)	94
3.2.5.	5. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1983 - 1987)	94
3.2.6.	6. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1990 - 1994)	95
3.3.	TURİZM POLİTİKALARININ GENEL DEĞERLENDİRMESİ.....	96
3.3.1.	TÜRKİYE'NİN TURİZM POLİTİKALARINDA UYGULAMA VE GERÇEKLEŞME İMKANI OLABİLECEK ÖNERİLER	101
3.3.2.	ÇEVRE POLİTİKALARININ YETERSİZLİĞİNDEN KAYNAKLANAN TURİZM SORUNLARI	103
3.3.3.	TURİZM SORUNLARINDA ÇEVRE VE FİZİKSEL PLANLAMA.....	106

III

BÖLÜM -III-

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA PLANLARININ DOĞAL ÇEVRE ÜZERİNE ETKİLERİ VE YAPILMASI GEREKENLER

1.	TURİZMİN ÇEVRESEL KOŞULLARI	111
1.1.	GÜNÜMÜZDE TURİZM OLGUSU VE BOYUTLARI	111
2.	TURİZM FAALİYETLERİNİN DOĞAL ÇEVRE ÜZERİNE ETKİLERİ	113
2.1.	ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ YAKLAŞIMI VE SINIRLARI (ÇED)	113
2.2.	TURİZMİN ÇEVRE ÜZERİNDE YARATABİLECEĞİ OLUMSUZ ETKİLER	116
2.3.	EKOLOJİ VE ÇEVRE SORUNLARI İLİŞKİLERİ	117
2.3.1.	EKOLOJİ KAVRAMI	119
2.3.2.	EKOLOJİ ÇEVRE SORUNLARI İLİŞKİLERİ	120
2.4.	EKO-SİSTEM KAVRAMI	120
2.4.1.	TURİZM YÖNÜNDEN EKO-SİSTEMİN BOZULMA SEBEPLERİ VE DOĞAL KAYNAKLARIN KULLANIMI	121
2.5.	TURİZMLE İLGİLİ KİRLENMELER	123
3.	TURİSTİK ALANLARDA KONTROLSÜZ GELİŞME VE ALANLARIN TAŞIMA KAPASİTELERİ	124
3.1.	ÇEVRESEL TAŞIMA GÜCÜ	128
3.2.	SOSYAL TAŞIMA GÜCÜ	128
3.3.	FİZİKSEL TAŞIMA GÜCÜ	133
4.	TÜRKİYE'DE KIYI TURİZM ALANLARININ ÇEVRESEL FAKTÖRLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	141
4.1.	TÜRKİYE'DE TURİZMİN BAŞLANGIÇ VE SINIR KOŞULLARI	141
4.2.	KIYI TURİZMİNİN GELİŞTİRİLMESİ VE KIYILARIMIZ	144
	SONUÇ VE ÖNERİLER	152

IV

TABLolar

	SAYFA
1- DÜNYA TURİST VARİŞLARININ BÖLGESEL DAĞILIMI	31
2- DÜNYA TURİZM GELİRLERİNİN BÖLGESEL DAĞILIMI	32
3- TÜRKİYE'NİN DIŞ TURİZM GELİRLERİ VE GSMH İÇİNDEKİ PAYI...	42
4- TÜRKİYE'DE YATAK KAPASİTESİNİN GELİŞİMİ	43
5- PLAN HEDEFLERİNE GÖRE TURİZM GELİR VE GİDERİ	44
6- TURİZM GELİRLERİNİN GSMH VE DIŞ TİCARET DENGESİ İÇİNDEKİ PAYI (1963 - 1987)	46
7- PLAN HEDEFLERİ İLE GERÇEKLEŞEN TURİZM GELİR-GİDER DENGESİ	98
8- PLAN HEDEFLERİ İLE GERÇEKLEŞEN TOPLAM YABANCILARIN YILLARA GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI	99
9- PLAN HEDEFLERİ İLE GERÇEKLEŞEN TURİZM GELİRLERİ	100
10- TÜRKİYE'NİN ÇEŞİTLİ İKLİM BÖLGELERİNDE UYGUN TURİZM SÜRELERİ	142
11- DENİZ KIYI SORUNLARI	149
12- MARMARA, EGE VE AKDENİZ'DEKİ TATİL BELDELERİNİN KISACA SORUNLARI	150

ŞEKİLLER

1- BİR TURİZM BÖLGESİNİN CAZİBESİNİ ETKİLEYEN DEĞİŞKENLER....	9
2- TURİZMİN BİLEŞENLERİ	18
3- TURİZM İNCELEMESİNDE DİSİPLİN VE YAKLAŞIM SEÇKİSİ	23
4- AKDENİZ ÜLKELERİNE GELEN YABANCI TURİST SAYILARININ 1970-2000 YILLARI ARASINDAKİ DEĞİŞİMİ	65
5- AKDENİZ ÜLKELERİNDE ULUSAL VE ULUSLARARASI KIYI TURİZMİNİN MAVİ PLAN SENARYOLARI UYARINCA, 1985-2025 ARASINDA GELİŞİM PROJEKSİYONLARI	66
6- SOSYAL TAŞIMA KAPASİTESİNİN ARTIŞININ TURİSTİK DENEYİME ETKİLERİ	131

GİRİŞ

İnsanların oturdukları yer dışında, görme, tanıma, dinlenme, spor, din ve tedavi amaçlarıyla yaptıkları gezilerden doğan ilişkilerin bütünü olarak tanımlanan turizm, 19.yüzyılın geliştirdiği bir olgu olarak ortaya çıkmıştır.

Daha eski çağlarda turizm, ancak son derece sınırlı kalan örneklerle, kendini gösterebilen ve toplumsallık çapı kazanamayan bir olguydu. Ulaşım araçlarının yetersizliği ve gelişmemiştirliği, yol ağlarının ilkeliliği, ülkeler içinde ve arasında genel güvensizlik koşulları ve ekonomilerin basit geçinme ortamı dışında ek harcamalara elvermeyen basit yapısı nedenleriyle, insanların buldukları yerlerden başka bir yere geniş çapta gidebilmeleri ortamı, bu çağlarda mümkün olamamıştır.

Geçmiş yüzyıllarda turistler, ancak hac yerlerine seyahati göze alan din adamları ile sayıları pek sınırlı kalan, derdine çare arama yolundaki hastalardan ve özellikle zengin kişiler adına Doğu'ya antika toplamaya giden meraklılardan ibaret kalmıştır.

Batı Avrupa'da karayolu şebekesinin ve çok atlı araba sayısının arttığı 17. ve özellikle 18. yüzyılda, seyahatleri engelleyen unsurlardan biri böylelikle ortadan kalkmaya başlamış ve karayoluyla gezilerde gelişme sağlanmıştır. Ortaçağ bağınazlığından sonraki özgürlük ve kişilere hareket serbestliği akımları ile ekonomide liberalizm ortamı da gezileri kolaylaştıran koşullar getirmiştir.

19. yüzyıl ortasından itibaren Batı Avrupa'nın ağır sanayiini kurmuş bulunması turizme sosyal olarak ihtiyacı arttıran en büyük gelişmeyi beraberinde getirmiştir. Ancak, toplumlar içersinde çalışan sınıflara sosyal hakların başlangıçlarda

tanınmaması, turizm etkimliklerinin asıl ihtiyacı olan kişilere ulaştırılmasını engellemiştir.

19. yüzyılın son çeyreğine kadar soylulara ve burjuvalara kalmış bir hak olarak kendini gösteren turizm, geçen yüzyılın sonu ile özellikle bu yüzyılın başında, önce küçük burjuvalara, ticaret sınıflarına ve memurlara, sonra işçi sınıfına yayılan bir gelişme göstermiştir.

1920'li ve 30'lu yıllarda, dünya tarihinde ilk kez ücretli yıllık tatil yapma imkanının doğması, sanayileşmiş ülkelerde turizmi sosyalleştiren ve toplumun her tabakasına yayan başlıca faktör olmuştur.

Günümüzde, sanayileşme ve nüfus artışı sonucu ortaya çıkan mega-kentler'de yaşayan insanların tabiat ile olan ilişkileri en alt düzeye inmiştir. Çalışma hayatlarındaki ihtisaslaşma ve otomasyon sonucu ortaya çıkan tek düze bir yaşam fertlerde yaşadıkları çevre dışında tatil yapma ihtiyacını yoğunlaştırmaktadır. Kitle haberleşme araçlarının çok gelişmesi ve yaygınlaşması da insanların dünyanın her tarafı hakkında bilgi sahibi olmasına imkan vermekte ve değişik ülkeleri gezip görme arzusu uyandırmaktadır.

Ulaştırma araçlarının teknolojik buluş ve yeniliklerle geçmiş dönemlerle karşılaştırılmayacak düzeyde güvenliğe, hıza ve konfora kavuşturulması ve özellikle uçaklarda seyahat maliyetinin geniş kitlelere uygun düzeylere indirilmesi turizme katılma olanağını arttırmaktadır.

Seyahat işletmeciliğinin gelişmesi ve örgütlenmesi ve bunun sonucu olarak seyahat etmek isteyenlere kredi veya taksitle ödeme gibi finansal kolaylıkların sağlanması turizme katılmayı arzulayan fakat çeşitli nedenlerle bunu gerçekleştiremeyen kişilere bu olanağı sağlamaktadır.

Bütün bunların ötesinde uluslararası ekonomik ve politik ilişkilerin artması, farklı ülkeler arasındaki eğitim, bilim, kültür ve sanat ve spor amaçlı ilişkilerin yoğunluk kazanması ve ulusal ve uluslararası düzeyde turizmi geliştirici politikaların uygulanması da turizme katılanların sayısını arttıran bir gelişmedir.

Sonuç olarak, turizm olayının genişlemesi ve yoğunlaşması sonucu turizm endüstrisi günümüzde ekonomik ve sosyal yapı içinde önemli bir yere sahip bulunan temel bir endüstri olmaktadır.

1986 yılında uluslararası turizme katılan kişi sayısının 350 milyon civarında olması ve turizm harcamalarının 1.800 milyar dolar olarak gerçekleşmesi, bu endüstrinin günümüzde ulaştığı boyut hakkında bir fikir vermektedir.

Dünya Turizm Örgütü'nün (WTO) tespitine göre, turizmin gelişme hızı her zaman dünya ticaret hacminden daha hızlı bir artış göstermiştir.

Ekonomisi en gelişmiş ülkeler, Batı Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa, Kanada, Hollanda, Belçika, Avusturya ve Japonya uluslararası turizm pazarının yaklaşık yüzde 75'ine sahip bulunmaktadır. Bunlar turist gönderen ülkelerdir. Uygun iklim koşulları, doğal ve kültürel kaynaklar, uygun niteliklere, yeterli tesislere sahip olan, İspanya, İtalya, Yunanistan gibi ülkeler ise turist kabul eden turizm diyarları olarak kabul edilmektedir.

Birincilerin turizm bilançoları açık vermekte, yani yurt dışına giden vatandaşların sayısı gelen yabancıları çok aşmaktadır. İkinci gruptaki ülkelerde bunun tersi bahis konusu olmakta, yani bu devletler ödemeler bilançolarındaki açıkların önemli bir kısmını turizmle kapatmaktadırlar.

Ancak, günümüzde turizm alışılmış turizm merkezlerinden uzaklaşma yönünde bir eğilim göstermekte, belirli merkezlerden çevreye doğru yayılmaktadır. Bu bakımdan yakın gelecekte turist akımının sanayileşmiş ülkelerden az gelişmiş ülkelere doğru yönelmesi mümkün görülmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmada karşılaştıkları en önemli sorun kaynak yetersizliğidir. Yatırımları finanse etmede, kalkınma açısından gereksinim duydukları yatırım mal ve hizmetlerini ve teknolojiyi satın almada kaynaklarının yeterli olmaması başka bir kaynağın kullanılmasını gerekli kılmaktadır.

Genellikle dış ticaret dengeleri açık veren gelişmekte olan ülkelerin ihracatının büyük bir kısmını tarım ürünleri ve hammaddeler teşkil etmektedir.

Bu ülkeler açıklarını kapatabilmek için mal ve hizmet ithalatı talebini sınırlamak yolu ile döviz tasarruf etmeye ve ödemeler dengesindeki açığı kapatmaya çalışmaktadırlar.

İthal sınırlamaları ise yurt içi üretimi ve büyüme oranlarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin büyüme hızının düşmesi, yurt içi üretimin düşmesi sonucu, ithalat ve ihracat gerilemekte, işsizlik ve dış borç yükleri artmaktadır.

Bu nedenle, gelişmekte olan ülkeler döviz getirisi sağlamak amacıyla turizmi destekleme yoluna gitmektedirler. Turizm günümüzde gelişme açısından sınırlı kaynaklara sahip bir çok gelişmekte olan ülkenin ihracatında önemli yer tutmakta, ödemeler dengesine katkı sağlamakta dolayısıyla sanayileşme için ihtiyaç duyulan yatırım maddeleri ithalatında önemli bir kaynak görevi yapmaktadır.

Türkiye'nin dış ödemeler dengesi de 1948 yılından bu yana her yıl açık vermiştir. Hızlı nüfus artışının, düşük gelir düzeyinin, işsizliğin ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan eğitim, sağlık, enerji, altyapı sorunlarını çözmek için gereken büyük yatırımların ihtiyaç duyduğu ithalatın yapılmasında önemli döviz darboğazlarıyla karşılaşmıştır.

Uzun ve çeşitli özelliklere sahip kıyıları, yüksek dağları, gölleri ve tarihi arkeolojik sitleri ile Türkiye turizm için geniş imkanlara sahip bir ülkedir. Buna rağmen, turizm ülke ekonomisinde gerçek yerini alamamış ve Türkiye'nin iktisadi kalkınmasına mümkün olan katkıyı sağlayamamıştır.

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan ve turizm ile çevre ilişkilerinin ele alındığı bu çalışma, "Turizm Sektörünün Özellikleri ve Ekonomik Etkileri", "Turizm Politikaları; Türkiye ve bazı OECD Ülkeleri Açısından Değerlendirilmesi", "Sürdürülebilir Kalkınma Planlarının Doğal Çevre Üzerine Etkileri" başlıkları altında konuyu incelemektedir.

Birinci bölümde; turizmin genel değerlendirmesi, ekonomik yeri çeşitli açılardan ele alınmış ve turizmin istihdam, milli gelir, ödemeler dengesi ve bölgesel kalkınma açısından önemi ve bunlar üzerinde etkileri incelenmiştir.

İkinci bölümde; Türkiye'de planlı dönem öncesi, planlı kalkınma döneminin başladığı 1963 yılından Türk ekonomi tarihinde önemli bir yeri olan 24 Ocak 1980 tarihine kadar olan dönem ve 1980 yılından günümüze kadar turizm için tespit edilen politikalar, uygulamalar ve hedefler incelenmiştir. Bunların yanısıra turizm-çevre-fiziksel planlama üçgeni üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde, turizm için tespit edilen sürdürülebilir turizm politikaları ve hedeflerinin Türkiye ölçeğinde değerlendirilmesine yer verilmiştir. Turizmin doğal çevre

üzerine etkileri, kontrolsüz gelişme ve taşıma gücü konuları incelenmiştir.

BÖLÜM -I-**TURİZM OLAYINA GENEL YAKLAŞIM****1. TURİZM: TEMEL KAVRAMLAR****1.1. TURİZM'İN TANIMI VE TEMEL ÖZELLİKLERİ**

Yaygın benimsenen bir tanımlama ile Turizm, kazanç sağlama amacına yönelik olmamak ve sürekli yerleşmemek koşuluyla yabancıların bir yere seyahatleri ve orada konaklamaları sonucunda ortaya çıkan olayların ve ilişkilerin tümüdür. Daha kısa ve öz olarak turizm, sürekli yaşanılan yer dışında tüketici olarak yapılan seyahat ve geçici konaklama olayıdır. Bu tanımlamalar ile ortaya çıkan turizme ilişkin belirleyici özellikler ana hatlarıyla şunlardır.

a) Turizm sürekli yaşanılan, çalışılan ve doğal gereksinimlerin karşılandığı yerlerin dışında yapılan seyahatlerdir.

b) Turizmde konaklama geçici bir süre içindir. Seyahat eden ve konaklayan kişi bir süre sonra sürekli yaşadığı yere geri döner.

c) Seyahat eden ve geçici olarak konaklayan kişiler, genellikle turizm işletmeleri tarafından üretilen mal ve hizmetleri talep eder ve tüketirler. (1)

1.2. TURİST'İN TANIMI VE TURİST PROFİLLERİ

Turist, turizmin tanımındaki özelliklere uygun olarak; belirtilen nedenlerin etkisi ile belirli bir süre için seyahat eden, ziyaret ettiği yerde 24 saatten fazla kalan

(1) Barutçugil, İ. Sabit, " Turizm İşletmeciliği", BETA yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1988, s. 15

veya ülkenin bir konaklama tesisinde en az bir geceleme yapan, mali gücü, zamanı ve maddi kapasitesi sınırlı olan, rahatına düşkün, geleneklerini koruyan, temizlik ve vasat konfor arayan, maceraperest olmayan insandır.(2) Genel olarak turist profillerini şu şekilde tanımlayabiliriz.

a) Turistler, sürekli yerleşme amaç olmaksızın dini inançları, sağlık nedenleri, sosyo-kültürel gereksinimleri, aile bağları eğlenme ve dinlenme arzuları veya işleri gereği olarak veya boş zamanlarını değerlendirmek amacıyla başka ülkelere seyahat eden insanlardır.

b) Bilimsel, sportif, politik ve benzeri olaylara veya toplantılara katılmak amacıyla seyahat edenlerde turist olarak kabul edilirler.

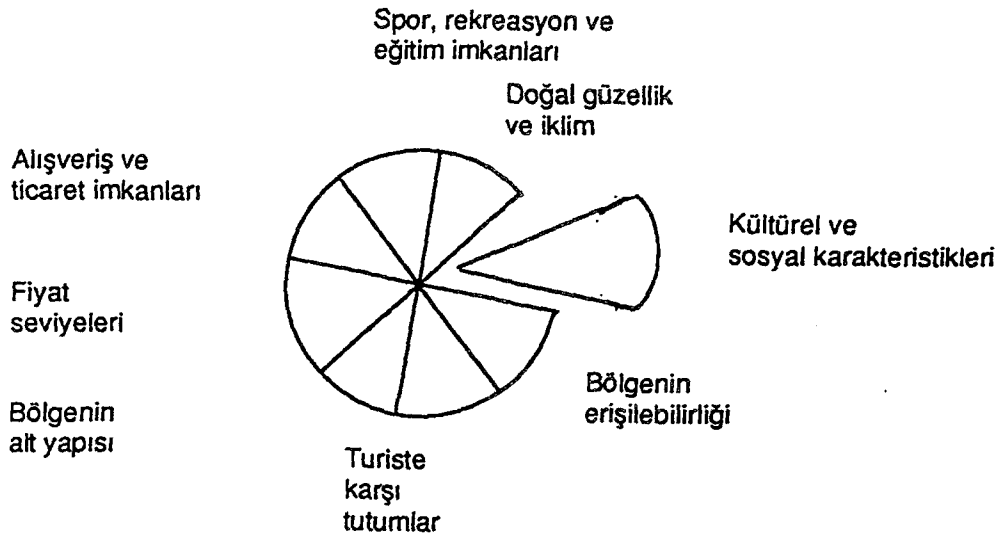
c) Turist, temel amacı psikolojik tatmin sağlamak olan, seyahati süresince mal veya hizmet üretimi veya satışı yoluyla kazanç elde etmeyi düşünmeyen, ekonomik anlamda tüketici olan ve normal düzeyde bir mali güce sahip bulunan ancak zamanı sınırlı olan bir kişidir. (3)

1.2.1. TURİSTLERİ CEZBEDEN UNSURLAR

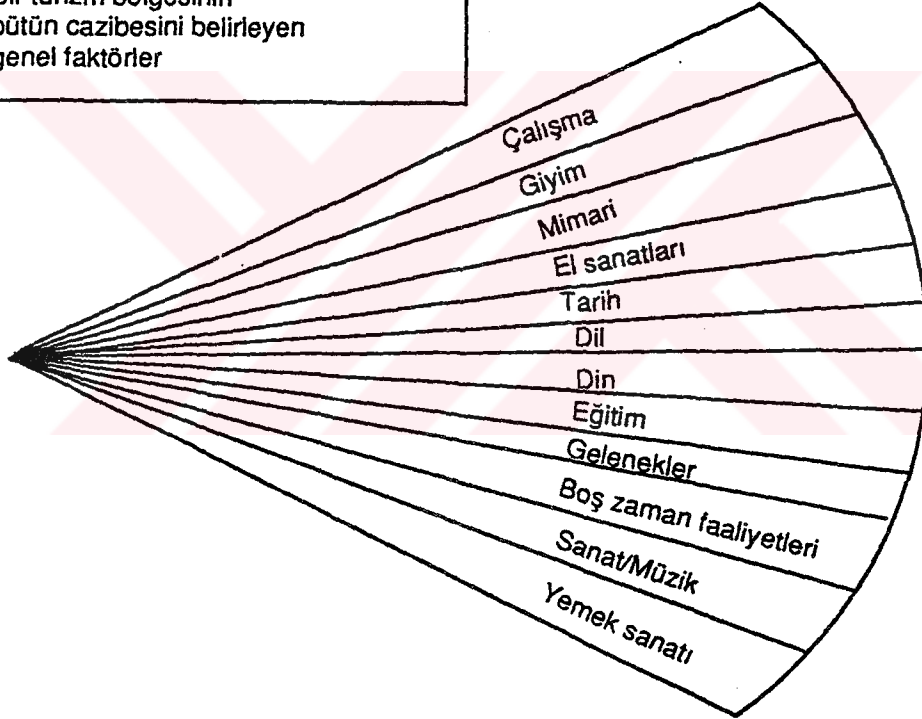
Bir bölgenin veya halkın çeşitli özellikleri seyahat için çok etkili olan çekicilikler sağlamaktadır. Sanat, müzik, mimari, teknik başarılar eğitim, dil, spor ve diğer bir çok faaliyet alanı turistleri cezbetmektedir. Bu çekici unsurlar aşağıda açıklanmakta ve toplu olarak şekil 1.1'de gösterilmektedir.

(2) Olalı, Hasan, " Turizm Dersleri", T.C. Turizm Bankası A.Ş. Araştırma ve Eğitim Başkanlığı İnceleme Araştırma Dizisi:1,Ankara, (yıl?), s. 12

(3) Barutçugil, İ. Sabit, a.g.e., s. 16

1. ETAP
Bir turizm bölgesinin bütün cazibesini belirleyen genel faktörler

2. ETAP
Bir turizm bölgesinin cazibesine katkıda bulunan sosyal ve kültürel unsurdur.

ŞEKİL 1.1 Bir Turizm Bölgesinin cazibesini etikeleyen değişkenler.

Kaynak: Annals of Tourism Research, Nisan/Haziran 1978.

a- GÜZEL SANATLAR

Resim, heykel grafik sanatlar, mimari ve çevre mimarisi gibi kültürel araçlar seyahat etmek için önemli bir sebep oluşturmaktadır.

b- MÜZİK VE DANS

Bir ülkenin müziksel anlatımı ve kaynakları onun en çekici ve hoş giden yönleri arasındadır. Aslında, bazı ülke veya eyaletlerde, ziyaretçilerin başlıca eğlence ve tatmin kaynağı müziktir.

c- EL SANATLARI

Satışa arzedilen hediyeelik ve hatıra eşyaların, turistleri tatmin etmesi için, satışın yapıldığı ülke veya bölgede elle yapılmış veya imal edilmiş olmaları gerekir.

d- ENDÜSTRİ VE TİCARET

Bir bölgenin endüstriyel özellikleri seyahat için önemli bir motivasyon sağlar. Turistlerin büyük bölümü özellikle uluslararası turistler bir eyalet veya ülkenin ekonomisi hakkında entellektüel bir merak duyarlar. Bunlar, ülkenin endüstrisi, ticareti, ürünleri ve ekonomik temeliyle ilgilenirler. (4)

e- TARIM

Bir bölgenin tarımı bir çok ziyaretçi'nin ilgisini çekebilir. Yapılan ziraat türü-çiftlik hayvanları,

(4) McIntosh, Robert W. " İlkeler-Uygulamalar-Felsefeler", Michigan Eyalet Üniversitesi, s. 140,141,142 Çeviri: Mutlu, Fatma Aylin.

tavukçuluk, süt işletmeleri, ekinler bağlar ve şarap üretimi, taze meyve ve sebzeler o yöre kültürünün ilginç bir yönüdür.

f- EğİTİM

Bir ülkenin yurttaşları diğerlerinin eğitim sistemleriyle ilgilendir. Herhangi bir ülkenin kolej ve niversite kampüsleri, turistler için önemli atraksiyonlardır. Bunların pek çoğunun manzarası çok güzel yerlerde ve hoş yerlerde kurulmuşlardır.

g- EDEBİYAT VE DİL

Bir eyalet veya ülkenin edebi başarıları kültürel özelliklere göre daha sınırlı bir cazibeye sahip olmakla birlikte, yine de seyahat motivasyonun önemli bir unsurunu oluşturmaktadır. Kitaplar, dergiler, gazeteler, kitapçıklar, broşrlar ve diğer yazılı edebi eserler, ülke kültürünün en önemli anlatımları arasında bulunmaktadır.

h- BİLİM

Bir ülkenin bilimsel faaliyetleri, özellikle, teknik, endüstri eğitim veya bilimsel araştırma alanlarında çalışan ziyaretçilerin ilgisini eker. Turizmi teşvik etmekten sorumlu kuruluşlar, bilimsel topluluğa bilimsel enformasyon, mübadeleleri, kongre ve seminerlerin düzenlenmesi, bilimsel tesislere geziler ve ziyaretçilerin bilimsel enformasyona erişimini sağlayan diğer faaliyetler için imkanlar hazırlayarak hizmet edebilirler.

i- SİYASAL SİSTEMLER

Hükümet sistemleri dünyanın her yanında değişiklik gösterir. Siyaset bilimi ve siyasal iktidarla ilgilenen kişiler başkentler gibi hükümet merkezlerine yapılan gezileri özellikle değerli ve çekici bulurlar.

j- DİN

Tarihin kaydedildiği günden beri seyahat için önemli bir başka motivasyon kaynağı dinsel ziyaretler olmuştur. Bunların en bilinenleri, günümüzde büyük bir önem taşıyan Mekke ziyaretleridir. Çok sayıda, insan kendi kilise örgütlerinin çeşitli merkezlerine ve dini inançlara göre kutsal sayılan bölgelere gitmektedir. Çoğunlukla bu geziler gruplar halinde yapılmaktadır. Dünyanın çeşitli bölgelerinde muhteşem kiliseleri ve çeşitli dinsel kuruluşlarının merkezlerini ziyaret eden grupların turlarıyla karşılaşmak oldukça olağan bir durumdur. Bütün dinsel doktrinlerin önemli tapınak mahallerine yapılan ziyaretler önemli bir seyahat motivasyonudur.

k- YIYECEK VE İÇECEK

Bir ülkenin yiyecek ve içeceği, o ülkenin en önemli kültürel ifadeleri arasında bulunmaktadır. Özellikle Fransız, Çin ve Türk mutfakları ilgi çeken ve turizm etkinliklerine konu olan kültür unsurlarıdır.

l- TARİH VE ÖN-TARİH

Bir bölgenin kültürel mirası, o bölgenin tarihi kaynaklarıyla dile gelir.

Tarihin korunması ve müzelerin niteliğiyle yönetimi başarılı turizm çabası için çok büyük önem taşımaktadır.

(5)

Tarihi eserleri görmek amacıyla yapılan seyir gezileri turistlerin çok rağbet ettiği bir faaliyet türüdür. Eski devirlerde de durum aynıydı. İlk çağlardaki seyahatlerin çoğu dünyanın yedi harikası olarak bilinen anıtsal yapıları ve yerleri görmek amacı ile gerçekleştiriyordu.

1. Mısır'ın büyük Piramitleri ve Sfenks.
2. Babil'in asma bahçeleri ile Babil duvarları ve Sarayı.
3. Türkiye'de bulunan Halikarnasus (Bodrum)'daki Mausolus Mezarı.
4. Yunanistan'da, Olimpiya'daki Zeus heykeli.
5. Rodos Adasının limanındaki Rodos Heykeli.
6. Mısır'ın İskenderiye kentindeki Büyük Fener (Pharos).
7. Türkiye'de Efes'teki Artemis Tapınağı (Diana Tapınağı).

Bunların içinde, bir tek Mısır'daki Büyük Piramitler günümüze kadar yaşamıştır ve halen dünyanın en çok turist çeken cazibe merkezlerinden biridir.

Eski zamanlardaki insanların bu harikaları görmek için seyahat etmesi gibi, bugünün turistleri de, Grand Canyon, Yosemite Ulusal Parkı, Yellowstone, Niyagara Şelaleleleri, okyanuslar ve Büyük Göller ile insan yapısı harikalardan olan büyük kentleri, müzeleri, baraj ve anıtları ziyaret etmektedir. (6)

(5) McIntosh, Robert W., a.g.e., s. 143-147

(6) McIntosh, Robert W., a.g.e., s. 19-20

1.3. TURİZM'İN SINIFLANDIRILMASI

Turizm olayının daha açık ve doğru bir biçimde anlaşılabilmesi amacıyla çeşitli kriterlere göre ayrı ayrı gruplandırılması gerekmektedir. Bu kriterler, turistin geldiği yer, turist sayısı, turizmin amacı, seçilen zaman, kalınan süre ve turizmin sosyolojik niteliği olmak üzere altı başlık altında toplanabilir.

a) Turistin Geldiği Yer:

Turizm olayı, bu kriterlere göre "iç turizm" ve "dış turizm" (uluslararası turizm) olmak üzere ikiye ayrılır. İç turizmde sürekli yaşadıkları yerlerden ayrılan kişiler, kendi ülkeleri içindeki diğer bölgelere veya kentlere seyahat etmektedirler. Pasaport ve vize gibi izin belgeleri, yabancı dil bilgisi ve döviz gerektirmeyen iç turizm ulusal gelirin bölgeler arası dağılımına önemli bir katkı sağlar.

Dış turizm ise, yaşanılan ülke dışında bir ülkeye seyahati ifade eder. İç turizmle arasındaki en önemli fark; yabancı dil, döviz ve pasaport gibi bazı engeller doğurmasıdır. Dış turizm; ödemeler dengesi üzerinde etkileri bakımından kendi içinde "dış aktif turizm" (yabancıların bir ülkeye seyahati) ve "dış pasif turizm" (bir ülke vatandaşlarının dış ülkelere seyahati) olmak üzere ikiye ayrılabilir.

Dış aktif turizm, bir ülkeye döviz girişi sağladığından ödemeler dengesi üzerinde olumlu, dış pasif turizm ise döviz çıkışına yol açtığından ödemeler dengesi üzerinde olumsuz etkiler doğurur.

b) Turist Sayısı:

Bu açıdan turizm bireysel, kolektif ve kitle turizm olmak üzere üçe ayrılır.

1. Bireysel turizm, seyahat ve konaklamanın kişisel olarak düzenlenmesi ve gerçekleştirilmesi ile ortaya çıkar.
2. Kollektif turizm belirli bir grup, örgüt veya kulüp tarafından düzenlenen seyahat ve konaklama biçimidir.
3. Kitle turizmi ise, seyahatin büyük ölçüde ve konaklamanın tümüyle kollektif bir biçimde gerçekleştirildiği ve turistin grupla bütünleşmesinin bilinçli olarak özendirildiği bir turizm biçimidir.

c) Turizmin Amacı:

Bir kişinin turizm olayına katılmasını sağlayan temel amaçlar çok ve çeşitlidir. Bu nedenle turizm; dinlenme ve eğlenme sosyal ve kültürel, sportif, dinsel, ekonomik, politik olmak üzere yedi gruba ayrılır.(7)

Dinlenme Turizmi:

İnsanın çalışma yükü hayat şekli veya çevrenin olumsuz etkileri ile zarar gören bedeni ve ruhi sağlığının tekrar elde edilmesi için geçici yer değiştirmeye bağlı olarak gerçekleşen turizm çeşididir.

Dinlenme turizminin başı çalışan kişilerin belli bir dönemde tatillerini kullanarak dinlenme amacıyla devamlı oturdukları yerin dışına seyahat etmeleridir.

Kültürel Turizm:

Kültürel turizmin çok çeşitli nedenleri vardır. Eski sanat eserlerinin, tarihi yapıların, müzelerin, eski medeniyetlere ait kalıntıların görülmesi amacıyla devamlı oturdukları yerin dışına seyahat etmeleridir.

Sosyal Turizm:

İnsanların beraber yaşamalarından doğan motiflerin etkisi ile ortaya çıkan bir turizm çeşididir. Akraba ziyareti balayı gibi seyahatler, bu turizmin içine girmektedir.

(7) Barutçugil, İ. Sabit, a.g.e., s.20

Sportif Turizm:

Spora ilgi duyan kişilerin, turizme katılmalarından doğan olaylar ve ilişkilerin bütünüdür.

Dinsel Turizm:

Dinlerce kutsal sayılan beldeleri ziyaret etmek, dinsel toplantı ve törenlere katılmak veya bunları izlemek amacıyla yapılan seyahatlerdir.

Ekonomik Turizm:

Fuar ve sergilere işleri nedeniyle katılanların ve buraları yalnız ziyaret edenlerin, kongrelere katılanların, bazı büyük ekonomik tesisleri ziyaret edenlerin seyahatleri ekonomik turizm olarak kabul edilebilir.

Politik Turizm,

Diplomatların ve politikacıların ulusal veya uluslararası politik ilişkiler nedeniyle katıldıkları turizm hareketleri.(8)

d) Seçilen Zaman:

Bu açıdan turizm, seyahat ve konaklama için yılın hangi mevsiminin seçildiğine bakılarak yaz turizmi veya kış turizmi biçiminde sınıflandırılabilceği gibi turizm hareketlerinin yoğunluğuna bağlı olarak sezon içi turizm ve sezon dışı turizm biçiminde de ikiye ayrılabilir.

e) Kalınan Süre:

Turizm olayı kapsadığı süre açısından da "kısa süreli turizm" ve "uzun süreli turizm" olmak üzere ikiye ayrılır. Kısa süreli turizm, hafta sonu tatili veya bir başka yere yolculuk sırasında çoğunlukla bir veya iki günlük konaklama ile doğan turizm biçimidir. Uzun süreli turizm ise, sürekli

(8) T.C. Turizm Bank. A.Ş., "Turizm Nedir?", Araştırma ve Eğitim Başkanlığı İnceleme/Araştırma Dizisi 1, s.41

yerleşme yeri dışında en az dört geceleme ile gerçekleşen tatil veya herhangi bir diğer amaçlı turizm olayıdır.

f) Turizmin Sosyolojik Niteliği:

Turizm bu olaya katılan kişilerin yaşları, meslekleri, sosyo-kültürel özellikleri ve gelir düzeyleri gibi sosyolojik nitelikleri açısından değerlendirilebilir. (9)

1.4. TURİZMİN BİLEŞENLERİ

Turizm sanayiinin bütün bileşenleri, şekil 1.2'de gösterildiği gibi konaklama, ulaşım, alışveriş ve faaliyetler başlıkları altında dört grupta toplanabilir.

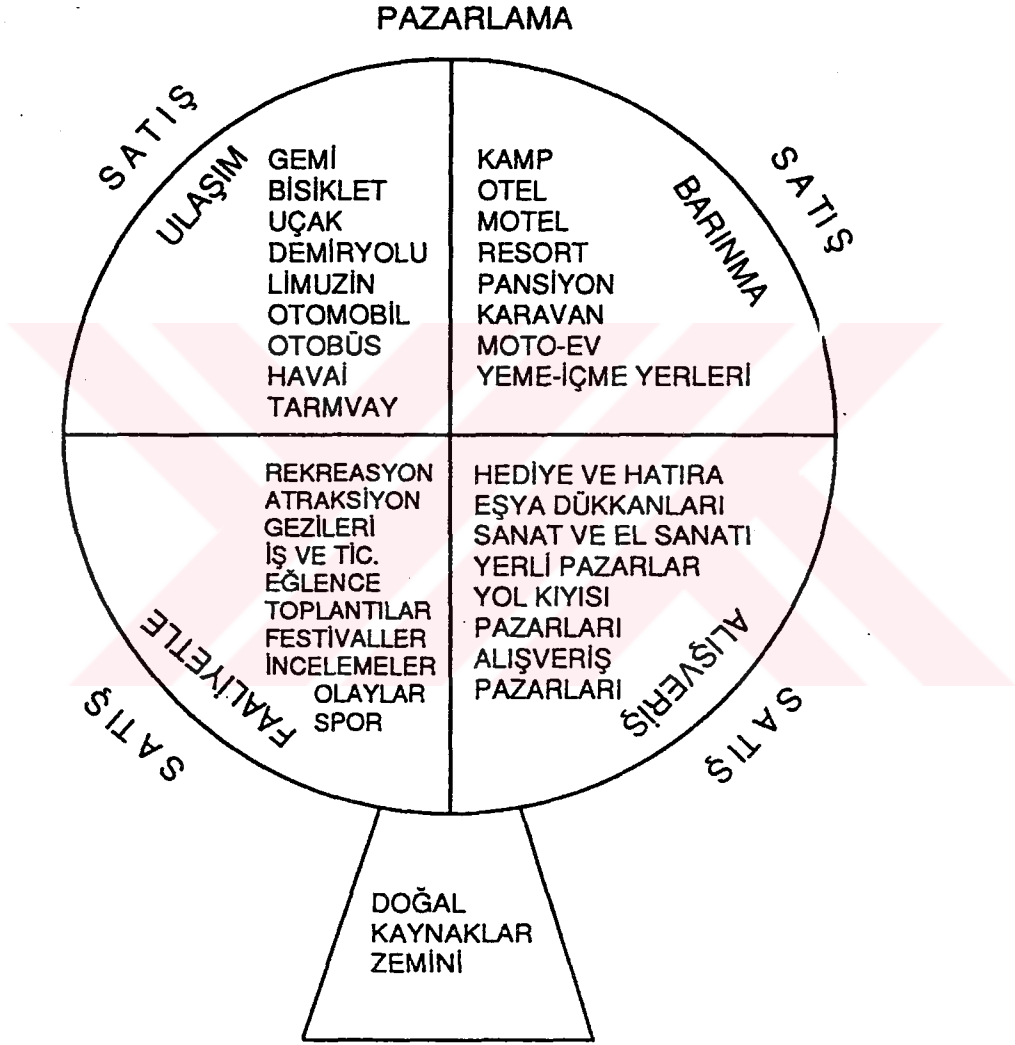
Konaklama, konaklanan her tür yeri, hatta kampları ve karavan alanlarını her tür yeme içme hizmetini kapsar. Alışveriş kapsamında, hatıra eşyası, el sanatları, giysi, bakkaliye vb. her türde perakende mal alımları bulunur. Faaliyetler, hoş vakit geçirme, spor, günübirlik tur, mahalli turlar, kültürel olaylar, festivaller ve kumar gibi hizmetlerin tümüdür.

Turizm sanayii, bütünüyle doğal kaynaklara dayanır. Böyle bir dayanağın güvenli ve çekici olması ve tercihan da olağanüstü güzellikleri bulundurup tatilcilere hitap etmesi gerekir. Doğal kaynaklar aşırı kalabalıklaşmanın olmaması için yeterince büyük olmalı ve hava kirliliği, zehirli ve tehlikeli bitki, hayvan ve böceklerden arınmış olmalıdır.

Açıkça söylemek gerekirse, rekreasyon ve hoş vakit geçirme gibi, turizm de çoğu kez bir sanayi dalı olarak tanımlanmamaktadır. Buna rağmen turizm, büyük çapta bir ekonomik faaliyettir. Bu ekonomik faaliyet, gerçekten de

(9) Barutçugil, İ. Sabit, a.g.e., s.23

ŞEKİL 1.2 Turizmin bileşenleri

turizm sanayi ya da daha doğru bir anlatımla, sadece turizmdir.

Turizm, bir çok bölümü ve çeşitli faaliyetleri olan, çok yönlü bir sanayidir. Genç bir sanayi olarak, ortak bir malı üretmede tüm unsurlarının bir arada çalışmasını sağlayacak bir bütünlüğe henüz erişmemiştir. Sanayinin her parçası, tüm turizm tablosuna, kendine özgü katkısını yapar.

Turizm büyüyüp olgunlaştıkça, öğeleri arasında daha büyük bir bütünleşme olacak ve önemli konularda bir bütün halinde harekete geçilecektir. Kimi firmalar büyürken, turizm zincirinin zayıf halkaları yok olacaktır. Böylece turizm parlak, dinamik ve heyecan dolu bir gelecek vaatmektedir.

(10)

1.5. TURİZM ARAŞTIRMALARINDA TEMEL YAKLAŞIMLAR

Turizme yaklaşımda genel olarak çok ve çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Ancak, turizmin ne şekilde inceleneceği konusunda bir görüş birliği bulunmamaktadır. Turizm araştırmalarında kullanılmakta olan yöntemlerden başlıcaları aşağıda ana hatlarıyla belirtilmektedir.

a- KURUMSAL YAKLAŞIM

Turizm araştırmalarındaki bu yaklaşım, turizm faaliyetlerini yerine getiren çeşitli birimleri ve kurumları göz önüne almaktadır. Kurumsal yaklaşım, özellikle seyahat acentası gibi kurumları ön plana çıkarmaktadır.

(10) McIntosh, Robert W., a.g.e., s. 12-13

b- MAMUL YAKLAŞIMI

Mamul yaklaşımı; çeşitli turizm ürünleri, bunların nasıl üretildiği, pazarlandığı ve tüketildiği konuları üzerine yapılan araştırmaları kapsamaktadır. Örneğin, bir hava yolu koltuğu üzerine inceleme yapılabilir; bu koltuk nasıl yaratılmaktadır? onun alım satımıyla ilgili kişiler kimlerdir; bu koltuk nasıl finanse edilir, reklamı nasıl yapılır vb. Mamül yaklaşımının sakıncası çok zaman alma eğiliminde olması ve insanın kısa bir zaman dilimi içinde turizmin esaslarını kavramasına izin vermemesidir.

c- TARİHSEL YAKLAŞIM

Bu yaklaşım geniş şekilde kullanılmamaktadır. Evrimsel bir açıdan turizm faaliyetlerinin ve kurumlarının çözümlenmesini içerir. Yeniliklerin, bunların gelişme veya gerilemelerinin ve ilgi değişikliklerinin nedenini araştırır. Kitle turizmi oldukça yeni bir olgu olduğu için bu yaklaşımın kısıtlı bir yararı bulunmaktadır.

d- YÖNETSEL YAKLAŞIM

Yönetsel yaklaşım firmaya yönelik olup (mikroekonomik), bir turizm girişimini işletmek için zorunlu olan planlama, araştırma fiyatlandırma, reklam, denetim vb. gibi yönetim ve işletmecilik faaliyetleri üzerinde durur. Bu, çok tutulan bir yaklaşımdır ve diğer yaklaşım ve disiplinlerden alınan kavramları kullanır. Turizmi incelemekte kullanılan yaklaşım ne olursa olsun, yönetsel yaklaşımın niteliğini bilmek çok önem taşımaktadır. Mamuller değişmekte, kurumlar değişmekte, toplum değişmektedir; demek ki turizm ortamındaki değişimleri karşılamak için yönetsel hedefler ve işlemlerin bu değişimlere uyarlanması gerekmektedir.

e- EKONOMİK YAKLAŞIM

Gerek ülke, gerekse dünya ekonomisi açısından taşıdığı önem nedeniyle, ekonomistler turizmi yakından incelemektedirler. Bu yaklaşım az, talep, ödemeler dengesi, döviz, istihdam, harcamalar, gelişme çoğaltanlar ve diğer ekonomik faktörler üzerinde durmaktadır.

Bu yaklaşım turizmi, turizmin bir ülkenin ekonomisine ve ekonomik gelişmesine katkılarını çözümlmek için bir çerçeve sağlama bakımından çok yararlıdır. Ekonomik yaklaşımın yetersizliği ise, turizmin önemli bir ekonomik olgu olmakla birlikte, ekonomik olmayan etkilerinin de bulunmasından kaynaklanmaktadır. Ekonomik yaklaşım genellikle çevresel, kültürel, psikolojik, sosyolojik ve antropolojik yaklaşımlara gereken önemi vermemektedir.

f- SOSYOLOJİK YAKLAŞIM

Turizm toplumsal bir faaliyete vesile olmaktadır. Dolayısıyla bireylerin, insan gruplarının turizm davranışlarını ve turizmin toplum üzerindeki etkisini incelemiş olan sosyologların dikkatini çekmiştir. Bu yaklaşım gerek ev sahiplerinin, gerekse de konukların toplumsal sınıflarını, alışkanlıklarını ve geleneklerini incelemektedir. Boş zamanlar sosyolojisi görece az gelişmiş bir alan olmakla birlikte, hızla ilerleme ve daha geniş bir kullanıma kavuşma umudu veren bir disiplindir. Turizm toplum üzerinde büyük bir etkide bulunmayı sürdürdükçe, sosyal bakış açısından daha fazla incelenecektir.

g- COĞRAFİ YAKLAŞIM

Coğrafya çok geniş alanı olan bir disiplindir. Bu yüzden coğrafyacıların turizme ve turizmin mekansal yönlerine ilgi duymaları çok doğaldır. Coğrafyacıların turizme yaklaşımı

turizm alanlarının mekanı, turistik yerlerin yol açtığı insan hareketleri, turizmin arazi yapısına turizm tesisleri biçiminde getirdiği değişiklikler, turizm gelişmesinin dağılımı; fiziki planlama, ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlar konularını aydınlığa kavuşturur. Turizmle coğrafya arasında bir çok noktada ilişki olduğu için, coğrafyacılar bu alanda diğer bir çok disipline oranla daha enine boyuna araştırmalar yapmışlardır. Onların yaklaşımları çok kapsamlı olduğu için arazi kullanımı, ekonomik yönler, demografik etkiler ve kültürel sorunları ele almaktadırlar.

h- DİSİPLİNLERARASI YAKLAŞIMLAR

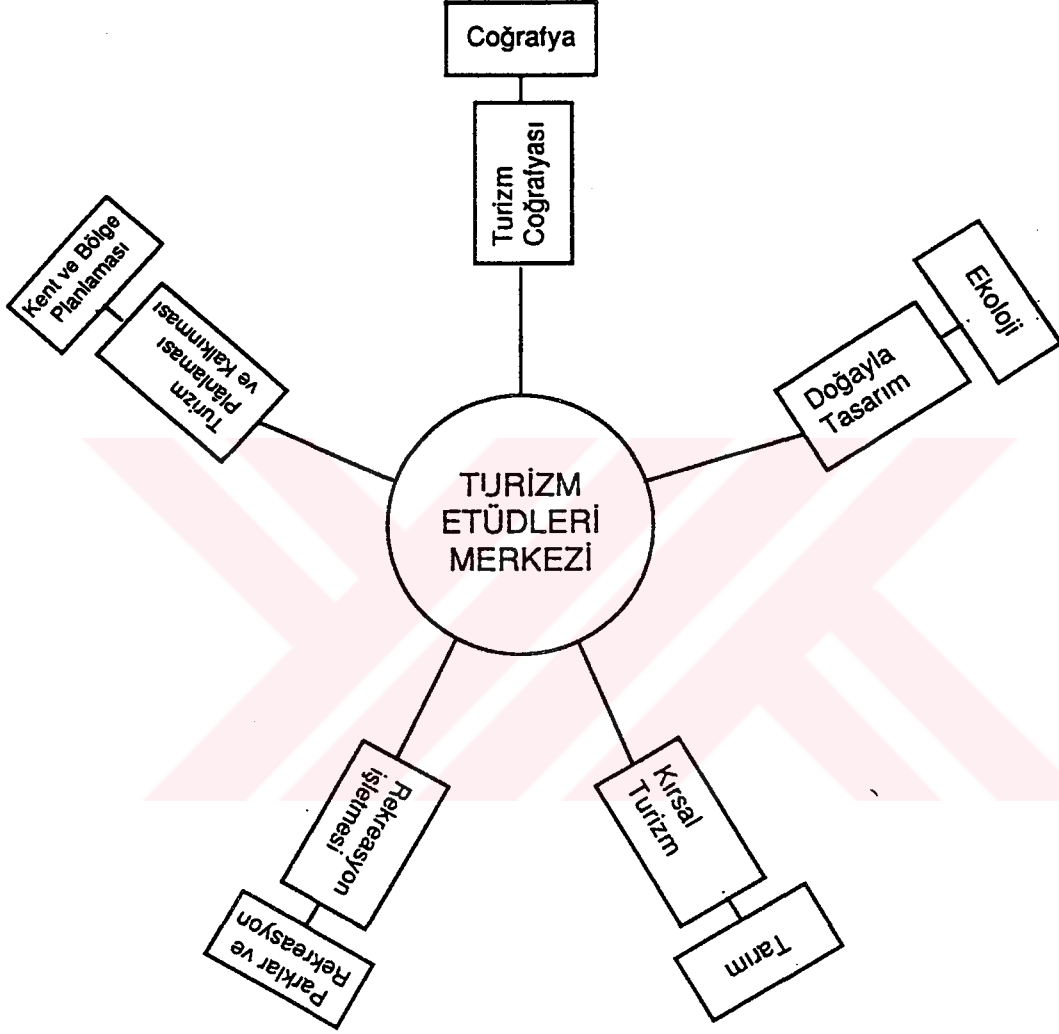
Turizm gerçekte toplumumuzun bütün yönlerini kapsamaktadır. Antropolojik bir yaklaşımı gerektiren kültür turizmi vardır. Bireyler farklı davranış biçimlerine sahiptirler ve farklı nedenlerle seyahat ederler. Bu motivasyonların neler olduğunu belirlemek için, turizm ürünlerini tanıtmaya ve pazarlamanın en iyi yolunu tespit etmeye yardımcı olmak üzere psikolojik bir yaklaşımın kullanılması zaruridir. Turizm öylesine geniş, öylesine karmaşık ve çok yönlüdür ki bu alanı incelemek için her bir yerde farklı bir göreve ya da amaca uyarlanmış çok sayıda yaklaşımın bulunması zorunludur.

Şekil 1.3, turizm incelemelerinin disiplinlerarası niteliğini onların karşılıklı ilişkilerini göstermektedir.
(11)

Günümüzde geçerli olan bilimsel anlayış sistem yaklaşımına dayanmaktadır. Gerek pozitif gerek sosyal bilimlerde konuları ve sorunları bir sistem olarak, bütün yönleriyle, disiplinlerarası yaklaşımla ve bilimsel yöntemlerle ele

(11) McIntosh W., Robert, a.g.e., s. 7

ŞEKİL 1.3 Turizm incelemesinde disiplin ve yaklaşım seçkisi

□ Bölüm veya disiplin

□ Turizm Kursu

almak en geçerli yol kabul edilmektedir. Turizm incelemelerinde de bu yaklaşımın benimsenmesi doğru ve yararlı olacaktır.

2. GELİŞEN SÜREÇ İÇERSİNDE TURİZMİN DEĞİŞEN PROFİLİ

2.1. TURİZMİN TARİHİ GELİŞİMİ VE FAKTÖRLERİ

Turizmin tarih içindeki gelişmesinin başlıca özellikleri şöylece özetlenebilir:

- Boyutsal Gelişme: Turizme katılanların sayısı ve turizm harcamalarındaki gelişme büyümüştür. Buna fiziki büyüme adı da verilir.
- Hızlı Gelişme: Turizmde son yıllarda son derece hızlı gelişmeler olmuştur.
- Turizmdeki gelişme yeni bazı buluşlara fırsat vermiştir.
- Kalitatif Gelişme: Turizm bugün gittikçe uluslararası özellik, kıtalararası özellik taşımaktadır.

2.1.1. TURİZMİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Turizmin ilk çağlardan günümüze tarih içindeki gelişmesi aşağıdaki başlıklar altında incelenmektedir.

a- İLK ÇAĞLARDA TURİZM.

Bu dönemde seyahatler merak faktörünün etkisiyle diğer taraftan refah düzeyinin sağladığı imkanlarla gelişme göstermiştir. İlkçağın en çok seyahat eden insanları, eski Romalılar olmuştur. Bunlar çok gezen insanlardı. Seyahatleri güzel organize etmişlerdi. Örneğin yol yönlerini, istasyonları ve geceyi geçirmek için sığınakların bulunduğu yerleri ve mesafeleri işaretleyen yol haritaları yapmışlardır.

b- ORTAÇAĞDA TURİZM.

Bu çağda turistik faaliyetler daha çok dini eserlerin ziyareti amacı ile yapılmıştır. Ortaçağ turizminin ilgi çeken kişilerinden ve olaylarından biri, Marco Polo ve onun uzun seyahatleridir. Marco Polo'nun Çin'e yaptığı seyahatlerden sonra Venedik'te bastırıldığı eser, Asya'ya Avrupa'ya tanıtan ilk yayın olması bakımından önemlidir. Ayrıca, o zamana kadar hiç görülmemiş bir para birimini de Çin'den Avrupa'ya götürmüştür. İslamiyetin doğuşu da ortaçağ turizmine canlılık getirmiştir.

c- RÖNESANS DEVRİNDE TURİZM.

Rönesans devrinde turizmin ilgi çeken yönü tüm turistik hareketlerin İtalya'da olmasıdır.

d- YENİ VE YAKIN ÇAĞDA TURİZM.

iki dönemde incelenebilir.

i) Birinci Dönem: XIX y.y. ortasından birinci dünya savaşına kadar olan dönemi kapsar. Bu yüzyılın turizmine canlılık ve gelişme imkanı veren faktörlerin başlıcaları şunlardır. Teknikte, buharlı gemi ve demiryollarının her tarafta eski ulaştırma araçlarının yerine geçmesi, edebiyat ve felsefe alanındaki gelişmeler, demografik şartlardaki değişme, demokratikleşme ve sergilerdir. (12)

ii) İkinci Dönem: Dünya savaşından günümüze kadar olan dönemi kapsar. İçinde bulunduğumuz 20. yüzyılda turizm açısından büyük önem taşıyan bir olay 1920'lerde otomobil çağının başlamasıdır. Karayolları ağlarının genişlemesi otomobillerin ucuzlayarak kullanımının hareketliliğini

(12) T.C. Kalkınma Bank., Turizm Nedir, s. 14

önemli ölçüde artırmıştır. Turizm amacıyla yapılan seyahatlerde otomobilden yararlanma tüm beklentilerin ötesinde bir gelişme göstermiştir.

Yirminci yüzyılda yaşanan iki dünya savaşı, bir taraftan ekonomik ve sosyal refahı, seyahat özgürlüğünü ve güvenliğini azaltarak turizmi olumsuz yönde etkilerken diğer taraftan da ulaştırma araçlarında ve özellikle havacılık teknolojisinde önemli ilerlemeler yaratarak seyahatleri geliştirici yönde etkiler doğurmuştur. 2. Dünya savaşı sonrasında turizmin hızlı bir gelişme göstermesinde havacılıktaki gelişmelerin rolü çok büyük olmuştur.

e- GÜNÜMÜZDE TURİZM

Günümüzde turizm olayının değişen ve gelişen diğer iki önemli boyutu da konaklama işlemleri ve tur organizatörleri olmaktadır. Bu yüzyılın başlarında çoğunlukla zengin ve aristokrat kişilerin zevklerine ve taleplerine uygun olan oteller günümüzde kitle turizminin koşullarına uygun, büyük kapasiteli ve standart hizmet sunan konaklama işlemlerine dönüşmüşlerdir. Tur organizatörlerinin gruplar için düzenlediği "Paket tur"lar ise günümüzde turizm olayının tipik bir yönüdür.

Günümüzde turizm, ekonomik ve sosyal alanlardaki köklü değişimlere paralel olarak önemli gelişmeler göstermektedir. Turizm kapsamı ve etkileri giderek artan bir sosyo-ekonomik olaya dönüşmektedir.

Modern Turizm, artık geleneksel sayılabilecek bir görüş ile bir "kitle olayı" olarak nitelendirilmekten çok bir "uluslar göçü" olarak nitelendirilmeye uygun bir aşamaya ulaşmıştır.

Endüstrileşme, hızlı nüfus artışı, kentleşme, doğa ile olan ilişkilerin en alt düzeye inmesi ve benzeri belirleyici özelliklere sahip günümüzün toplumsal yaşamı içerisindeki insanın bunalım ve gerilimleri, Fiziksel ve Psikolojik yorgunluğu değişik bir ortamda tatil yapma ihtiyacını yoğunlaştırmaktadır. Turizm olayına katılan insan toplum içindeki günlük yaşamında alıştığı rolleri ve kuralları aşmakta, bunlardan doğan yükümlülüklerinden kurtulmakta ve sahip olduğu sosyal statünün gereği olan davranış tarzlarını bir kenara bırakarak kendini özgür hissedebilmektedir.

Ekonomik kalkınma ile birlikte kişisel güç düzeylerinin yükselmemesi ve milli gelirlerin daha adaletli dağılımı ve giderek daha geniş kitlelerin turizme katılmasını sağlamaktadır.

Eğitimin, kitle haberleşme araçlarının ve özellikle televizyonun gelişmesi ve yaygınlaşması, günümüz insanının değişik ülkeler ve insanlar hakkında daha fazla bilgi sahibi olmasına ve dolayısıyla bunlara karşı daha fazla ilgi duymasına yol açmaktadır. Ayrıca, bu araçlarla yapılan reklam ve propaganda, daha önce erişilemeyen sosyal tabakaları da etkilemekte ve anlarda da turizme katılma arzusu uyandırmaktadır.

Sonuç olarak, turizm olayının genişlemesi ve yoğunlaşması, sonucu turizm endüstrisi günümüzde ekonomik ve sosyal yapı içinde önemli bir yere ve öneme sahip bulunan ve yukarıda belirtilen nedenlerle giderek gelişen yani ve çeşitli iş alanları yaratan bir temel endüstri dalı olmaktadır.

Turizmin gelişmesini hızlandıran ekonomik, sosyal ve teknik nedenlerin incelenmesinden sonra, Dünya turizminin

günümüzdeki bazı temel özellikleri de ana hatlarıyla şu şekilde belirlenebilir.

Dünya turizminin günümüzdeki bir diğer özelliği de alışılmış turizm merkezlerinden uzaklaşma yönünde bir eğilim görülmesidir.

İspanya İtalya ve Yunanistan gibi çoğu Akdeniz ülkeleri ve Karayip'ler artık eski çekiciliğini yitirmiştir. Özellikle, belirli bir yaşın ve gelir düzeyinin üzerindeki kişiler açısından doyum noktasına ulaşılmıştır. Daha az bilinen kıyılarda yatla dolaşma, Himalaya'larda yürüyüş ve Çin Halk Cumhuriyeti gibi turizme yeni açılan ülkeleri ziyaret daha yoğun ilgi çekmektedir.

Uluslararası turizmdeki gelişmelerden az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin nasıl etkileneceği konusunda birbirleriyle çelişen iki görüş bulunmaktadır.

Bir görüşe göre, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin dünya turizmi içindeki payı ve önemi gelecekte de bugünkü durumundan farklı olmayacaktır.

Zira bu ülkelerin büyük çoğunluğu turist gönderen batı ülkelerine uzaktır ve komşuları da genellikle kendileri gibi az gelişmiş ülkelerdir. Dolayısıyla, bu ülkelerin gelecek için fazla bir beklentileri olmaması gerekir.

Ancak, bazı önemli belirtilerden hareket edilerek turizmin belirli merkezlerden çevreye doğru yayılma eğilimi içinde olduğu da söylenebilir. Kuzey Amerikalı ve Batı Avrupalı turistler, artık yeni yönler ve gidilecek yeni yerler aramaktadırlar. Bu bakımdan bir çok gelişmekte olan ülke yakın bir gelecekte önemli turizm merkezleri olmaya aday görülmektedir.

Bu ülkeler, öncelikle gezme-görme tutkusu ile seyahat edenlere kapılarını açacaklardır. Gelişmiş bir altyapı ve örgütlü bir üst yapı gerektirmeyen bu tür bir turizm hareketi ile turizmin ekonomik ve sosyal yararlılığını kavrayan bu ülkeler daha sonra konforlu eğlenme ve dinlenme tesisleri gerektiren güneş, kum ve deniz turizmi için gerekli alt ve üst yapı yatırımlarını yapacaklardır.

Gelişen ülkelerin dünya ticaretinde giderek artan oranda yer almaları da bu ülkelerde iş turizmini geliştirecek olan bir faktördür. (13)

2.1.2. TURİZMİN GELİŞMESİNİN NEDENLERİ

Sanayi uygarlığının gelişmesi sonucu ortaya çıkan ve turizmi geliştiren faktörler ülkelere göre farklılıklar göstermekle birlikte genel olarak şu şekilde sıralanabilir.

- II. Dünya savaşından sonra insanlardaki gezme isteğinin yoğunlaşması.
- Sanayileşen ülkelerde ekonomik durumun düzelmesi
- Ulaştırma araçlarının hızlı teknik gelişimi, hız ve güvenilirliğin artması
- Konaklama tesislerinin çeşitliliğinin artması
- Hafta sonu tatilleri, ücretli izinlerin yaygınlaşması
- İkinci konut edinme eğiliminin artması
- Belirli yörelerin meşhur olması, ilgi çekmesi
- Kişilerin satın alma güçlerinin artması
- Basın-yayın organlarının turizmi teşvik etmesi
- Reklam araçlarının etkinliği
- Toplumdaki sosyal değişmeler, tatil fikrinin yaygınlaşması

(13) Barutçugil, İ. Sabit, a.g.e., s. 42-47

- Hazır paket turların ortaya çıkışı yaygınlaşmasıdır.(14)

II. Dünya savaşını izleyen yıllarda, özellikle 1960 sonrasında uluslararası turizmin gerek turist varışları, gerekse turizm gelirleri açısından sürekli ve kesintisiz artışı gelişen bir çok ülkenin sürekli büyüyen bir endüstriye ilgi duymasına neden olmuştur. Ülkelerin uluslararası turizm endüstrisine ilgi duymalarının nedenlerini şöyle sıralayabiliriz.(15)

- Uluslararası turizm talebinin sürekli artması
- Uluslararası turizmin döviz darboğazı sorunlarına çözüm getirebilmesi
- Uluslararası turizmin ekonomik kısıtlamalardan, tarife ve kotalardan daha az etkilenmesi
- Turizm endüstrisinin istihdam etkisi yaratması
- Turizmin sosyal ve kültürel yaşantıyı etkilemesidir.

Genel eğilim olarak uluslararası turizm gelişmiş ülkelerde yoğunlaşmaktadır.

Tablo 1 'de Dünya Turist varışlarının Bölgesel Dağılımı, Tablo 2'de Dünya Turizm Gelirlerinin Bölgesel Dağılımı gösterilmiştir.

Bu tablolar uluslararası turist varışlarının ve turizm gelirlerinin dünyanın gelişmiş bölgelerinde yoğunlaştığını göstermektedir. Turizmin gelişme süreci içinde, Avrupa ülkeleri turizm pazarında en büyük paya sahip olmuştur. Uluslararası turist varışları ve turizm gelirleri sürekli artmaktadır. Bu yoğunlaşma veya dağılım içinde OECD ülkelerinin önemi büyüktür. Başlıca turist gönderen ve

(14) Hacıoğlu, Necdet, Uluslararası Turizm, Balıkesir, 1987, s. 12

(15) Manısalı, Erol - Yarcan, Şükrü, T.C. Turizm Bank. A.Ş., Araştırma ve Eğitim Başkanlığı, Ankara, Türk Turizm Endüstrisi Araştırma ve Eğitim Başkanlığı, (Yıl?), s. 9

TABLO : (1) DÜNYA TURİSTİK VARIŞLARININ BÖLGESEL DAĞILIMI (%)

BÖLGELER	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
AFRİKA	2,3	2,5	2,4	2,4	2,4	2,5	2,7	2,8
AMERİKA	19,0	18,7	17,9	17,6	16,8	16,4	18,4	18,9
PASİFİK	6,5	7,5	8,0	8,5	10,1	10,5	8,8	9,9
AVRUPA	68,3	68,2	68,5	68,5	67,8	67,7	67,2	65,3
ORTA DOĞU	2,0	2,1	2,4	2,1	2,1	2,1	2,1	2,3
GÜNEY ASYA	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8

Kaynak: World tourism Organisation, Yearbook of Tourism statistics, Madrid, 1988

TABLO: 2 DÜNYA TURİZM GELİRLERİNİN BÖLGESEL DAĞILIMI (%)

BÖLGELER	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
AFRİKA	2,0	2,0	1,9	2,2	2,1	2,0	2,4	2,3
AMERİKA	22,4	25,8	25,7	24,3	25,5	25,5	22,6	21,0
PASİFİK	7,7	8,8	8,8	10,6	10,5	11,1	11,2	12,1
AVRUPA	63,5	57,7	58,9	57,8	56,7	56,2	59,3	59,9
ORTA DOĞU	3,3	3,5	3,5	3,8	3,7	3,7	3,1	3,5
GÜNEY ASYA	1,0	1,2	1,2	1,3	1,5	1,5	1,4	1,2

Kaynak: World tourism Organisation, Yearbook of Tourism statistics, Madrid, 1988

turist çeken ülkeler OECD içindedir. OECD'ye üye kilit 15 ülke (Amerika, Almanya, İngiltere, Japonya, Fransa, Kanada, Hollanda, Avusturya, İspanya, Yunanistan, İtalya, İsviçre, Portekiz, İsveç, Danimarka) uluslararası turist varışlarının ve turist harcamalarının büyük bölümünü oluşturmaktadır. Başlıca turist gönderen ve turizm harcaması gerçekleştiren ülkeler, Amerika, Almanya, Fransa ve İngiltere'dir.

Uluslararası turizmin gelişme sürecinde OECD üyesi ülkeler turizm pazarında en büyük paya sahip olmuştur. OECD üyesi ülkelerin dünya turizm gelirleri içindeki payı 1986 yılında: % 71, 1987 yılında % 76 olarak gerçekleşmiştir. Başlıca turist çeken ve başlıca turist gönderen ülkelerin yer aldığı Avrupa grubu OECD turizm gelirlerinin büyük bölümünü paylaşmaktadır.

OECD turizm gelirlerinin 1987 yılında gruplara göre dağılımı incelendiğinde Avrupa grubunun payı % 76, Kuzey Amerika grubunun payı % 1,9, Avustralya-Japonya grubunun payı % 5 düzeyinde gerçekleşmiştir.(16)

2.2. GÜNÜMÜZDE TURİZMİN DEĞİŞEN PROFİLİ

2.2.1. KÜLTÜR TURİZMİ

Kültür turizmi seyahatin insanların birbirlerinin hayat ve düşünce tarzlarını öğrendikleri bütün yönlerini kapsamaktadır. Bu nedenle, turizm kültürel ilişkileri ve uluslararası işbirliğini teşvik etmede önemli bir araç

(16) Büke, Fügen, T.C. Kalkınma Bankası, A.Ş., OECD Üyesi Ülkelerde Turizm ve Türkiye Ölçeğinde Değerlendirilmesi, Basılmamış Tez, Eylül 1989, Ankara, Alıntı kaynak, OECD, Tourism Policy and International Tourism in OECD Member Countries, Paris, 1988, s.80

olarak kullanılır. Birçok ülkede, turizm bir "kültürel ilişkiler" politikasıyla bağlantılı olarak düşünülür. Turizm sadece bilgi ve anlayışın teşviki için kullanılmakla kalmamakta, seyahat pazarında ülkenin yabancılar arasında olumlu bir imajının geliştirilmesinde de kullanılmaktadır.

Bir ulusun kültürel çekicilikleri akıllıca ve yaşatıcı bir şekilde sunulmalıdır. Bu teknik tekdüzelik çağında, bir ulusun ürünlerini diğer ulusların ürünlerinden ayırması hemen hemen imkansız hale gelmiştir. Geliştirilmiş mimari tasarım ve sanatsal sunuş teknikleri dünyanın her yanında bir orijinallikte ifadesi yaşatmada kullanılabilir.

Dar anlamda alındığında turizmdeki kültürel faktörler, öncelikle özel olarak bilgi ve fikir aktarımını veya paylaşımı teşvik etmek üzere amaçlanan faaliyetlerde önemli bir rol oynamaktadır. Örnekler aşağıda verilmektedir.

- 1- Kitaplıklar, müzeler, sergiler
- 2- Müzik, tiyatro veya film gösterileri
- 3- Radyo, televizyon programları ve kayıtları
- 4- İnceleme turları veya kısa kurslar
- 5- Daha uzun önemli inceleme ve araştırmalar için okullar ve üniversiteler.
- 6- Bilimsel ve arkeolojik keşif gezileri, deniz kıyısındaki okullar
- 7- Ortak film yapımı
- 8- Konferanslar, kongreler, toplantılar seminerler. İlaveten dar anlamdaki eğitim ya da kültür faaliyetleri olmayan bir çok faaliyet değişik uluslardan insanların birbirlerini tanımalarına fırsat sağlar.(17)

Her kültür'ün bilinçli ya da bilinçsiz, bir amacı bir yönü vardır. Uygarlığın ereği, doğa'nın sırlarını bularak,

(17) Mc Intosh, W. Robert, a.g.e., s.136,140

doğanın güçleriyle, onun zenginliklerini kullanmak gibi görünüyor. Buna karşılık, her toplumun amacı, doğadan yararlanma da, öteki toplumlardan geri kalmamaktır. Bunun gibi her eğitim sistemi diğerlerini; her sanat ya da sanatçı ötekilerini aşmaya çalışır. Bu anlamda "her kültürel kurum ya da sistemin sorunları ve ereği, başka bir deyimle bir ideolojisi vardır", denilebilir. Böylece her çeşit kültürün yalnızca bir ideoloji veya üst yapı kusuru olduğu tezini savunmuyor, fakat her kültürel kurum ve sürecin bir görevi ve ereği olabileceğini belirtmek gerekir.(18)

2.2.2. YAŞANTIYI-GÖRME TURİZMİ

Geleneksel olarak bir kişi belki bir yörenin "en önemli yönlerini görür" ve böylece bu bölgeyi "görmüş" olduğunu düşünür. Mesela, tatilde bir bölgeyi ziyaret bir hekim için, bölgedeki hekimler ile konuşmak ve enteresan veya gelişmiş tıbbi tesis veya imkanları izlemek ilginç olabilir. Bir hekim oradaki bir sempozyuma ya da bir tür eğitim çalışmasına katılmayı düşünebilir. Aynı uzmanlık dalıyla veya halk sağlığı veya genel tıbbi uygulamalarla ilgilenen bir grup hekimle öğle yemeğinde biraraya gelmek isteyebilir.

Yaşantıyı görme turizminin bir başka yönü, ailelerle sosyal ilişkiler kurma imkanlarıdır.(19)

3. TÜRKİYE'DE TURİZM

(18) Güvenç, Bozkurt, İnsan ve Kültür, Remzi Kitapevi, 5. Basım 1991, s.98

(19) McIntosh, W. Robert, a.g.e., s.140

Turizm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde GSMH'nın büyük bir bölümünü oluşturan hizmetler sektörü içinde en önemli payı oluşturmaktadır.

Turizm, milli gelire olan katkısı yanında, sağladığı döviz geliri ile ödemeler dengesi açığının kapanmasında rol oynamaktadır. Diğer yandan turizm, geniş kitlelere iş imkanı, sağlayarak istihdamın en yoğun olduğu sektörlerden biri olma avantajına sahip olup, ayrıca ülkeler için etkin bir pazarlama ve reklam aracı olma özelliğini de sürdürmektedir. (20)

Turizmin sosyal bakımından önemine gelince, insanlar ve uluslar arasında kardeşliğin bir aracıdır. Ülkelerin birbirinden farklı anıtsal, kültürel değerlerini karşılıklı olarak tanımaya insanların genel kültür düzeylerini yükseltmeye imkan veren bir araçtır. Doğal, sosyal ve kültürel çevrenin korunmasının ve değerlendirilmesini sağlayan bir elemandır. (21)

Türkiye'de son yıllarda turizm sektöründe yapılan yatırımlarla birlikte tanıtma ve pazarlama çalışmalarına gösterilen büyük desteklerin sonucunda turist gelirlerinde önemli artışlar sağlanmıştır. Bunun sonucu olarak turizm, sağladığı döviz milli gelire olan katkısı yarattığı iş ve istihdam hacmi ile çok önemli bir ekonomik konu olarak Türkiye'nin de gündemine girmiştir.

3.1. TÜRK TURİZM ENDÜSTRİSİNİN DURUMU

Türkiye Planlı döneme geçtiğinden beri turizm ülkede popüler bir endüstri olmuştur. Turizm, güneş-deniz-kum, doğal güzellik gibi kaynakları kullanan, teknolojisi basit

(20) T.C. Bankası A.Ş., Turizm El Kitabı, s. 9

(21) T.C. Bankası A.Ş., Turizm Nedir?, s.11

bir iktisadi faaliyet olarak görülmüştür. Ülkenin döviz darboğazı ve işsizlik gibi başlıca sorunlarına turizmin çözüm getireceği beklenmiştir. Ülkenin endüstriyel mal ihracı imkanlarının kısıtlılığı ve yurt dışında çalısan Türk işçilerinin uzun dönemde ülkeye döviz göndermelerinin sürekli olmayacağı gözönüne alındığında, turizm yoğun istihdam ve döviz kazancı sağlayan bir endüstri görünümündedir.

Türkiye'ye yönelik uluslararası turist akımı yavaş yavaş gelişim göstermiş ve artmıştır.

Türkiye'ye yönelik turist varışları ve ülkenin turizm gelirleri artışı uluslararası turizm gelişmeleri trendine uygun olarak gerçekleşmemiştir. Ancak, son yıllarda turizm ülke ekonomisi içinde daha önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Türkiye'ye yönelik turist varışları 1976 yılında en yüksek düzeye ulaşmış ve daha sonra 1980 yılına dek talep azalmıştır.

Türkiye'de, turist varışları, turizm gelirleri ve turistin ortalama kalış süresi 1983 yılından itibaren hızla artmaya başlamıştır.

Türkiye'ye yönelik yabancı turizm talebi artışının dünya ortalamasının üstünde olduğu 1980 sonrası Türk Turizmi için bir dönüm noktasıdır. Aynı dönemde turizmden sağlanan gelirler sayısal ve oransal olarak turist varışlarının da üstünde gerçekleşmiştir.

Türkiye'ye göç, eğitim gibi turizm dışı amaçlarla ziyaret eden yabancıların da istatistiklerde turist olarak yer aldığına dikkat etmek gerekir. Ülkeyi turizm amaçları dışında ziyaret eden yabancıların sayısı 1980 yılında en yüksek düzeydedir. Bu yıldan sonra turizm amacı dışındaki yabancı ziyaretçi sayısı hızla azalmıştır. Günöbirlikçiler

dışında, toplam ziyaretçilerin yaklaşık % 3.6'sı ülkeye göç, iş, eğitim ve sağlık nedenleriyle gelmektedir. Ülkeyi turizm/dinlenme amacıyla ziyaret eden yabancıların oranı % 80'dir Diğer amaçlı ziyaretçiler arasında en önemli yeri komşu Ortadoğu ülkelerinden göç amacıyla gelenler tutmaktadır. Aynı ülkelerde iktisadi ve politik ilişkilerin gelişmesi iş amaçlı ziyaretçilerin de yüksek oranda olmasına yol açmaktadır.

Türkiye'nin uluslararası turizm pazarının büyük bölümünü OECD ülkeleri oluşturmaktadır. Batı Almanya sürekli olarak ilk sırada en büyük paya sahiptir. Son yıllarda genellikle günübirlikçilerden oluşan ABD turist pazarı ikinci sıradaki yerini kaybetmiştir. Türkiye'ye turist gönderen önemli bir ülke Yunanistan'dır. Batı Almanya'nın sürekli ilk sırada yer alması, bu ülkenin en önemli turist gönderen Batı Avrupa ülkesi olmasının yanısıra, ülkede çalışan Türk işçilerinin Türkiye'ye ilginin artmasına neden olmaları gösterilebilir. Yunanistan'ın Türkiye için önemli bir pazar olması ise kültürel ve tarihi bağlar ve fiziki yakınlıktan doğan düşük seyahat maliyeti ile açıklanabilir.(22)

3.2. TURİZMİN TÜRK EKONOMİSİNDEKİ YERİ

Özellikle 1970'li yıllarda Türkiye'de yaşanan döviz darboğazı ve işsizlik gibi bazı sorunlara turizmin çözüm getirmesi beklenmiştir.

Türkiye'de turizm gelirleri 1963-1988 döneminde çok önemli artışlar kaydetmiştir.

Turizm gelirlerindeki artışın dünya ortalamasının üstünde olduğu 1980 sonrası, Türk turizmi için bir dönüm noktasıdır. 1980 yılında 326,7 milyon Dolar olan turizm gelirleri, 1988 yılında 2.35 milyar Dolara ulaşmıştır. 1980

(22) T.C. Turizm Bankası A.Ş., Turizm El Kitabı, s,9

sonrası turizm gelirlerinin artış oranı yıllık ortalama % 31 düzeyindedir.

Turizmin ekonomideki yerini belirleyen en önemli ekonomik göstergelerden birisi olan turizm gelirlerinin GSMH içindeki payı 1963-1988 döneminde oldukça düşüktür.

(23)

Aşağıda turizmin Türk ekonomisindeki yerini belirleyen unsurlar açıklanmıştır.

a- Ödemeler Dengesi Bakımından:

Turistik faaliyetler sonucu Türkiye'nin elde ettiği dövizler; hem yatırım malları ithalinin gerektirdiği dövizin sağlanmasında, hemde dış ticaret dengesi açıklarının kapatılmasında önemli bir rol oynayacaktır.

b- Milli Gelir Açısından Turizmin Önemi:

Türk turizminin milli gelir içindeki payı oldukça düşüktür. Turizm sektörünün gelir yaratma etkisi sınırlı kalmaktadır.

c- Turistik Ticaret Oranları Bakımından Turizmin Önemi:

Bu sektörde turistik ticaret oranları Türkiye'nin lehine çalışmakta olmasından kaynaklanmaktadır.

d- İç Fiatlara Etkisi Bakımından Turizmin Önemi:

Turizm mevsimindeki talep artışı, turizmin kısa süreli bölgesel enflasyon faktörü olması sonucunu doğurmuştur.

e- Devletin Gelirlerine ve Giderlerine Etkisi Bakımından Turizmin önemi:

Turistik tüketim harcamalarının dolaylı ve dolaysız vergiler ve gelir vergilerini artırıcı etkisini hesaplamak mümkün olmadığı gibi, turizm sektörü ile devlet

harcamalarını da sağlıklı bir şekilde hesaplamak imkanı yoktur.

f- İstihdam Etkisi Bakımından Turizmin Önemi:

Turizm talebinin yoğunlaştığı dönemlerde, mevsimlik ek istihdam etkisinin ortaya çıktığı, devamlı istihdam edilen personel yanında yarım gün çalışanlara da iş imkanları sağladığı görülmektedir. Turizmde doğrudan istihdamın yolaştığı dolaylı bir istihdamdan da söz etmek mümkündür.

g- Sektörler Üzerinde Etkisi Bakımından Turizmin Önemi:

Türk ekonomisinde tüketim malı, ara malı ve yatırım malı üreten sanayi kollarında ve özellikle tarım sektöründe yatırımların ve turistik mal ve hizmet üretimine girdi veren faaliyet alanlarında gelir artışı ve ekonomik faaliyet hacmi yaratmaktadır.

h- Alt Yapı Üzerine Etkisi Bakımından Turizmin Önemi:

Turizm, altyapının gelişmesine yönelik çalışmalara neden olmuştur. Merkezi ve yerel hükümetler, turizmin geliştiği bölgelerde yol, liman, havaalanı, su, elektrik, kanalizasyon gibi altyapı yatırımlarını öncelikli olarak gerçekleştirmektedirler.

i- Bölgeler Arası Denge Bakımından Turizmin Önemi:

Turizm, bölgeler arası farkları ortadan kaldırmaya çalışır. (24) Turizm özellikle başkaca ekonomik faaliyetlerin gelişmediği bölgeler için önemli bir faaliyet ve ekonomik kazanç kaynağıdır.

3.3 TURİZMDE EKONOMİK GÖSTERGELER

Türkiye'de turizm sektörü son 10 yıl içinde oldukça önemli bir gelişme göstermiştir. 1960'larda ülkeye giriş yapan

(24) T.C. Kalkınma Bankası A.Ş., Turizm Nedir?, s.19,29

yabancı turist sayısı 200.000 iken bu rakam 1985'de 2,6 milyona 1990'da 5,4 milyona çıkmıştır. Ancak AT ülkeleri içinde önemli turizm potansiyeline ve Türkiye ile benzer özelliklere sahip Akdeniz ülkeleri ile karşılaştırıldığında bu rakamın tatmin edici olduğu söylenemez.

Türkiyenin dış turizm gelirlerinin GSMH içindeki gelişimi yıllar itibariyle Tablo 3'te gösterilmiştir.

Türkiye'de yatak kapasitesi büyük artış göstermiştir. Bu gelişim aşağıdaki Ttablo 4'te gösterilmiştir.

Türkiye'nin son yıllarda turizm gelirleri oldukça hızlı artış göstermiştir. 1989'da 2,565 milyon dolar, 1990'da 3.225 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Turizm gelirleri bir önceki yıla göre % 26 oranında artış kaydetmiştir. 1994'te planlanan turizm gelirleri ise 5.514 milyon dolar olarak hedeflenmiştir.

Türkiye'ye gelen yabancı turist oranı 89'da bir önceki yıla göre % 7'lik bir artış göstermişken bu oran 1990'da % 20.5'a yükselmiştir. Son yıllarda Türkiye'ye giriş yapan yabancı turist sayısı tabloda yıllar itibariyle şöyledir:

1960'ta 200 bin

1982'de 1,5 milyon

1985'de 2,614 milyon

1987'de 2.855 milyon

1989'da 4.459 milyon

1990'da 5.374 milyon kişi olarak gerçekleşmiştir. (25)

Türkiye'de beş yıllık kalkınma planları hedeflerine göre Turizm gelir gideri aşağıdaki Tablo 5'te ; Turizm

(25) İ.K.V., Avrupa Topluluğunun Kalkınma Politikası, İstanbul, Eylül 1991, s.134

**TABLO: 3 TÜRKİYE'NİN DIŞ TURİZM GELİRLERİ VE GSMH İÇİNDEKİ PAYI
(Milyon Dolar)**

Yıllar	Turizm Gelir.	(%) Değiş	GSMH	Tur. Gel. GSMH (%)
1983	411	11.1	51571	0.8
1984	840	104.4	50363	1.7
1985	1482	76.5	53612	2.8
1986	1215	-18.0	58527	2.1
1987	1721	41.6	64429	2.7
1988	2355	36.8	70454	3.3
1989	2557	8.5	79622	3.2

KAYNAK: Turizm Bakanlığı.

TABLO: 4

TÜRKİYE' DE YATAK KAPASİTESİNİN GELİŞİMİ

Yıllar	Tesis Sayısı	Eklenen Yatak	Toplam Yatak
1983	611	3562	65934
1984	642	2332	68266
1985	731	17729	85995
1986	834	6134	92129
1987	957	14085	106214
1988	1054	16092	122214
1989		18058	140364

KAYNAK: Turizm Bakanlığı.

TABLO:5 PLAN HEDEFLERINE GÖRE TURİZM GELİR VE GİDERİ

(Milyon Dolar)

PLAN DÖNEMİ	YIL	PLAN HEDEFİ		GERÇEKLEŞME		PLANA GÖRE FARKI	
		GELİR	GİDER	GELİR	GİDER	GELİR	GİDER
I. PLAN	1963	13.0	20.0	7.7	20.5	-5.3	0.5
	1964	18.0	21.0	8.3	21.8	-9.7	0.8
	1965	25.0	23.0	13.8	24.3	-11.2	1.3
	1966	35.0	25.0	12.1	26.3	-22.9	1.3
	1967	48.0	28.0	13.2	26.8	-34.8	-1.2
II. PLAN	1968	45.0	45.0	24.1	33.4	-20.9	-11.6
	1969	55.0	50.0	36.6	42.2	-18.4	-7.8
	1970	77.0	55.0	51.6	47.7	-25.4	-7.3
	1971	110.0	60.0	62.9	42.2	-47.1	-17.8
	1972	135.0	65.0	103.7	59.3	-31.3	-5.7
III. PLAN	1973	90.0	62.2	171.5	93.0	81.5	30.8
	1974	108.0	70.2	193.7	151.8	85.7	81.6
	1975	129.0	79.3	200.9	155.0	71.3	75.7
	1976	155.5	89.6	180.5	207.9	25.0	118.3
	1977	188.6	101.6	204.9	268.5	16.3	166.9
IV. PLAN	1978	248.4	183.1	230.4	102.5	-18.0	-80.6
	1979	315.8	188.6	280.7	95.1	-35.1	-93.5
	1980	369.2	196.5	326.7	114.7	-42.5	-81.8
	1981	454.8	204.8	381.3	103.3	-73.5	-101.0
	1982	586.7	241.0	370.3	108.9	-216.5	-105.1
V. PLAN	1983	691.6	223.6	411.1	127.3	-280.5	-96.3
	1984	452.4	142.4	840.0	276.8	387.6	134.4
	1985	510.0	166.3	1.482.0	223.6	-972.0	157.3
	1986	579.2	197.1	1.215.0	313.6	635.8	116.5
	1987	661.6	235.0	1.721.1	447.7	1.059.5	212.7
	1988	759.4	281.4	-	-	-	-
	1989	878.0	338.0	-	-	-	-

KAYNAK: Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistik Bülteni, 1987

gelirlerinin GSMH ve dış ticaret dengesi içindeki payı Tablo 6'da gösterilmiştir.(26)

3.4 TÜRKİYE'DE TURİZM YATIRIMLARINI ÖZENDİRİCİ ÖNLEMLER

Türkiye'de turizmin geliştirilmesi amacıyla 12 Mart 1982 tarihli ve 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu çerçevesinde yatırımcıları özendirici bir dizi önlemler getirilmiş bulunmaktadır.

Bunlardan başlıcaları şu şekilde özetlenebilir.

- Devlete ait arsa ve araziler, çoğu turizme uygun kıyılarda olmak üzere, yatırımcılara 49 yıl üzerinden yenilenmeye açık olarak kiralanmaktadır. Bu tür teşviklerden yararlanmak için Turizm Bakanlığı tarafından yayınlanan planları ve ihaleleri yakından sürekli olarak izlemek ve iyi planlanmış ve finanse edilmiş, bir teklif sunmak gerekmektedir.

- Turizm Bankasından (1989 yılı başında Türkiye Kalkınma Bankası bünyesine alınmıştır) toplam yatırım maliyetinin % 60'ına varan uzun vadeli ve düşük faizli krediler sağlanabilmektedir. Banka, ayrıca yurtdışından fon bulunmasına yardımcı olmak amacıyla gerekli teminat mektuplarını ve garantiler'de verebilir. Banka sermayesinin % 99'u hazine'ye ait bir devlet bankasıdır.

- Turizm yatırımları amacıyla bir Türk bankasından alınacak T.C. Merkez bankasının reeskontu düşük faizli krediler'de kullanılabilir. Reeskont olanağının varlığı hükümetin uygulamakta olduğu para politikasına bağlı bulunmaktadır.

- Turistik tesisler, ihracatçılara tanınan çoğu imtiyazlı haklardan yararlanabilirler.

TABLO: 6 TURİZM GELİRLERİNİN GAYRİSAFI
MİLLİ HASILA VE DIŞ TİCARET DENGESİ İÇİNDEKİ
PAYI (1963-1987) (Milyon Dolar)

İLLAR	TURİZM GELİRLERİ	GAYRİSAFI MİLLİ HASILA	TURİZM GELİRLERİNİN G.S.M.H. İÇİNDEKİ PAYI (%)	İHRACAT	İTHALAT	DENGE	TURİZM GELİRLERİNİN DİŞ TİCARET DENGESİ İÇİNDEKİ PAYI (%)
1963	7.7	7.422.4	0.1	368.0	688.0	-320.0	2.4
1964	8.3	7.923.6	0.1	411.0	537.0	-126.0	6.6
1965	13.8	8.525.1	0.2	464.0	572.0	-108.0	12.8
1966	12.1	10.157.7	0.1	490.0	718.0	-228.0	5.3
1967	13.2	11.275.6	0.1	523.0	685.0	-162.0	8.1
1968	24.1	12.499.3	0.2	496.0	764.0	-260.0	9.0
1969	36.6	13.877.0	0.3	537.0	801.0	-264.0	13.9
1970	51.6	9.951.3	0.5	588.0	948.0	-360.0	14.3
1971	62.9	12.969.9	0.5	677.0	1.171.0	-494.0	12.7
1972	103.7	17.200.7	0.6	835.0	1.563.0	-728.0	14.2
1973	171.5	22.130.7	0.8	1.317.1	2.099.0	-781.9	21.9
1974	193.7	30.507.0	0.6	1.532.2	3.777.6	-2.245.4	8.8
1975	200.9	37.598.0	0.5	1.400.1	4.738.7	-3.338.6	6.0
1976	180.5	41.283.5	0.4	1.960.0	5.128.0	-3.168.0	5.7
1977	204.9	49.177.1	0.4	1.753.9	5.796.3	-4.042.4	5.1
1978	230.4	53.690.7	0.4	2.288.2	4.599.0	-2.310.8	10.0
1979	280.7	52.962.2	0.5	2.261.2	5.069.4	-2.808.2	10.0
1980	326.7	58.480.4	0.6	2.910.1	7.909.4	-4.999.3	6.5
1981	381.3	59.502.4	0.6	4.702.9	8.933.4	-4.230.5	9.0
1982	370.3	54.308.7	0.7	5.746.0	8.842.7	-3.096.7	12.0
1983	411.1	51.570.8	0.8	5.727.8	9.235.0	-3.507.2	11.7
1984	840.0	50.362.7	1.7	7.133.6	10.756.9	-3.623.3	23.2
1985	1.482.0	53.612.3	2.8	7.958.0	11.343.4	-3.385.4	43.8
1986	1.215.0	58.526.7	2.1	7.456.7	11.104.8	-3.648.1	33.3
1987	1.721.1	64.428.7	2.7	10.190.0	14.163.1	-3.973.1	43.3

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Turizm
İstatistikleri Bülteni, 1987

- Belgeli turistik tesisler su, havagazı ve elektrik ödemeleri için en düşük tarifeden yararlanırlar. Teleks ve telefon bağlanmasında öncelikleri vardır.

- Yeni yatırımlar, beş yıllık emlak vergisi muafiyetinden yararlanırlar.

- Turizm işletmelerinin toplam çalışanların yüzde 20'si kadar yabancı uyruklu personel çalıştırmalarına izin verilebilir.

- Turizm yatırımlarını, toplam yatırım bedeli kadar kurumlar vergisinden muaf tutulurlar. Diğer bir ifadeyle, % 48.7 olan kurumlar vergisi, toplam kar yatırım bedeline ulaşınca kadar alınmaz.

- Makine, teçhizat, ekipman ve ayrıca sabit yatırımı 1 milyar TL'yi geçen malzeme ithalinden gümrük vergisi alınmaz. Çevre piyasadan satın alınan makine aksamı ve ekipmanın bedeli üzerinden yüzde 25 teşvik primi ödenir.

- Turizm yatırımları bina inşaat vergisinden muaf tutulur ve katma değer vergileri ertelenir.

- Yatırımcılara, turizm konaklama tesisi, yat çeket yerleri, marina ve yat filolarına harcanan öz kaynağın % 40'ı, oranında, diğer yatırımlarda da % 15'i oranında kaynak kullanımı destekleme primi ödenir. (27)

3.5. ÖNÜMÜZDEKİ DÖNEMDE BEKLENEN GELİŞMELER VE ÇEVRE AÇISINDAN GENEL BİR DEĞERLENDİRME

(27) Barutçugil, İ. Sabit, a.g.e., s. 83

Son yıllarda turizm sektörü dünyada hızla gelişmektedir. Teknolojideki ilerleme ve hız, bu gelişmenin yakıtını oluşturmaktadır. Dünyadaki sınırlar, dil, din, ırk farklılıkları giderek önemini yitirmekte, yaşam biçimleri globalleşmektedir.

Günümüzde dünyada 1.1 milyon kişi her gün ülkeleri dışına seyahat için çıkmakta ve konaklama, görme, yemek, eğlence alışveriş için ortalama 571 milyon dolar harcamaktadır. 1989 yılı dünya yabancı turist girişleri 403,6 milyon, turizm gelirleri de 208,7 milyon dolar olmuştur. Halen dünyadaki toplam sermaye yatırımlarının %7'si turizm sektörüne yapılmaktadır. Dünya'da tüm çalışanların % 6,3'ü turizm sektöründe istihdam edilmekte olduğu bilinmektedir.

Bu rakamlardan anlaşılacağı gibi, turizm, dünya ekonomisinin en önemli 4-5 sektörü arasında yer almaktadır. Bütün bu turizm hareketlerine sahne olan dünyamızın 500 milyon km2 civarında bir yüzeye sahip olduğu ve bu yüzeyin % 70'inin de sularla kaplı olduğu bilinmektedir.

Ancak, 2000'li yıllara 7 - 8 yıl kala hızlı nüfus artışı, büyüyen endüstrileşme, yenilenmesi mümkün olmayan doğal kaynakların tükenişi, çevrenin kirlenişi ve bozuluşu dünyamızın ortak geleceğini, her geçen gün daha büyük boyutlarda tehdit etmektedir.

Sözgelimi denize atılan bir sayfa kağıt 2-3 hafta, bir teneke kutu 100 yıl, plastik şişe 400 yıl yok olmadan dayanabil- mektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde her yıl 10.000 kişi, zirai mücadele ilacı zehirlenmesinden hayatını kaybetmektedir. Her yıl Akdenizin sularına 550 ton böcek öldürücü ilaç karışmaktadır.

Akdeniz'den gelip geçen tankerlerin sintine temizlemesi sonucu, yılda yaklaşık 650 bin ton petrol bu denize karışmaktadır.

1984 yılında dünyada 325 milyon tonla 375 milyon ton arasında zararlı atık oluşturulmuştur. Dünyadaki bu zararlı atıkların, yaklaşık % 90'ını sanayileşmiş ülkeler çıkarmaktadır. Ama bu atıkların bir ülkeden öteki bir ülkeye gitmesi için pasaport gerekmemektedir.

Yirmibirinci yüzyılın başına gelindiğinde dünya nüfusunu hemen hemen yarısı büyük kent merkezlerinde yaşıyor olacaktır. 1980 yılında on kişiden biri böyle merkezlerde yaşamaktaydı. 2000 yılına kadar kentlere üç çeyrek milyar yeni nüfus katılacaktır.

Akdeniz'de yaşayan kıyı nüfusu 82 milyon'dur. Bu sayı 2025 yılında % 75 oranında artarak 170 milyona varacaktır. Ayrıca, buna bir de dünyanın diğer bölgelerinden gelen turistler eklendiğinde, 260 milyon kişiye içecek ve kullanacak suyun temin edilmesi ve kullanıldıktan sonra atılması gerekecektir.

Bugün 55 milyon olan Türkiye nüfusunun da 2025 yılında 89 milyonu aşacağı tahmin edilmektedir.

İşte bu nedenlerle, turizmin ekolojik unsurları giderek önem kazanmaktadır. Bozulmamış doğa parçaları, yeryüzünde gittikçe kıtlaşan kaynaklar arasındadır ve ekonomik değerli hızla büyümektedir.

Bundan yirmi yıl önce Avrupalı turistlerin deniz, güneş, kum özlemiyle İspanya, Fransa ve İtalya gibi ülkelerin kıyılarına akın etmeleri, bu ülke insanların kısa dönemde

çok para kazanma tutkusu ile birleşince, turistlerin kaçarak geldiği fiziksel çevreden hiç de farklı olmayan kıyı yerleşmeleri zinciri ortaya çıkmıştır.

Bu ülkelerde doğa tahribini eleştiren turistler, süratle hedef değiştirmeye ve kendilerine bozulmamış yeni doğa parçaları aramaya başlamışlardır. Böylece geçtiğimiz yıllarda Türkiye, turistlerin yeni hedefleri arasına girmiştir. Ayrıca bu talebe paralel olarak, ülkemizde uygulanan dışa açık serbest pazar ekonomisi ve turizm sektörüne getirilen teşvikler sonucu, son 6-7 yıl içinde 1,6 milyon olan turist sayısı 4,5 milyona, turizm geliri 400 milyon dolardan 2,6 milyar dolara, turizm gelirlerinin ihracat içindeki payı ise % 7'den % 22'ye yükselmiştir.

Bu gelişmeye rağmen Türkiye turizmde henüz genç bir ülkedir. Ülkemizin turizm potansiyelinin kilit taşı da sahip olduğu doğal ve kültürel değerleridir. Bu değerler, uzun vadede korunabildikleri ve ülkemizi rakiplerine göre avantajlı kılan ayırıcı özellikleri devam ettirebildikleri ölçüde dünya turizm pazarındaki % 1,1'lik gelir payımız önümüzdeki yıllarda hızla büyümeye devam edecektir.

Bunun için;

- Doğal ve kültürel değerlerin korunması suretiyle kısa ve uzun vadeli ihtiyaçlar dikkate alınarak kullanılması
 - Arazi kullanma kararlarının çevre ile uyumunun gözetilmesi,
 - Yerleşme alanlarının su, kanalizasyon, arıtma, çöp imha vb. altyapı eksikliklerinin tamamlanması,
- turizm politikalarımızın en önemli amaçları arasındadır.

Bu amaçlara ulaşılabilmesi ve Türkiyenin yakın geçmişe kadar sahip olduğu "Bozulmamış Doğa", "Zengin Tarihi Miras"

imajlarını kaybetmemesi için; sadece Turizm Bakanlığı'nın çabaları yeterli değildir. Ulusal düzeyde kuralları belirleyen, uygulayan ve kurallara uyması gereken merkezi ve yerel yönetimler ile bütün toplam kesimlerinin de bu bilinç düzeyinde olması gereklidir.

Uluslararası turizm pazarında, turistlerin eğilimlerini ölçmek amacıyla yapılmış olan çeşitli araştırmalar, günümüzde dünya da hızla gelişen "Çevre bilinci" paralelinde en rağbet gören turizm türlerinin doğaya yönelik olduğunu ortaya koymaktadır. Avrupa pazarında bu türleri tercih eden turistlerin oranı, toplam içinde % 56 düzeyindedir. Giriş kapılarımızda uygulanan anket sonuçları da; 1989 yılında Türkiye'ye gelen yabancı turistlerin % 51.3'ünün ikinci geliş amacının "KÜLTÜR" olduğunu ortaya koymuştur.

Öncelikle, ülkemizdeki yerel yönetimler yöreleri ile ilgili yerleşme kararlarını, "Doğal Peyzaj" ve "Geleneksel Yapı özellikleri" ile uyumlu bir biçimde üretmelidir.

Ekonomik avantajlarla, çevre bilinci çatışmaları genellikle yerel seviyelerde ortaya çıkmaktadır. Bu gibi çatışmalar, "Yerel Yönetimler"ce çok dikkatli ve ülke yararları gözetilerek çözümlenmelidir. Yerel yöneticiler, talep sahiplerinin istekleri ile "Çevre Potansiyeli" arasında dengeli bir entegrasyon ve uyum sağlamalıdır.

Doğal ve kültürel potansiyelini uzun vadede, turizm pazarının eğilimlerine paralel olarak çekici kılabilen yöreler, turizmden daha çok pay alabilecek, turistin kaçmakta olduğu fiziksel çevreleri yaratanlar ise, çevre sorunlarının tehlikeli boyutları ile boğuşmaktan, yöre insanına çağdaş hizmetler veremeyecektir.

Son zamanlarda, ülke turizmi bakımından önemli bazı yerleşmelerdeki altyapı sorunları ile doğal ve kültürel çevrenin bozulması tehlikesi karşısında kamuoyunda ve basında yer alan görüşlerden müşterisini memnun etmek için çizim masası başında bilimsel çözümleri gözardı eden bazı mimar ve plancıların, kitlelerden siyasi destek sağlamak için altyapısız kent parçalarını iskana açan bazı belediye başkanlarının, yapı yoğunluğunu arttırmak için karar vericiler üzerinde baskı kuran talep sahiplerinin, zehirli atıkları ile hava, kara ve suları kirleten bazı ziyaretçi ve sanayicilerin bile bilinçli veya bilinçsizce tek boyut kullanarak, çevre sorunlarının çözümü için sadece "turizm yatırımlarının yavaşlatılması," önerisi getirmek gibi bir tutarsızlık içinde olduğu izlenmektedir.

Turizm Bakanlığı," turizmin en önemli görevinin çevreyi korumak olduğu bilinci ile" Güney ve Batı Anadolu Çevre Projesi (GAÇ) çerçevesinde, Çanakkale-Balıkesir il sınırından, Antalya İçel il sınırına kadar olan Ege ve Akdeniz kıyı şeridindeki 37 yerleşmenin su kanalizasyon, arıtma, çöp imha tesis altyapılarının acil olanlarından başlanarak, 1995 yılına kadar tamamlanmasına yönelik çalışmalarını sürdürmektedir.

Bu projenin verilerine göre, proje kapsamındaki toplam 28.251 hektar yerleşme alanının % 54'ü "Kentsel Alan", % 31,7'si "İkinci konut Alanı" ve % 14,3'ü ise "Turizm Alanı"dır.

Ayrıca, bölgedeki denizlere atık taşıyan nehir ve ırmak sistemlerinin bulunduğu aralarda, açık hava ya da sera biçiminde sebze ve meyve yetiştirilmesine yönelik "tarımsal gübre ve ilaç kullanımı" yüksek miktarlardadır. 1987 yılında Türkiye'de 4538 ton tarımsal ilaç kullanılmıştır. Öyle ki, turistik açıdan önemli yerleşme birimleri, aynı

zamanda bu kimyasal maddeleri satan dükkanları içeren birer merkez durumundadır.

Bu bulgulardan da görüldüğü gibi ülkemizin Ege ve Akdeniz kıyı şeridindeki altyapı yetersizliği ile biyolojik kirlenmelerin neden olduğu çevre sorunları; turizm yatırımları ve işletmeleri değil; yerleşme alanlarının % 85,7'sini oluşturan kentsel alanlar ile ikinci konutlar ve tarımsal faaliyetler ana neden olmaktadır.

Bu sonuçlar; çevre sorunlarının çözümü; "insanımızın eğitilmesi" ve ülkemizdeki kentleşme süreci ile kırsal faaliyetleri sağlıklı olarak yönlendirebilecek daha disiplinli "stratejiler" geliştirilmesinde yatmakta olduğunu göstermektedir.(28)

(28) Ünal, Tankut, TÇSV, Ekim 1990, s.11,12

BÖLÜM -II-**TURİZM POLİTİKALARI VE YATIRIMLARININ BAZI OECD ÜLKELERİYLE
KARŞILAŞTIRILMASI****1. GENEL OLARAK TURİZM POLİTİKASI**

Bu bölümde turizm politikasının tanımı, özellikleri ve hedefleri ele alınarak bu politikaya duyulan ihtiyaç vurgulanacaktır.

1.1.TURİZM POLİTİKASININ TANIMI

Turizm politikası, bir ülkede genel ekonomik politika çerçevesinde bir yandan turizm endüstrisini optimal şekilde geliştirmek ve yönlendirmek, turizm alanından en yüksek geliri sağlamak gibi ekonomik hedeflere, diğer yandan kültürel, sosyal ve ekolojik nitelikler taşıyan ekonomi dışı hedeflere ulaşmak için yönetimler tarafından çeşitli araçları kullanarak alınan gerekli önlemlerin, yapılan müdahale ve denetimlerin tümüdür. Böylece turizm politikasından anlaşılan kamu yönetiminin turizm alanına dolaylı veya dolaysız olarak yaptığı her türlü müdahaledir. Diğer bir deyişle turizm politikası, örgütlenmiş toplumlarda özellikle devlet tarafından turistik gelişmenin gidişine bilinçli bir şekilde müdahale etmektir. Bu müdahalenin temel hedefleri şöyle özetlenebilir. (29)

- Turizm politikası, turizmin arz ve talep yönündeki durumunu ve mevcut koşulların iyileştirilmesini belirler.

(29) Olalı, Hasan, Turizm Politikası ve Planlaması, İzmir, 1982, s.31

- Turizm politikası, turizm alanında uygulanmakta olan ve önerilen müdahalelerin alınacak önlemlerin yapacağı etkileri araştırır.

- Turizm politikası, turizmin gelişmesi için yeni hedefler, araçlar ve imkanlar ortaya koyar.

1.2. TURİZM POLİTİKASININ ÖZELLİKLERİ

- Turizm Politikası Dinamiktir: Turizm politikasının dinamik niteliği, turizm politikası ile turizm ekonomisi arasındaki organik bağdan doğmaktadır. Diğer bir ifade ile turizm politikasındaki kuramsal verilerde bir değişiklik meydana geldiği'nde turizm politikasında da içerik ve hedefler bakımından değişiklikler olmaktadır.

-Turizm Politikası Çok Yönlüdür: Turizm ekonomik etkenlerin olduğu kadar sosyal, kültürel, teknolojik ve ekolojik etkenlerin de bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Turizmin çok yönlü bir faaliyet alanı olması nedeniyle turizmle ilgili sorunlara çok yönlü yaklaşımlarla çözüm bulmak gerekmektedir.

-Turizm Politikası Kurumsaldır: Turizm politikasını şekillendiren, turizmin arz ve talep yönündeki karar organları da turizm talebini simgeleyen tüketici gruplarıdır. Şüphesiz bunların dışında arz ve talebi değişik şekillerde etkileyen konu kurumlar da karar organlarından biridir. Bütün bu karar organları, turizm politikasına şekil veren kurumlardır ve politikanın faktörleridir.

-Turizm Politikası Akılcıdır: Turizm politikası sektör için saptanan hedeflere ulaşabilmek için hem kaynaklar arasında

- Turizm politikası, turizmin gelişmesi için yeni hedefler, araçlar ve imkanlar ortaya koyar.

1.2. TURİZM POLİTİKASININ ÖZELLİKLERİ

- Turizm Politikası Dinamiktir: Turizm politikasının dinamik niteliği, turizm politikası ile turizm ekonomisi arasındaki organik bağdan doğmaktadır. Diğer bir ifade ile turizm politikasındaki kuramsal verilerde bir değişiklik meydana geldiğinde turizm politikasında da içerik ve hedefler bakımından değişiklikler olmaktadır.

-Turizm Politikası Çok Yönlüdür: Turizm ekonomik etkenlerin olduğu kadar sosyal, kültürel, teknolojik ve ekolojik etkenlerin de bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Turizmin çok yönlü bir faaliyet alanı olması nedeniyle turizmle ilgili sorunlara çok yönlü yaklaşımlarla çözüm bulmak gerekmektedir.

-Turizm Politikası Kurumsaldır: Turizm politikasını şekillendiren, turizmin arz ve talep yönündeki karar organları da turizm talebini simgeleyen tüketici gruplarıdır. Şüphesiz bunların dışında arz ve talebi değişik şekillerde etkileyen konu kurumlar da karar organlarından biridir. Bütün bu karar organları, turizm politikasına şekil veren kurumlardır ve politikanın faktörleridir.

-Turizm Politikası Akılcıdır: Turizm politikası sektör için saptanan hedeflere ulaşabilmek için hem kaynaklar arasında

kaynakların kullanım yöntemlerinde ve tekniklerinde, akılcı ilkelere dayanmak zorundadır. Aksi halde turizm sektöründen

milli ekonomiye beklenen katkı gerçekleşmemiş ve dolayısıyla kaynaklar boş yere harcanmış olur.

1.3. TURİZM POLİTİKASINA OLAN İHTİYAÇ

Turizmin değişik yönleriyle önem taşıması, bir çok ekonomik alanı yakından ilgilendiren bir faaliyet olması, onun ticaret, tarım, endüstri gibi bir politika kapsamında ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Böylece turizm, milli ekonomiyi oluşturan çeşitli sektörler arasında kaynak kullanan ve kaynak yaratan bir sektör olarak milli ekonominin kapsamında yer almaktadır. Bu yer nedeni ile de, milli kaynaklara dayalı bir sektör olarak politika düzeyinde ele alınması gerekmektedir. Nasıl ki tarım politikası, ulaştırma politikası, sanayileşme politikası, varsa bir turizm politikasının varlığı da kaçınılmazdır. Aksi takdirde politika noksanlığı sakıncalı ve olumsuz sonuçlar ortaya çıkarabilecektir.(30)

1.4. TURİZM POLİTİKASINDA HEDEFLER

Turizm politikasında ana hedefler genel anlamıyla turizm endüstrisinin yönlendirilmesi, iç ve dış turizmin geliştirilmesi, ülkenin çalışan ve üreten insanların tatil ihtiyaçlarının karşılanması, ve turizm alanından en yüksek gelirin sağlanmasıdır. Özellikle gelişen ülkeler açısından döviz gelirlerinin en düşük maliyetle maksimize edilmesi önem taşımaktadır. Kuşkusuz döviz gelirlerinin arttırılması turizmin geliştirilmesi anlamını taşımaktadır. Aynı şekilde iç turizm talebinin düzenlenmesi ve yönlendirilmesi, bölgeler arası dengesizliklerin

(30) Usta, Öcal, Turizm, İstanbul 1988, s.184

giderilmesi gibi hedefler de iç turizmde ilgili temel hedefler arasına girmektedir.

Turizm politikasında ana hedeflerin tamamlayıcı niteliğinde bir çok ara hedefler bulunmaktadır.

Bunlar beş grup altında toplanabilir.(31)

- Ekonomik içerikli hedefler
- Sosyal içerikli hedefler
- Çevresel içerikli hedefler
- Kültürel içerikli hedefler
- Siyasal içerikli hedefler

Ara hedefler ana hedeflerle sürekli bir etkileşim içinde bulunmaktadır.

2. OECD ÜYESİ BAZI ÜLKELERDE TURİZM POLİTİKASI VE TÜRKİYE İLE KARŞILAŞTIRILMASI

OECD üyesi ülkelerde izlenen turizm politikalarının ve alınan tedbirlerin ülkeler itibariyle incelenmesi, çok geniş kapsamlı bir araştırma olacağından bu tez çalışmasında yalnızca ülkelerin genel eğilimleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Turizm kaynakları ve potansiyelleri Türkiye ile benzer özellikler gösteren bazı Akdeniz ülkelerinin turizm politikaları daha sonra detaylı bir şekilde incelenecektir.

OECD üyesi ülkelerde turizm sektöründe izlenen hükümet politikalarını ve alınan tedbirleri genel eğilim olarak şu şekilde özetlemek mümkündür.

Özellikle Avrupa'da OECD ülkeleri için çeşitli zorlukların yaşandığı 1986 yılından sonra gelir ve istihdam imkanları sağlayan turizm sektöründe hükümetler tarafından yeni önlemler alınmıştır.

(31) Usta, Öcal, a.g.e., s.186

Öncelikle merkez idari yapının daha etkin kullanılmasına önem verilmiştir. Yugoslavya'da yeni gelişim politikasının bir aracı olarak Federal Turizm Komitesi kurulmuş ve Yugoslavya'da turizm sektöründeki gelişmenin diğer Akdeniz ülkelerine göre geride kalma sebepleri araştırılmıştır. Avusturalya'da İngiliz Milletler Topluluğu'na yönelik turizm tanıtımının etkinliğinin araştırılması konusunda bir heyet teşkil edilmiştir. Almanya'da Bundestag, Federal Hükümetin işbirliği ve etkinliği arttırıcı projelere girişmesini istemiştir.

Bu amaçlara yardımcı olacak en önemli unsur olan pazarlama alanında Kanada pazar Yönetimi Programı ile bu konudaki eğitim faaliyetlerinde önemli bir yatırım gerçekleştirmiştir. Amerika'da turizm endüstrisi ile işbirliği giderek önem kazanmıştır, merkezi ve yerel hükümetler ile turizm endüstrisindeki uzun dönemli işbirliği ve ortak finansman şekli bir norm olarak görülmeye başlanmıştır. Aynı zamanda ulusal ürünlerin yurtdışındaki merkezi pazarlamasına bazı ülkelerde daha büyük önem verilmiştir. İç ve dış tanıtımların birbirinden ayrı yürütülmesi gerektiği açıkça görülmüş, Finlandiya ve İsveç Ulusal Turist Heyetlerinin stratejilerini gözden geçirmiş, İrlanda Turizm Geliştirme Ekibi kurmuş, Hollanda'da dış ülkelerdeki elçiliklerinin turizm tanıtımında daha etkin olmasını hedeflemiştir.

Turizmin kendi başına önemli bir ekonomik etkinlik olduğu Norveç Parlamentosu'nun raporunda belirtilerek seyahat ve turizm diğer endüstrilerin önem derecesinde ele alınmıştır. İsveç'de ilk kez aynı zamanda spor ve boş zamanlarla, ilgili olan bir Turizm Bakanlığı kurulmuştur. Genel kısıtlama olduğu halde İspanya ve Avusturalya'da dış

tanıtım bütçelerinde önemli artışlar yapılması turizmin diğer endüstriler karşısındaki önemini belirlemektedir.

Turizmde ortaya çıkan önemli bir konu da özellikle Federal yapıda olan ülkelerde merkezi hükümet ile yerel yönetimler arasındaki ilişkidir. Bu ilişki özellikle 1986'da Halya'da önem kazanmış, 1983 turizm yasasının öngördüğü düzenlemeler ile yirmibir bölgeden ancak dokuz bölge turizm örgütlenmelerini yasanın öngördüğü çerçeveler içersinde gerçekleştirmiştir. Öte yandan, İspanya ve Portekiz'de merkezi ve yerel yönetimler arasında sağlanan denge başarılı ve etkin olmuştur. Portekiz turizm konusundaki yerel yapılanmasını 1986 yılında bütünüyle tamamlamıştır. Hollanda'da daha değişik bir yol izlenerek oniki il bazında turizm gelişim planları hazırlanmış ve yerel yönetimlerin bu konudaki planları kabul edildiğinde devlet tarafından sübvansede edilmiştir. Japonya'da, benzer bir politika izlenerek "Keşfedilen Yeni Yörelere Programı" altında daha önce ya yetersiz tanıtım ya da konaklama tesislerinin niteliği itibariyle yabancı turistlerin uğrak yeri olmayan bölgelerde dış turizmin hizmetine sokulmaya çalışılmıştır.

Turizmin öneminin giderek daha fazla anlaşılması sonucunda turisti beklenmedik sürprizlere karşı koruyucu önlemler alınmaya başlanmıştır. Portekiz, Japonya ve Kanada'da turizm acentalarının uygulamalarından zarar gören turiste tazminat sistemleri getirilmiş, Tazminat Fonu" yürürlüğe girmiştir.

İngiltere'de otellerin sistematik sınıflandırılması ve Yunanistan, Türkiye ve Yugoslavya'da otellerin restoranların ve kampinglerin sınıflandırılması konusunda ayrıntılı kriterler belirlenmiştir. İngiltere'de döviz büroları yeni kontrollere tabi tutulmuş, İsviçre'de fiyatların ayrıntılı olarak tesbiti önem kazanmıştır. Amerika'da 1987 yılındaki vize kanunları ile turist

girişlerine kolaylık getirilmiş, Avusturalya'da gümrük işlemleri düzene sokularak havaalanlarına gümrüksüz satış mağazalar havaalanlarına gümrüksüz satış mağazaları kurulmuş, turistlere güvenli ve kolay alış veriş imkanları sağlanmıştır.

Turistin tüketici olarak korunması turiste verilecek olan bilginin geliştirilmesi ile yakından ilişkilidir. Rezervasyon sistemlerinde son yıllarda önemli teknolojik gelişmeler olmuştur. Yakın ülkelerin ulusal iletişim sistemleri birbiri ile irtibatlanmıştır. Önümüzdeki yıllarda Kuzey Avrupa ve İskandinavya'nın iletişim ağı birbirine bağlanacaktır. İtalyan yetkililer bilgi ve rezervasyon sistemlerinin geliştirilmesi konusuna özel önem vermiştir.

Ancak buradaki en önemli problem, bu sistemlerin denetiminin az sayıdaki ticari örgütler tarafından gerçekleştirilecek olmasının haksız rekabete yol açmasıdır. Amerika Ulaştırma Bakanlığı ve İATA bu sisteme bütün kullanıcıların kolayca girebilmesi için önlemler almaktadır.

Merkezi hükümetler de iç gelişmelere yardımcı olacak politik kararları verebilmek için daha ayrıntılı bilgilere ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle Avusturalya, Kanada, Almanya, İsveç ve Yugoslavya'da merkezi turizm yetkililerine sunulacak istatistikî bilgilerin niteliğini ve hızını geliştirici programlar yapılmıştır. Bu üye ülkelerin çoğu tarafından yapılan pazar araştırmalarında bütünüleyici niteliktedir. Özellikle ilginç bir gelişme Japonya'da yapılmaktadır. Japon turistlerin dış ülkelere seyahatinin ne şekilde teşvik edilebileceği ve dış ülkelere karşılaştıkları problemler konusunda araştırmalar yapılmış ve böylece sürekli fazla veren dış ödemeler dengesinin eşitlenmesi amaçlanmıştır.

Turizm ve çevre korumacılığı arasındaki ilişkiyi sağlamak başlangıçtan beri zor olmuştur. Ancak günümüzde hükümetler turizmin çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin önlenmesi konusunda karardır. Avusturalya'da önemli doğal bölgelerin korunması hükümetçe yeniden organize edilmiş ve yağmur ormanları konusundaki program yürürlüğe girmiştir. Kanada'da çevre korunmasına büyük önem verilmiş ve birkaç yeni ulusal park kurulmuştur.

İngiltere'de de Lundy Adaları çevresinde ilk kez bir deniz çevre koruma alanı kurulmuştur. Türkiye'de potansiyel kaynakların kullanımı ve çevre dengesi konusunda kapsamlı bir plan yapılmış, arkeolojik ve kültürel gelişme programı çerçevesinde, tarihi eserler restore edilerek turist çekim merkezleri haline getirilmiştir. Akdeniz'de yoğun turizm hareketleri sonucunda deniz kirliliğine son derece uygun bir ortam oluşmuştur. Yunanistan, Türkiye ve İtalya deniz kirliliği ile mücadelede yeni önlemler olarak sahil şeridinde ve marinalarda sağlık koruma standartlarını yükseltmeye çalışmışlardır.

OECD ülkelerinde turizmde mevsimlik yoğunlaşma en önemli sorunlardan biridir.

Tatillerin özellikle yaz döneminde yoğunlaşması tesislerin ve personelin yetersiz ve verimsiz kullanımına ve turistin aldığı zevkin azalmasına neden olmaktadır. Bu yoğunlaşmayı engellemek için üç çözüm saptanmıştır.

- Okul tatillerinin bölgelere göre farklılaştırılması: Bu politika Hollanda'da başarı ile uygulanmıştır.

- Her türlü hava koşullarında tatil yapılmasını mümkün kılan önlemlerin alınması: İrlanda ve İngiltere'de başarılmış, Yunanistan'da merkezi ısıtmalı yüzme havuzları kurulmuş, mevsim dışı festivaller teşvik edilmiş, İtalya,

Portekiz ve Amerika'da mevsim dışı ticari fuarlar yapılmıştır.

- Sosyal turizmin geliştirilerek atıl kapasitede kullanılan turistik tesislerin gençlik turizmine, üçüncü yaş turizmine ve düşük gelir düzeyinde kişilerin hizmetine sunulması:
Sosyal turizmin geliştirilmesi programları özellikle Fransa, Türkiye, İsviçre ve Yunanistan'da uygulamaya geçirilmiştir.(32)

2.1. AKDENİZ ÜLKELERİNDE TURİZMİN ORTAK ÖZELLİKLERİ

Akdeniz uluslararası turizmin dünyadaki en önemli odak noktasıdır. Akdenizin turizm için çekiciliği aşağıdaki nedenlerden kaynaklanmaktadır.

Bölgenin yumuşak iklimi yılın önemli bir bölümünde insanın doğa ile temasını sağlamak için uygundur.

Bölge tarihi eserler açısından çok zengindir;

Doğal peyzaj çok güzeldir;

Bölgede yaşayan insan toplulukları, kültürler ve gelenekler doğa üstü bir çeşitlilik göstermektedir.

Bölgede eşi az bulunan ekolojik zenginlikler mevcuttur. Flora ve fauna büyük çeşitlilik göstermektedir.

Günümüzde bu bölgeye yılda toplam 150 milyon kişi turistik amaçlarla gelmektedir. Şekil 1'de Akdeniz ülkelerine her türlü amaçla gelen yabancı turist sayılarının 1970-2000 yılları arasındaki değişimi gösterilmektedir.

Akdeniz ülkelerinin hemen tümünde ve Türkiye'de turizm hareketleri deniz kıyılarında yoğunlaşmaktadır. Fransa'da

(32) OECD Tourism Policy and International Tourism in OECD Member Countries, Paris 1987, 'den naklen, Büke, F., a.g.e., s. 9,10

uluslararası turizm hareketlerinin % 20'si kıyı turizmi iken, bu oran Yugoslavya ve Türkiye'de % 90 mertebesine yükselmektedir. Kıyı turizminin egemenliği, Akdeniz ülkelerinde turizmin mevsimsellik özelliğini ön plana çıkarmaktadır. Yunanistan'a gelen toplam yabancı turistlerin % 57'si Haziran - Eylül ayları arasına yığılmaktadır; bu oran Yugoslavya'da % 70'e yükselmektedir.

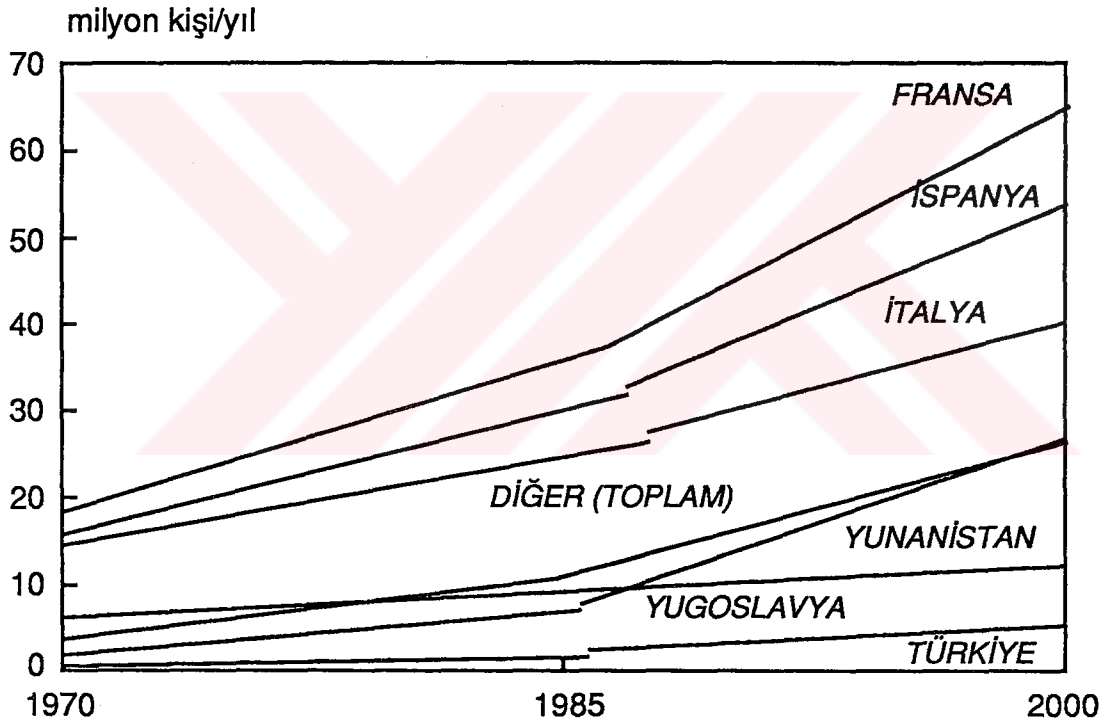
Şekil 1.4'de Akdeniz ülkelerine gelen yabancı turist sayılarının 1970-2000 yılları arasındaki değişimi gösterilmektedir.

Şekil 1.5'de "Mavi Plan" kapsamında yapılan çeşitli senaryolar uyarınca, kıyı turizminin, 1985-2025 yılları arasında tüm Akdeniz ülkeleri genelinde ulusal ve uluslararası gelişim projeksiyonları verilmektedir.

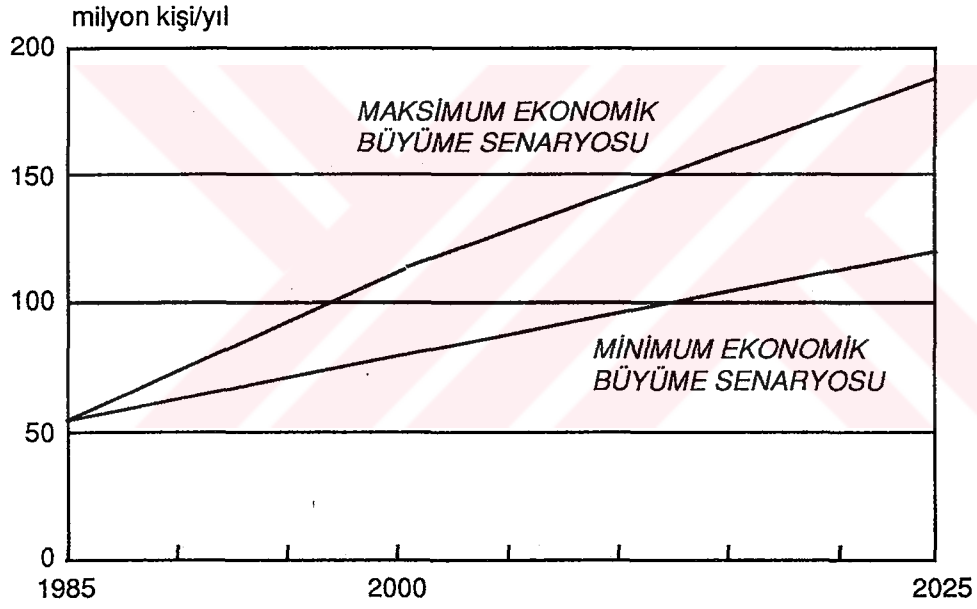
1985'te Akdeniz kıyılarına gelen yıllık yurtiçi ve yurtdışı toplam turist yükü 100 milyon kişidir. Bu kitle 1.4 milyar konaklama yapmıştır. Çeşitli ekonomik gelişme senaryolarından hareketle, toplam yıllık kıyı turizmi yükünün 2025'te 175 ile 340 milyon arasında olması beklenmektedir.

Akdeniz ülkeleri içersinde turist dağılımı büyük fazlalıklar göstermektedir. Bölgede en büyük turist trafiği kuzeybatı ülkelerinde (İspanya, Fransa, İtalya) görülmektedir. Akdeniz'in kuzey doğusundaki Yugoslavya, Yunanistan ve Türkiye'de turist sayısı kıyı uzunluğunun her bir metresi için yılda 0,5 kişi iken bu "yük" kuzeybatı ülkelerinde 10 katına kadar çıkmaktadır. Ancak bu bölgede de turist sayılarında hızlı artışlar görülmektedir. Güney Akdeniz (Kuzey Afrika) kıyılarında turizm yoğunluğu, kuzey kıyılarına kıyasla daha düşüktür.

ŞEKİL 1.4
Akdeniz Ülkelerine Gelen Yabancı Turist
Sayılarının 1970-2000 Yılları Arasındaki Değişimi
(Medwaves, 1989)

ŞEKİL 1.5
Akdeniz Ülkelerinde Ulusal ve Uluslararası Kıyı Turizminin,
Mavi Plan Senaryoları Uyarınca, 1985-2025 Arasında Gelişim
Projeksiyonları (Grenon ve Batisse, 1988)

Akdeniz'in doğu ve güney kıyılarında yerli ve yabancı turizmin paralelinde görülen ve çevresel etkilerinin gösterdiği benzerlikler nedeniyle turizmle birlikte göz önünde bulundurulması gereken bir kıyı bölgesi kullanım özelliği yazlık ikinci konut olgusudur. Bilindiği gibi bu olgu, Türkiye'de de ekonomik gelişme ile birlikte artan oranlarda turistik değerler taşıyan yöreleri hedef almakta ve bu tebliğ kapsamında tartişılan çevresel bozulmaların önemi bir nedenini oluşturmaktadır. Bireysel konutlar ve kooperatifler şeklinde gelişen bu yapılaşma özellikle fiziksel mekan kullanımını, peyzaj bozulması, atık yüklerinin artması gibi etkileri beraberinde getirmektedir. İkinci konut olgusu, ulusal ve uluslararası turizm istatistiklerinde yer almamaktadır.(33)

2.2. AKDENİZ'DE KIYISI OLAN BAZI OECD ÜLKELERİNDE UYGULANAN TURİZM POLİTİKALARI

Bu bölümde Fransa, İspanya, İtalya, Yugoslavya ve Yunanistan'da uygulanan turizm politikaları incelenmektedir. Özellikle bu Akdeniz lkelerinin ele alınmasının temel nedeni Türkiye açısından rakip olma özellikleri taşımalarıdır.

2.2.1. Fransa:

Turizm sektörü, gerek demeler dengesinde gerekse döviz girdisi sağlayan üretim sanayinde sahip olduğu pay açısından Fransa ekonomisinde oldukça önemli bir konumdadır. Turizm sektörünün toplam istihdam hacmi içindeki payı 1986 yılında % 3,7, 1987 yılında ise % 4,2 düzeyinde gerçekleşmiştir.

(33) T..S.V., a.g.e., s.20

Fransa'da turizm politikasının hedefleri şu şekilde özetlenebilir.

- Turizm sektörünün idaresi: Kamu ve özel sektörün turizm faaliyetlerini desteklemek, turizm endüstrisinin ekonomik, sosyolojik ve teknik özelliklerini araştırmak çeşitli turizm işletmelerinde düzenleyici ve ekonomik önlemleri kuruluşlar düzeyinde almaktadır.

- Turizm enformasyon ve geliştirme programı: Gerçek bir turizm enformasyon hizmeti sağlanarak değişik tatil imkanlarının tanıtımı ve boş zamanların değerlendirilmesi konusunda daha iyi bilgi vermektedir.

- Ülkeye Turist Akımınınin Teşvik Edilmesi: Mevcut turizm işletmelerinin modernizasyonun, farklı tüketim gruplarına ve tercihlere uygun tesislerin pazarlanması, küçük aile otellerinin teşvik edilmesi ve otel fiyatlarının sınıflar itibariyle benzer hale getirilmesi onimasyon faaliyetlerini arttırılması suretiyle ülkenin turizm potansiyelinin yükseltilmesi hedeflenmiştir.

1982 yılında turizm endüstrisinin çeşitli dalları hükümet tarafından değişik oranlarda vergi indirimleri uygulanarak desteklenmiştir. 1983 yılında dağlık bölgelerde ve bazı kırsal alanlardaki gelişme potansiyelerine rakip oteller "Grup Rehabilitasyon planı" kapsamında hükümet tarafından desteklenmiştir. Ayrıca düzenleyici tedbirlerde "Turist ikametgahları" denilen, birkaç kişinin müşterek kullanma hakkına rakip olduğu dairelerin seyahat acentaları aracılığı ile kiralanması sistemi getirilmiştir. Bazı alanlarda yoğunlaşan talebi karşılamak için mevsimlik kamp alanları geliştirilmiştir.

Küçük ve Orta Teşebbüsler Yatırım Fonu (ZEPME) tarafından idare edilen sosyal turizm konaklama tesislerinin kurulması, geliştirilmesi ve modernizasyonu için tahris edilecek kredinin kapsamı 1984 yılında genişletilerek göl ve nehir turizmi, çocuklar ve gençler için tatil merkezleri gibi yatırımlara da uygulanmıştır.

1984 yılında Fransa hükümetince Fransa turizm politikasının genel araçları çerçevesinde bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar kapsamında Fransanın turistik ürünlerini çoğaltmaya öncelik verilmiştir. Yabancı piyasalara uygun turizm biçimlerini (kış sporları, kültür turizm deniz tedavisi vb.) geliştirmek için yeni kampanyalar açılmıştır.

Fransız turizm politikasının amacı turizmin bölgesel ve mahalli düzeyde organizasyon biçimini iyileştirmek olmuştur. Merkezi Hükümetin de teşviki ile turizm enformasyonu ve mahalli faaliyetlerin arttırılmasını, konaklama tesislerinin kalitesinin yükseltilmesini öngören politika bütün düzeylerde uygulanmıştır. Merkezi hükümet, yerel yönetim ve sektörün kaynakları ile öneminin yeniden tanımlanması sonucunda "Fransa Evi" (Maison de la France) adlı yeni bir kuruluş teşekkül etmiştir.

Fransa evi 1987 yılı başında faaliyete geçerek aşağıda belirtilen etkinlikleri üstlenmiştir.

- Pazar araştırmaları: Yabancı pazarların sürekli izlenerek gerekli durularda özel çalışmaların yapılması.

- Turizm Enformasyon: Daha önce milli turizm enformasyon acentasına ait olan faaliyetlerin yürütülmesi,

- Özellikle yabancı ülkelerde Fransa'nın turizm tanıtım faaliyetlerinin sürdürülmesi,

- Yurt dışında bir temsilciler ağının yönetilmesi;
- Yenilikler ve muhtemel analizlerin yapılmasıdır.
Turizm işleri Hükümet Müsteşarlığı turist kabulü konusunda bazı öneriler getirmiştir. Bu öneriler şu şekilde sıralamak mümkündür.
- Yabancı turistler hakkında daha iyi bilgi edinilmesi.
- Turizmin endüstrisinin turist kabulü konusunda daha itinalı davranması,
- Turist kabulünün önemi konusunda gereken bilincin oluşturulmasıdır.

Fransada son yıllarda turist hareketleri hızlı bir şekilde artmıştır. 1989 yılının ilk 9 ayını kapsayan istatistiklere göre ülkedeki konaklama tesislerinde yabancı turist geçeleme sayısı 1988'e oranla +9 % 202 artış göstermiş, buna karşın yerli turistte % 0,6 oranında azalma görülmüştür. 1986 yılında turizmin geliştirilmesi konusunda üç önemli önlem alınmıştır.

Birincisi yeni ürünlerin geliştirilmesi, pazar araştırması ve projelerin uzmanlık analizlerine dayandırılarak "Turizm Danışma ve Yenilikler Fonu"nun kurulmasıdır. Bu fon kırsal bölgelerde değişik türlerdeki konaklama tesisleri ve yerel projeleri desteklemekte, yöre olarak da özellikle dağ bölgelerine önem vermektedir.

İkincisi "Kırsal Planlama ve Gelişimi Bakanlıklar arası Komitenin FIDAR kredileri için getirdiği önceliklerdir. Turizm potansiyelinin geliştirilmesi şu unsurları içermelidir.

1980 yılında İspanya'da turizm gelirlerinin gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı % 3,3 iken, 1986 yılında % 5,2'ye ulaşmıştır. Turist harcamalarının çoğaltan etkisi sonucu bu oran % 9,3'e ulaşarak turizm sektörü İspanya ekonomisi içerisinde ticaret ve inşaatın sonra üçüncü sırayı almaktadır.

İspanya'da turizm, özellikle kıyı bölgelerinin gelişimine yardımcı olarak ülkedeki gelir dağılımının bölgesel farklılıklarını giderici bir rol oynamış, gelişen bölgelerdeki tüketim kalıplarını da değiştirmiştir.

Bu olumlu etkilerinin yanısıra İspanya'da turizmin gelişiminin bazı maliyetleri de olmuştur. Turizm bazı bölgelerde yoğun yapılaşmaya neden olarak, gerek sosyal, gerekse fiziki çevrede olumsuz etkenler yaratmıştır. Bu coğrafi ve insani yığılma, mevsimlik yığılma ile daha da yoğunluk kazanmıştır. İspanya'ya gelen yabancı turistlerin % 45'i yılın üçüncü çeyreğinde gelmektedir.

İspanya'da turizm politikasından ulaştırma, haberleşme Turizm Bakanlığı sorumludur. Bugünkü turizm politikası uzun bir devlet müdahaleciliği tarihi ve turizmin ekonomik açıdan giderek önemli olmasıyla düzenlenmiştir. 1978 Anayasası daha önce devletin tekelinde olan turizm faaliyetlerinin önemli ölçüde on yedi bölgesel hükümete devredilmesini öngördüğü halde, günümüzde devlet hala büyük denetime sahiptir.

Anayasanın 148. maddesi bağımsız topluluklara kendi sınırları içindeki bölgelerde turizm planlaması ve tanıtımı konusunda yetkiler öngörmektedir. Bu madde uyarınca bağımsız topluluklar daha önce merkezi hükümetlerin yetkisindeki otel, seyahat acentaları, kampingler, turizm faaliyetleri ve arazi kullanım planlaması konusunda yasama, yürütme ve planlama haklarına sahiptir.

- Sektörde daha iyi ekonomik örgütlenme (fizibilite çalışmaları, üretici birlikleri)
- Hizmet ve kabul kalitesini iyileştirilmesi (modernizasyon, mesleki eğitim, gelir düzeyi yüksek turistlere yönelme)
- Uluslararası pazarın talep ve standartları doğrultusunda hizmet ve pazarlama düzeylerini ayarlamak amacıyla "Gelişme ve Turizm Büyüme Merkezleri"nin kurulması,
- Yeterince değerlendirilmemiş uluslararası turizm potansiyetine sahip yörelerin geliştirilmesidir.

Üçüncü önlem, Turizm Endüstrisi Müdürlüğünün başlıca turist etkinlikleri üzerine araştırma yapmasıdır. Elde olan ekonometrik araçları kullanarak, bu özel alanların analiz ve envanterinin çıkarılması suretiyle bakanlıklararası işbirliğine imkan verilecek, tanıtım faaliyetlerinde yol gösterecektir.

Sosyal turizm konusunda yeni tesislerin kurulmasından ziyade mevcut tesislerin yenilenmesine ve geliştirilmesine ağırlık verilmiştir. Fransa'da tatil köyleri sosyal turizm açısından büyük bir potansiyele sahip olmakla birlikte bu tesislerin yerli ve yabancı turistlerin taleplerine adapte edilmesi gerekmektedir.

2.2.2. İspanya:

İspanya dünya turizm endüstrisinde ilk sıralarda yer alan ülkelerden biri ve aynı zamanda Akdeniz bölgesine seyahat eden turistlerin başlıca tatil merkezidir. Her yıl 35 milyon turist giriş yaptığı İspanya'da yer alan oteller dünya turizm kapasitesinin % 5.2'sini oluşturmaktadır.

19 Haziran 1985'te yayınlanan bir kararname ile merkezi turizm hizmetleri yeniden örgütlenmiştir.

Ulusal turizm politisinin geliştirilmesi ve uygulanması ile turizm hizmetlerinin üst düzey yönetimi ve denetiminden Turizm Genel Sekreterliği sorumlu tutulmuştur.

İspanya'da turizm politikasının üç temel hedefi vardır.

- İspanya'nın fiyat/kalite kıstasını sürdürerek pazar payının korunmasını sağlamak,

- Turizm arzını, konaklama ünitelerinin modernizasyonu ve rekreasyonun yanısıra bilgisayarlaşma ve ölçek ekonomisini özendirerek geliştirmek,

- Turizm arzını daha uzun turizm sezonu, daha yaygın turizm alanları ve talebin çeşitlendirilmesi suretiyle daha fazla geliştirmektir.

Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için Turizm Genel Sekreterliği şu konularda çalışmalarını sürdürmüştür.

Yeni programları, turizmin kırsal kesimlerde gelişmesi, turizmin sportif ve kültürel etkinliklerle bütünleştirilmesi, sağlık turizminin geliştirilmesi ve üçüncü yaş grubundaki İspanyol vatandaşları, iş adamları ve iş toplantıları için turistik ürünün çeşitlendirilmesi.

Pazarlama stratejisine temel oluşturulması amacıyla yapılan çalışmaların yanısıra, bir turizm dökümantasyon merkezinin oluşturularak yerel hükümetlerle işbirliği içinde turizm enformasyonu için bilgi işlem merkezi kurulması planlanmıştır.

İspanya'da yalnızca mevcut tesislerin modernizasyonu ve yeni yönetim tekniklerinin uygulanması değil, yeni eğlence/dinlenme tesislerinin yapımı da planlanmaktadır. Rekreasyon yönetimi, yabancı dil ve yeni bilgisayar destekli teknikler üzerine hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim programları da tasarlanmıştır.(34)

1986 yılında tesislerin modernizasyonu ve hizmetlerin gelişmesi için 12,0 milyar Peseta kredi verilmiştir. Devlet yatırım bankaları turizm sektörüne diğer sektörlerle kıyasla düşük faizli ve uzun vadeli krediler vermektedir. Ayrıca merkezi ve bölgesel hükümetler özel kredilere teminat vermekte ve sübvansede etmektedir.

İspanya'da turistlerin bir tüketici olarak haklarının korunması konusunda Turizm genel sekreterliği çeşitli çalışmalar sürdürmüştür. Müşterilerine üstün hizmet veren oteller için "Tasviye Edilen Kalite" ünvanı getirilmiş, seyahat acentalarının verilen hizmetlere muhatap olan turistlerin tüketici olarak haklarının korunması için seyahat acentalarının mevcut düzenin nasıl geliştirileceği konusunda çalışmalar yapılmış ve teşvik edilmiştir.

İspanya turizm istatistiklerine bakıldığında, son yıllarda meydana gelen durgunluk, rakamsal olarak da tesbit edilebilmektedir. 1989'da, İspanya'ya giriş yapan yabancı sayısında 1988'e oranla % 0,2 oranında bir düşüş saptanmıştır.(35)

2.2.3. İtalya:

(34) OECD Tourism Policy and International Tourism in OECD Member Countries, Paris 1987, 'den naklen, Büke, F., a.g.e., s. 42-44

(35) İKV, a.g.e., s. 84

1989 yılında uluslararası alanda gelişen turizm talebine karşın İtalyan turizm arzı beklenen düzeye ulaşmamıştır. Turistik talebe yönelik temel belirleyiciler, son yıllarda İtalya'dan ülke dışına giderek artan bir turizm hareketine karşın aksi yöndeki hareketliliğin yavaşladığını göstermektedir. Turizm dengesinde de açıkça ortaya çıkan bu faktör, İtalya'nın turistik anlamda değer kaybettiğini ortaya koymaktadır.

1989 yılında 1988'e göre turist girişinde % -1,1'lik bir azalma belirlenmiştir.

İtalya'da turizmin yasal çerçevesi, merkezi otorite olarak politika ve koordinasyonu yürüten devlet, hizmet sağlama planlaması ve teşvikinden sorumlu yerel otoriteler, sosyal kültürel ve sportif faaliyetlere yönelik turizmi teşvik eden kuruluşlar ve son olarak turistik tesisleri işleten özel firmalar arasındaki ilişkilere dayalı karmaşık bir yapıdan oluşmaktadır.

İtalya'da hükümetin turizm konusundaki sorumluluğu Turizm ve Eğlence Bakanlığı'na aktarılmıştır.

17 Mayıs 1987 tarihli 217 sayılı Turizm Yasası ile yerel yönetimler İtalyan Anayasası uyarınca öncelikle bölgelerin turizm yasamasıyla sorumlu kılınmış ve merkezi hükümete de ulusal bir taslağın genel ilkelerini belirlemek görevini vermiştir. Bu yasanın en önemli yanı hükümetin artık müstakilen icrasının olmadığı, bunun yerine başbakan veya onun yetki verdiği Turizm bakanının başkanlık yaptığı ve bölge başkanlarından oluşan "Turizm planlama ve Koordinasyon Komitesi) vasıtasıyla hükümetin icra fonksiyonuna katılmasına imkan vermesidir.

Bu yasa ile yeni bir yönetim ve koordinasyon kavramının geliştirilmesine ve alt kademelerle müşterek fikir oluşturulmasına çalıştırılmıştır. Ancak, günümüzde merkezi hükümet hala planlama, koordinasyon ve uluslararası

ilişkiler konularındaki sorumluluğunu elinde tutmakta ve bunları hükümet hizmetleri aracılığıyla sürdürmektedir. Bu durum yerel insiyatiflerin güçlenmesine yol açmış, diğer yandan da kaçınılmaz olarak merkezi hükümet ile yerel yönetimler arasında sürtüşmelere neden olmuştur. Bu sorunların ilki bir ölçüde planlama ve koordinasyon konularında daha belirli hedeflere yönelik yaklaşımlarla çözülmüş olup, ikinci sorun ise Anayasa Mahkemesince karara bağlanmıştır.

Turizmin yönetimi ve diğer değişken fonksiyonlarına belirli bir oranda tek düzenlilik uygulayacak yeterli ve uygun koordinasyon yapısı bulunmadığından, İtalyanın kurumsal çerçevesinde turizm sisteminin yönetimi kolay olmamaktadır. Bu durum belirli toplumsal, kültürel ilişkilerin ve kırsal turizmin bütünleyici çerçevede tasarlanmasını ve uygulanmasını zorlaştırmıştır.

Turizmin İtalya'da en karlı sektör konumunda bulunması ve sektörde mevcut sorunlar gerçeğinden hareketle, Milli Ekonomi ve İstihdam Konseyi sorunları belirleyen ve çözümler öneren bir rapor hazırlanmıştır. İtalya'da turizm endüstrisinin tehlikeli ölçüdedurgunluk gösterdiği, uluslararası standartlardan gittikçe uzaklaştığı belirtilen bu raporda turistik ürün kalitesinin arttırılması için kamu ve özel kesiminin birlikte çalışmaları gerektiği vurgulanmıştır.

İtalya'da otel ve benzeri tesislerin yatak kapasitesi 1,6 milyon, diğer konaklama tesislerinin yatak kapasitesi ise 3,3 milyondur. Bu yatak kapasitesine ilave olarak İtalya'nın potansiyel turist kapasitesini önemli ölçüde etkileyen kiralık ya da devre tatil şeklinde konaklama imkanı mevcuttur.

Ülkede turizm yasası ile altyapısının yayılmasına, turistik yerleşim alanlarında kalite ve kantitenin geliştirilmesine, doğal çevrenin tarihi ve kültürel mirasın korunmasına, turistik canlılığın yerleşim çabalarıyla ilişkisi gözönüne alınarak, turistik alanların belirlenmesine ve bu suretle turizm arzının buralarda yoğunlaştırılmasına çalışılmıştır. Bu amaçla, Praia a maree, Paliuro, Tropez ve Japo Vatzano gibi 400 olan turizm sahası olarak seçilmiştir.

İtalyan Hükümeti, çevre koruma konusuna özel önem vermiş, 1986 yılı politika hedeflerinde bu konu öncelikli statüde yer almıştır. Deniz kirliliği, doğal kaynakların kirlenmesi ve ülkenin doğal çevresinin korunması amacıyla bir bakanlık birimi kurulmuştur. Turizmin gelişmesiyle, çevre korumacılığının birbiriyle çelişen olgular değil, tersine doğal çevrenin korunmasının turistlere daha zevkli bir tatil imkanı sağlayacağı görüşüyle italyan hükümeti gelecekteki turizmi geliştirme projelerinde doğal, çevresel ve kültürel kaynakları korunmasıyla bütünleyici bir şekilde ele alınmasını ve Avrupa Topluluğu yönergeleri çerçevesinde bu projelerin çevresel etkilerinin daha dikkatli değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Çevre konusunda alınan bir çok önlemler Tyrhenian Denizindeki adalarda plastik torba kullanımının yasaklanması, tatil merkezlerinde deniz kirliliği oranı konusundaki Bakanlık verilerinin ve çevredeki radyoaktivite derecelerinin yayınlanması ve kurşunsuz benzin konusundaki Avrupa Topluluğu yönergelerinin kısmen kabulünü içermektedir.

İtalya'da pazarlama faaliyetlerinde kamu sektörü, özel sektör ve ulaştırma sektörünün tamamı yer almaktadır. Kamu sektörü planlama ve yurt dışında İtalya imajının tanıtımı yaparken, özel sektör ve ulaştırma sektörünü turizm hizmetlerinin pazarlama ve satışını yürütmektedir. Bu üç sektör arasında daha etkin bir işbirliği sağlanması amacıyla 1986 yılında sektörlerarası milli ve teknik

işbirliğini öngören özel programlar serisi uygulamaya koyulmuştur. (36)

2.2.4. Yugoslavya

Turizm Yugoslavya'nın kalkınmasında en önemli etkinliklerinden biridir. Biri olarak kabul edilmektedir. Yugoslavya'da 1986 yılında turizm gelirlerinin gayrisafi milli hasılaya oranı % 2,9 toplam mal ve ihracı içindeki payı ise % 9 düzeyindedir. Turizm sektörü 250.000 çalışanıyla toplam istihdamın % 4,5'ünü oluşturmaktadır.

Ülkenin doğal güzellikleri, iklimi, zengin kültürel ve tarihi geçmişi, gerek haberleşme, gerekse Jeopolitik açıdan elverişli konumu turizm endüstrisi için büyük ptdansiyel oluşturmaktadır.

Yugoslavya'da 1981-1985 döneminde Sosyal Kalkınma Planı kabul edilmiştir. Bu plan Yugoslavya'nın ekonomik gelişmesinde turizme öncelik tanımıştır. Plan çerçevesinde tesbit edilen politikalar ve tedbirler şunlardır.

- Uluslararası turizmin gelişimine öncelik verilmesi,
- Uluslararası turist akışlarının ve turizm gelirlerinin arttırılması,
- Konaklama tesislerinin kapasitesini yükselterek, yeni turizm çeşitlerini geliştirerek uluslararası turizm pazarındaki durumun güçlendirilmesi,
- Turizm endüstrisinde çalışanların sayısının yükseltilmesi ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi,

- Tatillerin zaman içinde yayılarak doluluk orantılarının yükseltilmesi,
- Hizmetlerde indirim yapılması suretiyle fiyat rekabetine girilmesi,
- Konaklama tesislerinin ve tariflerinin düzenlenmesi turizm sezonun genişletilmesidir.

Deniz turizmini ilgilendiren federal yönetmelikler turizmi geliştirmek ve döviz girdisini yükseltmek amacıyla değiştirilmiştir. Adriyatik kıyısındaki çevreyi kirleten bütün filtreler takılarak kıyıların kirlenmesi önlenmeye çalışılmıştır.

Yugoslavya'nın turizm potansiyelini belirlemek üzere İngiltere, Hollanda, Almanya, Avusturya, İsviçre ve İskandinav ülkeleri pazarlarında araştırmalar yapılmıştır. Arzın talebe uyum gösterebilmesi ve gelecek turizm sezonlarında Yugoslavya'nın rekabet gücünün arttırılması amacıyla bu pazarlarda müşterek bir strateji geliştirilmesi için plan döneminde her yıl Yugoslavya Turizm Birliği, Yurt dışı turizm temsilcilikleri ve Belgrat'daki Ekonomi Fakültesi Bilimsel Araştırma Merkezi tarafından çalışmalar yapılmıştır.

Yugoslavya'da turistlere sunulan hizmetlerin kalitesinin yükseltilmesine özel önem verilmiştir. Sınırlardan turist geçişleri kolaylaştırılmış, bazı sınır kapılarının teknik tesisi modernize edilmiş, sınır kapılarında görevli personel özel eğitimden geçirilmiş ve uluslararası turist trafiğinin hızlı akışını sağlayacak yeni muayene usulleri getirilmiştir.

1980-1985 döneminde Yugoslavya turist kabul eden diğer Akdeniz ülkelerinin gerisinde kalmıştır. Bunun nedeni uzun dönemli ulusal düzeyde bir planın olmaması, enflasyon, Dinarın değişim kurundaki uygunsuzluklar ve kısıtlamalar gibi olumsuz faktörlerdir.

Yugoslavya'da turizmin beklenen gelişmeyi göstermemesi 1986 ve 1987 yılında hükümetin "2000 yılına kadar Turizmin Gelişimi Stratejisi" adlı uzun dönemli bir turizm geliştirme programı hazırlamasına neden olmuştur.

Turizmin önemli ölçüde ihracat ve döviz girdisi sağlayan ekonomik güç olarak gerçek yerini alabilmesi için yalnızca ülke kaynak ve deneyimlerini değil, uluslararası turizm pazarındaki eğilimleri de içeren açık bir gelişme stratejisi gerekli görülmüştür.

Belirlenen stratejiye uygun olarak belirlenen hedefler, gerek ortak ihracat programı, gerek her alanda bağımsız programlar ve turizmin gelişmesi için orta vadeli planların uygulanmasıyla gerçekleşecektir. Turizm hizmetlerin ve yönetiminin gelişmesine büyük önem verilmektedir. Ayrıca bilgi işlem teknolojisine, pazarlama uygulamalarına, personel eğitimine ve dış pazarlarda daha gelişmiş tanıtım etkinliklerine büyük önem verilmektedir.

Yugoslavya'da arzın iyileştirilmesine yönelik programlar Adriyatik kıyısı ile ırmak ve göllerdeki denizcilik turizminin gelişmesi, dağcılık ve av turizmi sağlık ve rekreasyon turizmi, kongre turizmi ve büyük kentlerdeki turizmi içermektedir. Yugoslavya'da yaklaşık 2000 ırmak, 300 göl, 2000 av sahası, 500 termal ve maden suyu kaynağı ile 10 modern kongre merkezi vardır. Ayrıca yugoslavya uygun iklimi, manzarası ve geniş bir etkinlikler spektrumu

dolayısıyla mevcut koşulları değerlendirerek turizm sezonunun daha geniş bir döneme yaymayı amaçlamaktadır.

Hazırlanan uzun dönemli program çerçevesinde 1985 yılında 7,8 milyon olan turist sayısının 1986-1990 döneminde yıllık ortalama % 5,5 artışla, 1990-1995 döneminde yıllık ortalama % 5 artışla, 1995-2000 döneminde yıllık ortalama % 4,5 artışla 16,2 milyon kişiye ulaşması hedeflenmiştir.

Yugoslavya dışı açılma politikası gütmeye önem vermektedir. Karşılıklılık ilkelerine dayanarak elli beş ülkeye vize kaldırılmıştır. Turistik tesislerin gelişmesine yardımcı olmak amacıyla yabancı sermayenin yatırım olanlarına daha çabuk kaymasını sağlayacak düzenlemeler getirilmiştir. Yugoslavya'nın turizm yatırımları için belirlediği kırk iki yatırım projesi kapsamında Mayıs 1987'de yetmiş kişilik bir Japon heyeti ve Amerikan heyeti ülkeyi ziyaret etmiş ve ortak yatırım programının uygulanması için önemli adımlar atılmıştır.

Yugoslavya'nın halen yirmi beş ülkeyle turizm konusunda işbirliği anlaşması vardır. On üç Avrupa ülkesinde ve Amerika'da turist bürosu vardır. Komşuları olan Balkan, Akdeniz ve diğer Avrupa ülkeleri ile yoğun işbirliğini sürdürmektedir. Akdeniz bağlantısı olmayan Balkan ülkeleriyle turizm konusunda koordinatörlük görevini yürütmektedir. Bazı gelişmekte olan ülkelerde otel ve kongre tesisleri konusunda proje, danışmanlık, yönetim ve mütehatlık hizmetleri vermektedir. Yugoslavya Dünya Turizm Örgütü ile Turizm Komitesi etkinliklerin yoğun olarak katılmaktadır.

2.2.5. Yunanistan

Turizm, Yunan ekonomisi için önemli döviz geliri sağlayan sektörlerden birisidir. Yunanistan önceleri kültürel turizm merkezi iken 1970'lerin sonlarından itibaren güneş, deniz ve uygun fiyatlarla tipik Akdeniz tatil paketini sunarak uluslararası turizm pazarına açılmıştır.

Yunan Milli Turizm Teşkilatı (NTOG) , ülkenin turizm politikasından sorumlu olan kuruluştur. Milli Turizm Teşkilatı (NTOG) tarafından 1983-1987 dönemi için hazırlanan Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Programı turizm politikası için şu hedefleri içermektedir.

Sunulan hizmetlerin kalitesini iyileştirmek suretiyle turizm sektörünün rekabet gücünün yükseltilmesi, üretkenliğinin arttırılması, talep gelişmesi ihtimalinin gözönüne alınarak fiyat/kalite oranının daha iyi tesbit edilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca yeni turizm biçimlerinin geliştirilerek turizmde mevsimlik yoğunlaşmaya çözüm bulunması ve uygun mevsimlik fiyatlar belirliyerek tatillerin zaman içinde yaygınlaştırılması konuları önem verilmiştir.

Turizmin bütün bölgelerde devlet desteği ile yeniden canlandırılması suretiyle gerekli cazibenin yaratılması, bireysel ünitelerin gereği gibi organizasyonu ve özendirilmesi, istihdam imkanları yaratılması, eğitim ve öğrenim için gerekli tedbirlerin alınması suretiyle, kullanılmayan ya da az kullanılan kapasitenin en iyi şekilde değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

Bölgeler, konaklama tesisleri ve hizmetler arasında uyumlu ilişkiler kurulması, geleneksel yerleşim merkezlerine devlet desteği sağlanması, alternatif imkanları bulunmayan az gelişmiş yörelere öncelik tanıyan yatırımların dağılımı ve teşviklerin genişletilmesi, turizmin ekonomisinin diğer

sektörleri ile rekabet halinde olduğu bölgelerde gelişmesine dikkat gösterilmesi, deniz, kış ve kaplıca vb. gibi çeşitli turizm türleri için altyapı ve tesislerin kurulmasını amaçlayan uygun arz politikalarının uygulanması turizm politikası'nın temel hedefleridir.

Tarım Bakanlığı ve Bölge Planlama ve çevre Bakanlığının işbirliği ile çevre koruma faktörü göz önüne alınarak orman arazilerinin hangi koşul ve özelliklerle turizme açılabilirliği konusunda düzenlemeler getirilmiştir. Amvrakikos körfezinin bitki örtüsü ve hayvan çeşitlerinin korunmasını amaçlayan, çok sınırlı oranda turistik yapılanmaya izin veren uzun dönemli bir çalışma programı hazırlanmıştır.

Kamunun çevre konusundaki hassasiyetinin arttırılması için ilgili NTOG servisleri kitle iletişim araçları vasıtasıyla yayınlarını sürdürmüştür. Yunanistan'da 1986 yılında yeni bir çevre koruma yasası kabul edilmiştir. Turistik yapılaşmanın çevreyle uyumu ve çevresel sorunları olan bölgelerde yeni yapılaşmaya izin verilmemesi konusunda yönetmelikler hazırlanmıştır. Deniz Ticaret Bakanlığı'nın da işbirliği ile çevre kirlenmesine sebebiyet verenlere karşı cezai önlemler almaya yetkili kurumlar çalışmalarını sürdürmüş, kanalizasyon atıklarının biyolojik arıtması üzerine etütler yapılmıştır.

Yunanistan'da artan sayıda yabancı turist varışlarını karşılayabilmek ve talep projeksiyonlarını şekillendirebilmek amacıyla 1986-1987 yıllarında toplanan verilerin bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

Turizm sezonunu uzatmak amacıyla, belirli turizm merkezlerinde ısıtılmalı yüzme havuzlarının yapılması kredi ile desteklenmiştir. Sosyal turizm projeleri ile diğer yeni

turizm biçimleri sezon dışı dönemlerde uygulanmıştır. Turizmde bölgesel yoğunlaşmayı önlemek için bazı denizcilik şirketlerinin fazla tanınmamış yörelere sefer yapmaları sübvansede edilmiş, Dedecanese, Cyelade, ve Chior'daki küçük adalara sezon dışında ücretsiz yolculuk imkanları sağlanmıştır. 1986 yılında turizmde uluslararası işbirliği konusunda İtalya, Arnavutluk ve İsrail ile yeni anlaşmalar imzalanmıştır. (37)

3- TÜRKİYE'DE TURİZM POLİTİKALARINDA EKOLOJİK DENGESUNURLARININ YERİ VE ÖNEMİ

Bugün dünyanın gündemindeki en önemli konulardan biri, sonuçları itibariyle tüm canlıları yakından ilgilendiren ve onları üreme, tüketme ve üretim alışkanlıklarında köklü değişiklikler yapmaya zorlayan çevre krizidir.

Çağımızın eriştiği bilinç konumunda kendini tanımaya çalışırken elini çabuk tutmak zorundadır. Aksi halde çelişkilerini çözmek için alternatif politikalar aramakla geçirdiği her zaman dilimi, onu bütün çağların en tutarsız, en acımasız, insan aklını en boşa harcayan bir müsrif damgasına layık duruma getirecektir.

Sadece insanın mutluluğu için değil, varlığını sürdürebilmesi için de hayati önem taşıyan çevre bilinci, insanın içinde bulunduğu ekosistemin bir parçası olduğunu kavraması ve bu sistemin dengelerini bozmayacak davranışlar içinde bulunabilmesidir. Çevre bilincinin bilgi, ilgi ve ahlak olmak üzere 3 önemli boyutu vardır.

(37) OECD Tourism Policy and International Tourism in OECD Member Countries, Paris 1987, 'den naklen, Büke, F., a.g.e., s. 42-44

Toplumların bu konudaki birbirinden büyük farklılıklar gösteren ilgi ve bilgi düzeylerini gelişmişlik ve genel eğitim düzeylerinden soyutlamak mümkün değildir.

Örneğin eğitim düzeyi yüksek toplumlarda ozon tabakasının delinmesi, toprak erozyonu, belirli bitki ve hayvan türlerinin yok olması gibi konuların kamuoyunu sürekli meşgul etmesine karşın, eğitim düzeyi düşük toplumlarda bunlar çoğunlukla bilim çevrelerinin ilgi alanına girmektedir. Henüz sanayileşme süresini tamamlamamış ülkelerde ise, çoğunlukla altyapı yetmezliklerinden, düzensiz kentleşme ve hızlı nüfus artışından kaynaklanan çevre sorunları yaşanmakta ve bunlar sadece sonuçları itibariyle toplumun ilgisini çekebilmektedir.

Çevrenin bilgisizlik nedeniyle tahrip edilmesini önlemenin bilgi açığını gidermekten başka bir yolu yoktur. Bu ise bireylere aile, okul ve toplum içersindeki eğitimleri sırasında gerekli mesajların birbiriyle tutarlı bir biçimde verilmesiyle mümkün olabilir.

Diğer taraftan çevre sorunlarının eğitim düzeyi yüksek ülkelerde de yaygın olması hatta global düzeydeki çevre sorunlarından daha çok bu ülkelerin sorumlu olmaları ilgi ile bilginin, sağlıklı bir çevrenin yaratılması için gerekli olmakla birlikte yeterli olmadığını kanıtıdır.

Çevreyi korumadaki başarısızlığın bilgisizlikten daha önemli, üstelik giderilmesi çok daha güç olan ikinci nedeni, bu konuda yaygın biçimde egemen olan çifte ahlaktır. Yani düşüncelerle eylemler arasındaki tutarsızlık! Bu tutarsızlığın dünyada ve ülkemizde sayısız örnekleri mevcuttur.

Çeşitli toplumsal gruplarda yer alan hemen herkes, kirletici sanayilerin kontrol altına alınması; silahlanmaya ayrılan kaynakların Afrika'da açlıktan ölen çocuklara harcanması; kıyılarda kaçak yapılan yapılmaması, ormanların korunması, gibi konularda uluslararası ve ulusal konferanslarda, aile sohbetlerinde, yazılı ve sözlü açıklamalarda hayran olunacak bir fikir birliği içerisindedir. Fikir düzeyindeki birliğin altında varlığını sürdüren ve çevrenin global ve yerel düzeylerde biçimlenmesinde hakim rol oynayan ikinci ve gizli ahlak ise ülke, grup, firma veya birey olarak ekonomik faydayı ne pahasına olursa olsun en üst düzeye çıkarma yarışıdır.(38)

Ülke'nin sahip olduğu geniş bozkır alanları, çayır ve meraları, taban suyu yüksek olan alanlarla, su kıyıları ve ormanları kendi morfolojik biçim ve iklim yapısı özelliğinde bir çok bitki türünün ve özellikle endemik bitkilerin yetişmesine ortam oluşturmaktadır. Bazı özel bitki türlerinin Türkiye'ye özgü olması nedeni ile ülkemizin gen merkezi olarak dünyadaki önemini ortaya koymaktadır. Günümüzde bütün canlı doğal varlıkların içinde yaşadığı her türlü fonksiyon mekanının en önemli parçaları olduğunun bilinmesi doğal kaynakların yönetimi ile sosyo-ekonomik olguların birbiri ile dengede tutulması konusunu gündeme getirmektedir.

Bu bağlamda sosyo-ekonomik gelişme hedeflerinin doğal sistemlerle çelişmediği, uzun süreli ekonomik ve doğal faydanın maksimize edilebileceği planlama yönteminin, başka bir deyişle doğal çevreye uyumlu planlama yönteminin seçilmesi söz konusu olmalıdır. Doğal çevreye uyumlu planlamanın içeriğini çevrenin halihazır doğal özellik, nitelik ve potansiyellerini ekolojik

(38) Özhan, Leyla, TÇSV, a.g.e. s. 165

araştırma yöntemlerinin saptanması oluşturmaktadır. Burada en önemli eylem doğal verilerin içerikleri, nitelikleri ve potansiyelleri öngörülecek kültürel fonksiyonların özelliğine bağlı olarak fiziksel planlama ile uyum gösterebilirlikleri veya alınabilecek önlem alternatiflerinin saptanması planlama prosesinin içeriğini ve çerçevesini tayin etmektedir.

Doğal kaynakları çeşitli fonksiyonlara açma amacı ile yapılan planlamaların ortaya çıkarabileceği olumsuz etkiler doğrudan ve dolaylı olumsuz etki gibi iki ana grupta toplanabilir.

Etkilerin türü ve süreleri de değişkenlik gösterebilir, şöyle ki;

- Akut zararlar
- Akut baskılar
- Belirli süre sonra etkilenen
- Belirli süre sonra baskı altına giren
- Kaynağın hızlı ve yaygın tüketimi
- Kaynağın hızlı odaksal tüketimi

gibi çeşitli ekolojik duyarlılık söz konusu olabilir. Bu nedenle geniş kapsamlı ekolojik duyarlılık tespiti ile ekolojik özelliğe uygun sosyo-ekonomik fiziksel planlama yöntemlerinin kullanılması zorunludur. Bu veriler ve olgular kapsamında Doğal Çevreye Uyumlu Planlama kavramı açısından konuyu ele aldığımızda, ülke yüzeyinde iç ve dış turizm alanları ve yerleşik alanlar ile henüz doğal olan alanlar için planlama olayını şu boyutlarda izlemek doğru bir girişim olacaktır;

- Yapılaşmış alanlar

- Yerleşik alanın doğal çevre sorunlarının tanımlanarak bu sorunların çözümünde kullanılacak planlama proseslerinin saptanması
- Henüz planlaması yapılmakta olan alanlar
- Çeşitli yürdeki fonksiyon alanlarının olması ihtimali olan doğal çevre sorunlarının tanımı ve çözümlenmesinde kullanılacak planlama proseslerinin saptanması gibi.

Bunun dışında her şeyden daha önemlisi insan yaşamının sağlıklı devamı için Fonksiyon ve Ekolojinin birbirine uyumunu kesin sağlamak üzere;

- Henüz antropojen etkiye uğramamış doğal olarak kalmış alanlarda,
- Doğal varlıkların nitelik ve özelliklerinin saptanması ve ekolojik yapıya özgü aşağıda değinilen planlama proseslerinin seçilmesi gerekir.
 - Koruma
 - Sıhhileştirme
 - Geliştirme.

gibi Koruma Kullanma dengesinin sağlanması yönündeki politika, planlama ve uygulama proseslerinin başlatılması zorunludur.

Türkiye'nin turizm'e dayalı kalkınma çerçevesindeki Doğal Çevreye Uyumlu Planlamanın başarısı öncelikle ve ivedilikle yapılması zorunlu olan ülke yüzeyindeki doğal kaynaklara ilişkin ekolojik ve çevre sorunları envanterlerine bağlıdır.

Türkiye'nin turizm'e dayalı kalkınma çerçevesinde "Doğal çevreye Uyumlu Planlama'ya" temel teşkil ederek yönlendirilecek olan yukarıda sözü edilen üç boyuttaki ülke yüzeyindeki Biotop ve Biotop ağları ile Doğal Çevre Sorunları Haritalarının hazırlanması olmalıdır.

Aksi durumda sağlıklı yaşam ve sağlıklı Turizm veya kalkınmadan söz edilmesi mümkün olmayacaktır. (39)

3.1. PLANLI DÖNEM ÖNCESİ TURİZM POLİTİKALARI

Planlı döneme kadar Türkiye'de turizm sektörü alanında kesinlikle saptanmış bir turizm politikası ortaya konamamıştır. Bazı kurum ve kuruluşlar bu döneme kadar Türkiye'nin turizm politikasını kendi imkan ve amaçları çerçevesinde yürütmeye çalışmışlardır. 1934 yılında devletin turizm sektörü ile ilgilenmeye başlamasına kadar bu alandaki çalışmalar Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu tarafından gerçekleştirilmiştir. "Seyyahin Cemiyeti" adıyla faaliyet gösteren bu kurumun, 1930 yılına kadar Türkiye'nin turizm politikasında etkili olduğu görülmüştür. Bu yıldan sonra Türkiye'nin turizm politikası üzerinde yapılan çalışmaları, "Türk Ofisi" adlı büro yürütmüştür. Ancak 1949 yılında Birinci Turizm Danışma Kurulu Toplantısında devletin rolü ortaya çıkmış ve ulusal turizm politikasına esas olacak bir rapor hazırlanmıştır. Bu rapor planlı dönemlerin turizm politikalarına yol gösterici bir nitelik taşımaktadır. Bundan sonra toplanan Turizm Danışma Kurulları, Türkiye'nin turizm politikasına yeni boyutlar kazandırmıştır.

3.2. PLANLI DÖNEMDE TURİZM POLİTİKALARI

1960 yılına kadar turizm sektörüne gereken önemi göstermemiş olan devlet bu yıldan sonra düzenlenen ve uygulamaya başlanan, gelişme politikası niteliğini taşıyan,

(39) Atabay, Semra, International Symposium on Architecture of Tourism in the Mediterranean Policies-Planning-Design, Yıldız Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, 1991

beş yıllık kalkınma planlarında turizmin geliştirilmesi için gerekli tedbirleri öngörmüştür.

Türkiye'de 1963 yılından beri planlı karma ekonomi politikası ilkeleri uygulanmaktadır. Bu ekonomik politika "Gelişme ve Kalkınma Politikası" niteliğinde olup, ayrıntıları "Beş Yıllık Kalkınma Planları"nda ve yıllık programlarda yer almaktadır. Kalkınma planları mevcut durumun analizini, araştırılmasını, kalkınma hedefini ve stratejilerini, bu hedefler ulaşılması için gerekli tüm ilke ve araçları kapsamaktadır.

Türkiye'nin planlı karma ekonomi politikası, "Beş Yıllık Kalkınma Planı" dönemleri için saptanan aynı temel ilkelere göre yönlendirilmektedir. Bunlardan birincisi; Türk ekonomisinin karma bir teşkilatlanma çerçevesinde gelişme yörüngesine konulmasıdır. Bu yörüngeye göre planlar kamu sektörü için emredici; özel sektör için ise yol gösterici ve özendirici niteliklere sahiptir. Bunun yanısıra kamu sektörü özel sektörü özendirici, ona önderlik edici rol oynayacak çeşitli önlemler almaktadır.

Kalkınma planları ve programlarının ekonomik ve sosyal yaşamın, ulusal ekonominin tümünü kapsaması da ikinci temel ilkeyi oluşturmaktadır. Bu ilkenin başlıca amacı, çeşitli ekonomik ve sosyal faaliyetler arasındaki yatay ve dikey koordinasyonu sağlamaktır. Bu nedenle çeşitli sektörlerin faaliyetleri ayrı ayrı, tüm sektörler ise makro düzeyde planlanmaktadır.

Üçüncü temel ilke ise planlı ekonomi politikasının sürekli ve aşamalı bir işlemler dizisi şeklinde olmasıdır. Buna göre Türkiye'de planlama perspektif plan, beş yıllık plan ve yıllık program olmak üzere üç temel aşamada belirlenmektedir.

Türkiye'nin ulusal planlamasının dördüncü temel ilkesi de safha planlama ilkesidir. Bu yöntemin kapsamında beş aşama yer almaktadır.(40)

- Makro analizler, iktisadi politika amaç ve araçlarının saptanması,
- Sektör programlarının düzenlenmesi,
- Proje çalışmaları,
- Önlem çalışmaları,
- Tutarlılık kontrolleri, ayarlamalar ve sentez.

Genel olarak Türkiye'nin planlı gelişme politikası, temel hedef olarak ülkenin sanayileşmesini öngörmektedir. Sanayi sektörü özellikle ikinci ve üçüncü plan döneminde sürükleyici sektör olarak kabul edilmekte, bu sektöre ağırlık ve öncelik verilmektedir. Turizm sektörü hızlı sanayileşmeyi, dolayısıyla hızlı kalkınma sürecini döviz yönünden destekleyici en önemli kaynak ve sökter olarak görülmektedir.

Planlı dönemlerde turizm sektöründe karşılaşılan tıkanıklıklarla ilgili olarak IV. Plan çalışmalarında birçok sorunlar saptanmıştır. Genel olarak planlı dönemlerde turizm sektöründe karşılaşılan tıkanıklıklar ve sorunlar şu şekilde özetlenebilir.

- ORGANİZASYON SORUNLARI: Yetki ve sorumluluk dayanıklılığı, koordinasyon yetersizliği,
- EKONOMİK SORUNLAR: Arz ve talebin dengesiz gelişimi, kaynakların etkin bir biçimde kullanılmaması;
- SOSYAL SORUNLAR: Genel olarak turizm bilincinin gelişmemiş olması, büyük kitlelerin turizm hareketine katılamaması,

(40) Usta, Öcal, a.g.e. s. 199-200

- EKOLOJİK SORUNLAR: Çevre koruma ve fiziksel planlama bilincinin noksanlığı
- ALT YAPI SORUNLARI: Ulaşım, uygar ihtiyaçlar vs. yetersizliği,
- PAZARLAMA SORUNLARI

Turizmle ilgili olarak saptanan bu sorunlar genellikle bütün plan dönemlerinde çözüm bekleyen konular olarak ortaya çıkmıştır. Her plan döneminde saptanan hedefler ve ilkeler bu sorunlarla yakından ilişkili olmuştur. (41)

3.2.1. BİRİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANINDA TURİZM (1963-1967)

Planlı dönemin turizm politikasının temelleri Birinci Plan döneminde atılmıştır. Benimsenen politika "yabancı ülkelerde yükselen gelir düzeyine paralel olarak gelişen turizmden ödemeler bilançosu açığının kapatılmasında geniş ölçüde yararlanmak, yabancı ülkelerde gelişen turizm hareketinden yararlanmak için turizmin geliştirilmesinde ana ilke bu potansiyeli kısa zamanda yurdumuza çekebilme (altyapı devlet, diğerleri özel kesim) kaynakların sınırlı oluşu nedeniyle yurdun turizme elverişli bölgelerinden ancak bir kısmının geliştirilmesi (Marmara, Ege, Antalya) böylece semeresiz bir dağılımın önlenmesi için çalışmaların turist çekme kabiliyeti yüksek olan ve kısa zamanda sonuç alınabilecek bölgelere tasnif edilmesidir. (42)

3.2.2. İKİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANINDA TURİZM (1968-1972)

(41) Olalı, Timur, Turizm Ekonomisi, İzmir 1988, s. 345

(42) D.P.T. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 1963, s. 425

Turizmin tanımı, önemi, özellikleri bölümünde turizmin ilk öneminin ekonomik önemi olduğu, turizmin niteliğinin "döviz kaynağı teşkil etmek" olduğu, ülkede ithalatın çok, ihracatın ise az olduğu, yabancı ülkelere borçlu kaldığımız, turist dövizinin bu borcu ödeme de kullanılacağı belirtilmiştir. İkinci dönemin ise, turizm yolu ile ülkeye giren döviz karşılığında dışarıya mal değil fakat hizmetin çıkmakta olduğu, burada bir çeşit hizmet satışının söz konusu olduğu belirtilmiştir.

Turizm politikası açısından, bir yenilik getirilmemiş, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planındaki politikanın devam ettirileceği belirtilmiştir.(43)

3.2.2. ÜÇÜNCÜ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANINDA TURİZM (1973-1977)

Üçüncü plan döneminde, kitle turizmine yöneleceği belirtilmiştir. Bunun yanında "arazi kullanımı ve tesis, altyapı, ilişkilerini düzenlemek, otel ve rekreasyon tesislerinin düzensiz gelişmesini önlemek amacı ile fiziksel planlama çalışmalarına devam edileceği belirtilmiş, fiziksel planların uygulanması için "İmar ve İskan Bakanlığı" ile Turizm ve Tanıtma Bakanlığı" arasında işbirliği sağlanacağı açıklanmıştır. "Kıyıların, turistik ve milli park niteliğindeki alanların toplum yararına kullanılması ve korunmasını." sağlamak amacı ile yeni hukuksal düzenlemelere gidileceği belirtilmiş ve kitle turizmi yanında arazi kullanımına, önem verileceği, fiziksel planlamanın önemi belirtilmiş, kıyıların ve milli parkların toplum yararına kullanımı esasları getirilmiştir. (44)

(43) D.P.T. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 1968, s. 593

3.2.4. DÖRDÜNCÜ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANINDA TURİZM (1978-1982)

Dördüncü Plan döneminde de konaklama tesisleri yatırımının kitle turizmine uygun ve öncelikle yörelerde kurulması esası getirilmiştir. Fiziksel planlama çalışmalarının gerçekleştirilmesi için de "organize turizm bölgeleri" kurulması öngörülmüştür. Bu arada alt yapı ve turistik üst yapının koşut geliştirilmesi içinde gerekli önlemlerin alınacağı, deniz, göl ve nehir kıyılarının konu yararına uygun kullanımının sağlanması için de yasal düzenlemeler yapılması belirli aylarda görülen yığınlaşmanın önlenmesi için gerekli tedbirlerin alınacağı belirtilmiştir. Eğitime önem verileceği ve veri toplama işlemlerinin yapılacağı, turizm istatistiklerinin geliştirileceği, gerekli eşgüdümün sağlanacağı belirtilmiştir.(45)

3.2.5. BEŞİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANINDA TURİZM (1983-1987)

Beşinci Beş Yıllık Kalkına Planında turizm ilke ve politikasıyla çevrenin temiz ve sağlıklı tutulması, ekolojik dengelerin korunması birlikte ele alınmıştır. Ayrıca kitle turizmi yanında bireysel, turizmede yer verileceği belirtilmiştir. Turizm hareketlerinin istatistik olarak saptanması açısından ayrıntılı güncel bilgilerin esası getirilmiştir.

"İlkeler ve Politikalar" bölümünün çevre ile ilgili 1. ve 5 fıkralar aynen şöyledir. "Türkiye'nin tabii, tarihi,

(44) D.P.T. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 1973, s. 620

(45) D.P.T. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 1978, s. 398

arkeolojik ve kültürel varlığı, kış, av ve su sporları, festival, sağlık ve gençlik turizmi ile mevcut diğer turizm potansiyeli, ekolojik dengeyi koruma, çevreyi temiz tutma ve güzelleştirme ilkeleri doğrultusunda değerlendirilecektir" (s. fıkrasında ise "Doğal ve kültürel çevre değerlerinin turizm amaçlı kullanımından koruma stratejileri ile turizm geliştirme stratejilerinin entegrasyonu sağlanacaktır. Turizm kaynakları envanteri ile fiziksel planlama çalışmalarında ilgili kamu kuruluşları, bilim kurumları, gönüllü kuruluşlar ve özel sektör kurumları arasında işbirliği sağlanacaktır. " Ayrıca turizm konusunda OECD, OPEC, Balkan ve Üçüncü Dünya ülkeleri ile ilişkilerin geliştirileceği de belirtilmiştir. (46)

Görüldüğü gibi, çevre sorunları, ekolojik dengelerin korunması gerekliliği, ilk olarak 5. Plan döneminde birlikte ele alınmıştır. Bunun yanında, turizm geliştirme stratejilerinin entegrasyonu ve fiziksel planlama yanında turizm kaynakları envanteri çalışmaları kavramları da ilk olarak 5. Plan döneminde plan kapsamında ele alınmıştır.

3.2.6. ALTINCI BEŞ YILLIK KALKINMA PLANINDA TURİZM (1990-1994)

Altıncı Beş Yıllık Plan döneminde turizm sektöründe kış, av, su sporları ve festival, sağlık, gençlik, kongre, termal, golf ve 3. yaş turizmini daha cazip hale getirecek teşvik politikaları planlanmıştır.

Turizm sektöründe hizmet verenlerin iyi eğitilerek yeterli sayıya ulaşmaları, sağlanacak. Turizm altı ve üst yapısının nitelik ve niceliği yükseltilecektir. İnsanlığın kültür ve tabiat mirası oluşumundaki değerler etkin şekilde

(46) D.P.T. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 1985, s. 171

korunarak, çevre ile kültür peyzajı ilkeleri esas alınarak turizm faaliyet ve yatırımları planlanarak uygulanacaktır. Bu planda diğer planlardan farklı olarak kıyı bölgelerinde yoğunlaşan turizm faaliyetlerinin, yumuşak turizm yapılacak bölgelere kaydırılması planlanmıştır. (47)

3.3. TURİZM POLİTİKALARININ GENEL DEĞERLENDİRMESİ

Türk turizminin geçirdiği aşamalar incelendiğinde gösterilen gayretlere rağmen Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemine kadar kalkınma planlarında ve yıllık programlarda turizm sektöründe belirlenen hedeflere ulaşılamadığı görülmektedir. Bunda yasal düzenlemelerin yetersizliğinin yanısıra, bu sektöre gereken yatırımların yapılmaması önemli rol oynamıştır. İlkez 13 Mayıs 1954 tarih ve 6086 sayılı "Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu" ile turizm endüstriyel ve ticari yönüyle addi olarak ele alınmış, 1960 yılında 7470 sayılı kanunla kurulan Turizm Bankası bu sektörde önemli görevler üstlenmiş, 1963 yılında Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın kurulmasıyla turizmi düzenleme görevini bu bakanlık yürütmüştür.

Turizm sektöründeki yatırımların toplam yatırımlar içindeki payı birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü plan dönemlerinde plan hedeflerinin gerisinde kalmıştır. Ancak beşinci planda alınan tedbirlere ve yabancı sermayenin turizm yatırımlarına büyük ilgi göstermesine bağlı olarak plan hedeflerinin aşılacağı eklenmektedir.

Turizm sektöründe turizm işletme belgeli tesislerde gerçekleşen yatak kapasitesi Beşinci Beş Yıllık Kalkınma planı dönemine kadar kalkınma planlarından belirlenen

(47) D.P.T. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 1989, s. 281

hedeflerin gerisinde kalmıştır. Ancak Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Plan dönemi sonunda 100.000 yatağa ulaşması, hedeflenen kapasite 1988 yılı sonunda 122.306 yatağa ulaşarak plan hedefleri aşılmıştır. Plan dönemi sonunda turizm yatırım belgeli tesislerde inşaa halinde olan 77.575 yatağın bir bir bölümünün de hizmete açılacağı dikkate alınırsa, gerçekleşen yatak kapasitesinin plan hedeflerinin çok üzerinde olacağı söylenebilir.

Plan hedefleri ile gerçekleşen toplam yabancıların yıllara göre karşılaştırılması incelendiğinde Birinci Beş Yıllık Plan döneminde belirlenen hedeflerin % 21,3 oranında aşıldığı, ikinci, üçüncü, dördüncü, plan dönemlerinde hedeflere ulaşılmadığı, Beşinci Beş Yıllık Plan döneminde ilk dört yılda program hedeflerinin aşıldığı, 1989 yılında da benzer bir eğilim görülerek plan dönemi sonunda plan hedeflerinin büyük ölçüde aşıldığı görülmektedir.

Tablo 7'de Plan Hedefleri ile Gerçekleşen Turizm Gelir-Gider Dengesi, Tablo 8'de Plan Hedefleri ile Gerçekleşen Toplam Yabancıların Yıllara Göre Karşılaştırılması ve Tablo 9'da da Plan Hedefleri ile Gerçekleşen Turizm Gelirleri gösterilmiştir.

Beşinci plan dönemi ilkeler taslağı da dahil olmak üzere planlı yılların turizm politikaları diğer OECD ülkelerinin turizm politikaları ile karşılaştırıldığında bazı sonuçlar çıkmaktadır. Öncelikle bu ülkelerin turizm politikası onların yapısal özelliklerine, otelcilik ve seyahat geleneklerine uyum sağlayan gelişim süreci izlemiştir. Bu ülkeler genellikle geniş anlamda burjuva turizminden kitle turizmine geçerken Türkiye aynı dönemde turizmi basın ve yayın hizmetleri ile birlikte ele alınmıştır. Bu ülkeler 1930-1940 döneminde bilimsel turizm araştırması kurarken, yeni konaklama tesisleri yatırımlarına girişirken, ülkeler

TABLO: 7
PLAN HEDEFLERİ İLE GERÇEKLEŞEN TURİZM GELİR-GİDER DENGESİ

(MİLYON DOLAR)

PLAN HEDEFİ	GERÇEKLEŞEN DENGE	DEĞİŞİM ORANI (%)	GERÇEKLEŞME ORANI (%)	YILLAR
1963	-7,0	-12,8	-	-
1964	-3,0	-13,5	-	-
1965	2,0	-10,5	-	-
1966	10,0	-14,2	-	-
1967	20,0	-13,6	-	-
I. BEŞ YILLIK PLAN TOPLAMI	22,0	-64,6	-	-
1968	0,0	-9,3	-	-
1969	5,0	-5,6	-	-
1970	22,0	3,9	-	-
1971	50,0	20,7	430,8	41,4
1972	70,0	44,4	114,5	63,4
II. BEŞ YILLIK PLAN TOPLAMI	147,0	54,1	-	36,8
1973	27,8	78,5	76,8	282,4
1974	37,8	41,9	-46,6	110,8
1975	50,3	46,0	9,8	91,5
1976	65,9	-27,4	-	-
1977	85,0	-63,6	-	-
III. BEŞ YILLIK PLAN TOPLAMI	266,8	75,4	-	28,3
1978	65,3	127,9	-	195,9
1979	127,2	185,7	45,2	146,0
1980	172,7	211,9	14,1	122,7
1981	250,0	278,0	31,2	111,2
1982	372,7	261,4	-6,0	70,1
1983	468,0	283,8	8,6	60,6
IV. BEŞ YILLIK PLAN TOPLAMI	1 390,6	1 220,8	-	87,8
1984	310,0	563,2	98,4	181,7
1985	343,7	1 158,4	105,7	337,0
1986	382,1	901,4	-22,2	235,9
1987	426,6	1 273,4	41,3	298,5
1988	478,0	1 997,3	56,8	417,8
1989	540,0			
V. BEŞ YILLIK PLAN TOPLAMI	2 170,4			

Kaynak: Turizm Bakanlığı, Turizm İstatistikleri Bütteni 1988, s. 86.

TABLO: 8
PLAN HEDEFLERİ İLE GERÇEKLEŞEN
TOPLAM YABANCILARIN YILLARA GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI

YILLAR	PLAN HEDEFİ	TOPLAM YABANCILAR	GERÇEKLEŞME ORANI (%)
1963	200.000	198.8419	9,4
1964	240.000	229.347	95,6
1965	288.000	361.758	125,6
1966	345.000	440.534	127,7
1967	415.000	574.055	138,3
1.BEŞ YILLIK PLAN TOPLAMI	1.488.000	1.804.535	121,3
1968	588.000	602.996	102,6
1969	735.000	694.229	94,5
1970	920.000	724.784	78,8
1971	1.150.000	926.019	80,5
1972	1.435.000	1.034.995	72,1
2. BEŞ YILLIK PLAN TOPLAMI	4.828.000	3.982.983	82,5
1973	1.243.000	1.341.527	107,9
1974	1.404.000	1.110.298	79,1
1975	1.586.000	1.540.904	97,2
1976	1.792.000	1.675.846	93,5
1977	2.026.000	1.661.416	82,0
3. BEŞ YILLIK PLAN TOPLAMI	8.051.000	7.329.991	91,0
1978	1.910.600	1.644.177	86,1
1979	2.178.100	1.523.658	70,0
1980	2.461.300	1.288.060	52,3
1981	2.756.600	1.405.311	51,0
1982	3.087.700	1.391.717	45,1
1983	3.458.300	1.625.099	47,0
4. BEŞ YILLIK PLAN TOPLAMI	13.942.000	7.233.845	51,9
1984	1.800.000	2.117.094	117,6
1985	2.000.000	2.614.924	130,7
1986	2.200.000	2.391.085	108,7
1987	2.400.000	2.855.546	119,0
1988	2.700.000	4.172.727	154,5
1989	3.000.000		
5. BEŞ YILLIK PLAN TOPLAMI	12.300.000		

Kaynak: Turizm Bakanlığı, Turizm İstatistikleri Bütünü 1988, s. 80.

TABLO:9
PLAN HEDEFLERİ İLE GERÇEKLEŞEN TURİZM GELİRLERİ

(MİLYON DOLAR)

PLAN HEDEFİ	GERÇEKLEŞEN GELİR	DEĞİŞİM ORANI (%)	GERÇEKLEŞME ORANI (%)	YILLAR
1963	13,0	7,7	-	59,2
1964	18,0	8,3	7,8	46,1
1965	25,0	13,8	66,3	55,2
1966	25,0	12,1	-12,3	34,6
1967	48,0	13,2	9,1	27,5
I. BEŞ YILLIK				
PLAN TOPLAMI	139,0	55,1	-	39,6
1968	45,0	24,1	82,6	53,6
1969	55,0	36,6	51,9	66,5
1970	77,0	51,6	41,0	67,0
1971	110,0	62,9	21,9	57,2
1972	135,5	103,7	64,9	76,8
II. BEŞ YILLIK				
PLAN TOPLAMI	422,0	278,9	-	66,1
1973	90,0	171,5	65,4	190,6
1974	108,0	193,7	12,9	179,4
1975	129,6	200,9	3,7	155,0
1976	155,5	180,5	-10,2	116,1
1977	186,6	204,9	13,5	109,8
III. BEŞ YILLIK				
PLAN TOPLAMI	669,7	951,5	-	142,1
1978	248,4	230,4	12,4	92,8
1979	315,8	280,7	21,8	88,9
1980	369,2	326,7	16,4	88,5
1981	454,8	381,3	16,7	83,8
1982	586,7	370,3	-2,9	63,1
1983	691,6	411,1	11,0	59,4
IV. BEŞ YILLIK				
PLAN TOPLAMI	2 418,1	1 770,1	-	73,2
1984	4524	840,0	104,3	185,7
1985	510,0	1 482,0	76,4	290,6
1986	579,2	1 215,0	-18,0	209,8
1987	661,6	1 721,1	41,6	260,1
1988	759,4	2 355,3	36,8	310,2
1989	878,0			
V. BEŞ YILLIK				
PLAN TOPLAMI	3 388,2			

Kaynak: Turizm Bakanlığı, Turizm İstatistikleri Bülteni 1988, s. 82

arası turizm liberalleşirken Türkiye, turizmi devlet politikası olarak görmüş, iç ve dış turizm için belirli bir turizm politikası uygulayamamıştır. (48)

Türkiye de turizmin bu kısa görüntüsü, özellikle planlı dönemlerin bütün çabalarına rağmen değiştirilememiştir. 1980'li yıllara kadar uluslararası turizm olayının ve ilişkilerinin sürekli gerisinde kalınmış, turizmin olumlu etkilerinden yararlanılamamış, ekonomik açıdan katkı sağlayacak bir sektöre dönüştürülememiştir.

3.3.1. TÜRKİYE'nin TURİZM POLİTİKASINDA UYGULAMA ve GERÇEKLEŞME İMKANI OLABİLECEK ÖNERİLER

- Turizm ülke ekonomisinde önemli ve öncelikli bir sektör olarak ele alınmıştır.
- Turizmin özelliklerine uygun olarak belirlenen önceliklere göre geliştirme yöntemlerini içeren bir turizm planı yapılmalı ve uygulanmalıdır.
- Turistik gelişmenin önemi ve maliyetleri karşısında, sektörde görevli kuruluşlara yeterli personel ve finansal kaynakların sağlanması için önlemler alınmalı, turizm eğitimine gereken önem verilmelidir.
- Yerli ve yabancı turistlerin isteklerine cevap verebilecek turizm potansiyelinin tesbit edilmesi için gerekli araştırmalar yapılmalıdır.
- Genel bir donatım ait yapısı kurulmalı ve turistik açıdan sürekli olarak talebe uyum sağlayacak önlemler alınmalıdır.

(48) Akoğlu, Tunay, Turizm Politikasında Yeni Yaklaşımlar ve Türkiye, 1978 Yılı Konferansları, Türkiye Turizm Otomobil Kurumu, İstanbul 1978, s. 5

- Türkiyenin kendine özgü dengeleri çerçevesinde kamu sektörü ile özel ve sektör arasında sürekli uyum kurulmalı, mevcut uyum daha da geliştirilmelidir.
- Turistik ürünün olumlu yönde tanıtılması, potansiyel pazarlara girilmesi konusunda geniş kapsamlı bir gelişme programı hazırlanmalı ve uygulanmalıdır.
- Yerli turistlerin tatil ihtiyaçlarının karşılanması, turizm kuruluşlarının uluslararası turizmle olduğu kadar, iç turizm ve sosyal turizmle de ilgilenmesi ortamı sağlanmalıdır.
- Teşvik konusunda, doğrudan veya dolaylı olarak ilgili bütün devlet kuruluşları arasında, ülke hakkında çekici ve tutarlı bir imajın geliştirilmesi ve turistik ürünün pazarlanması amacıyla yaygın işbirliği sağlanmalıdır.
- Turizmle doğrudan veya dolaylı olarak ilgili bütün kamu kuruluşları ile turistin tüketici olarak korunması konusunda işbirliğine gidilmelidir.
- Sosyal ve ekonomik bir olgu olarak gelişmesi amaçlanan turizmde her düzeyde karşılıklı işbirliği ile teşvik edilen bir ilişki zinciri sağlanmalıdır.
- Turistik ürünün çok sayıda özel sektör birimleri tarafından gerçekleştirilen çalışmaların sonucu ortaya çıktığı dikkate alınarak, özel sektördeki hertürlü turistik birim arasında işbirliği sağlanmalıdır.
- Devlet arz ve talep arasındaki dengeyi sağlamak ve turizm gelirlerini optimal düzeye getirmek için özel sektör çalışmalarında işbirliği yapılmalıdır. Özel seyahat acentalar, tur operatörleri ve turistik tesis işletmecileri

hedeflerin gerçekleştirilmesi konusunda işbirliği içinde bulunmalıdır. Bu konuda bölgesel düzeyde olduğu kadar, ülke düzeyinde de kamu ve özel sektör birlikte çalışmalıdır.

- Araştırma turizm politikası için yardımcı bir araç niteliğindedir. Ekonomik ve istatistik yöntemlerin yardımıyla araştırmaların programları ve stratejileri objektif ve sürekli olarak değerlendirmeye tabi tutulmalıdır.

- Araştırmaların kapsamında, pazarlama ve gelişme çalışmalarına ilişkin zorunlu plan ve görüşler hazırlanmalı, turizm endüstrisi ile de bağlantı kurulmalıdır.

- Araştırma programı pazarları, tanımaya ve incelemeye yönetilmiş olmalı, turizmin niteliğini yansıtmalı, onun bir endüstri olduğu kadar dünyaya dağılmış özel pazarlara uzanan ekonomik ve ticari işlemleri kapsayan bir faaliyet olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

- Turistik ürün geliştirilmesine önem verilmelidir.

- Diğer ülkeler nazarında, bir ülkenin kendine özgü görüntüsünü oluşturan, böylece onu çeşitli uluslararası hedeflere ulaştıran uyguladığı turizm politikalarıdır. Bu nedenle turizm örgütü, uluslararası seyahat acentelerine, tur operatörlerine ve diğer kuruluşlarına, turist kabul eden ülke olarak doğru ve gerçek bir görüntü vermek işlerini yerine getirmelidir.

3.3.2. ÇEVRE POLİTİKALARININ YETERSİZLİĞİNDEN KAYNAKLANAN TURİZM SORUNLARI

Çevre politikasını veya sektörel bir politikayı belirli bir amaçlar setine erişmesi için geliştirilen araçlar seti ve bu amaçlara ne derece erişildiğinin ölçüleceği bir değerlendirme sisteminin bütünü olarak tanımlayabiliriz.

Bu tanım çerçevesinde Türkiye'de bugüne kadar ne çevre politikasının, ne de turizm politikasının var olduğunu iddia etmek mümkündür.

1988 yılı sonunda Turizm Bakanlığınca yayınlanmış olan Turizm Genel politikası yukarıdaki tanıma uygun olmakla birlikte, sadece yayınlanmakla kalmış belirli araçlar dışında uygulamaya konulamamıştır.

Turizm ve çevre konularında beş yıllık kalkınma planlarında belirlenmiş olan hedef ilkelerin büyük çoğunluğu, uygulama düzeyine yansıtılamayan temennilerden ibarettir. Bu temennilerin ilişkileri de kurulmamıştır. Turizm sektöründeki başarı; döviz girdisi, turist sayısı, yatak kapasitesi gibi ölçülerde yapılırken, çevre değerleri kirlenme katsayıları ile ölçülmektedir.

Görsel çevredeki estetik kirlenmeyi ölçmeye ise ülkemizde henüz sıra gelmemiştir.

Turizm ve çevre konularında bürokrat ve teknokratlarca uygulamaya konulan yasal, örgütsel ve finansal araçlar güncel sorunların yüzeysel teşhislerine dayanılarak ve yine günün baskıları altında oluşturulmuş cevaplardır. Bu cevapların da bir politika bütünüdürün parçaları olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Kalkınma planlarındaki hedeflere ulaşmakta işlevsel olmamaları bir yana, bu tür araçlar karşılıklı olarak, birbirlerinin etkisini azaltıcı roller oynayabilmektedirler. Örneğin devlet eliyle yapılmakta olan teknik altyapı yatırımlarının karşı karşıya bulunduğu kaynak yetersizliğine çevre olarak özel sektör

yatırımlarından daha yüksek oranda altyapı katılım payı alınması ve çevre kanun'ndaki kirleten öder prensibine işlerlik kazandırılması düşünülürken, Turizmi Teşvik Yasası'nda turistik tesislere elektrik, su hava gazı ücretlerinin en düşük tarife üzerinden uygulanması öngörülmektedir.

Çevrenin korunmasındaki yetersizliğin çaresi çok sayıdaki kuruluşu çeşitli yasalardan kaynaklanan yetkilerle donatmak olarak görülmüş, sonuçta yetki girişimleri ve çok sahiplilikten doğan sahipsizlikle karşılaşmıştır.

Belirli bölgeleri daha iyi korumak amacıyla var olan mekansal koruma statülerine "Özel Çevre Koruma Bölgeleri" statüsü ilave edilmiş böylelikle bu alanlardaki yatırımlara turizm bakanlığı tarafından verilmiş olan yatırım belgeleri ile DPT tarafından verilmiş olan Teşvik Belgeleri işlemez hale gelmiştir.

Benzeri şekilde kamu arazilerinin turizmi yatırımlarına tahsisi imkanı sağlayan Turizmi Teşvik Yasası ile mülkiyet durumun, belirli bir alanın turizme açılması kararında diğer bütün kriterlerden daha öncelikli ve hatta tayin edici hale gelmiştir.

Açık seçik bir politikanın olmaması yukarıda bazı örnekleri verilen sakıncalara rağmen politikacı ve bürokratlara olağanüstü bir hareket esnekliği getirmektedir. Böylece aynı bürokrat farklı karar safhalarında elit yabancı turizmden sosyal turizme kadar uzanan bir ölçek üzerinde tavrını koyabilmekte ve birbiri ile çatışan stratejileri peşpeşe savunabilmektedir. (49)

(49) Özhan, Leyla, T.Ç.S.V., Turizm ve Çevre Konferansı, Ekim 1990, s. 166

3.3.3. TURİZM PLANLARINDA ÇEVRE VE FİZİKSEL PLANLAMA

Politika düzeyindeki kararların eksikliğine rağmen turizmin yoğun olduğu bölgelerimizin hemen hemen hepsi 1970'li yıllardan, itibaren Turizm Bakanlığı ve o zamanki İmar ve İskan Bakanlığı tarafından çevre düzeni ölçeğinde planlanmış bölgelerdir.

Çevre düzeni planları belirli bir bölgedeki doğal, kültürel, ekonomik ve beşeri kaynakların ne tür bir denge içerisinde kullanılacağını belirleyen, ekolojik yapıyı bozmadan sosyal ve ekonomik faydayı en üst düzeyi çıkarmayı hedefleyen ve burda araç olarak mekan organizasyonunu belirleyen kurallar dizisidir.

Fiziksel planların hepsinde koruma-kullanma dengesinin kurulması ve doğal kaynakların sürekli kılınması hedef ve ilke olarak yer almıştır. Bu hedef ve ilkelerin plan kararlarına yansıtılmasını güçleştiren ve engelleyen darboğazlar şunlardır:

1. Planlanan bölgelerdeki doğal kaynaklara ve bunların taşıma kapasitelerine ilişkin yeterli düzeyde araştırma ve envanter bulunmaması,
2. Çok disiplinli bir çalışmayı gerektiren planlama işlerini yürüten gruplarda çevreyle ilgili çeşitli uzmanlık alanlarının yeterli düzeyde yer almaması,
3. Politik karar çevrelerinin ve bazı üst düzeydeki bürokratların turizm gelişmesini tek boyutlu olarak yatak kapasitesi artışı olarak algılamaları ve planlanan bölgelerdeki yatak kapasitesinin mümkün olduğunca yüksek tutulması yönünde planları etkilemeleri.

4. Özel arazi sahipleri, arsa spekülöörleri ve ikinci konut kooperatiflerinin politikacı, bürokrat, teknokrat üçgenini etkilemek suretiyle yapı yasağı ve kısıtlaması kararlarını delici yöndeki baskıları,

5. Çeşitli bölgesel ve sektörel planları yönlendirecek bir çevre Master Planının bulunmaması,

6. Fiziksel planların çevresel etkilerinin değerlendirilmemesi

Plancıların tüm iyi niyetli çabalarına rağmen yakasıda değinilen, sorunlar çevreyi gözetken kararların üretilmesini, yani doğru kuralların konulmasını engelleyici rol oynamıştır.

Turizmin çevre üzerinde yaratmış olduğu olumsuz etkilerden bir bölümün bu sorunlara bağlıdır. Diğer ve daha büyük bölümü ise yapılan planların uygulanmasında arzulanan başarının sağlanamamış olmasıyla açıklanabilir.

1970'li yıllarda yürürlüğe girmiş olan fiziksel planlarda kısmen bu planlara aykırı yapılaşmalar affa uğradığından, kısmen de arazi sahipleri ikinci konut kooperatifleri ve yatırımcılardan gelen baskılar sonucunda sek sek ilave alanların yerleşmeye açılması ve açılmış planlarda yapı yoğunluğunun arttırılması yönünde değişiklikler yapılmıştır.

Çevresel etkileri araştırılmadan ve altyapı yatırımları ile koordinasyon sağlanmadan yapılan bu değişiklikler sonucunda betonlaşma olarak adlandırdığımız, aslında çevre üzerindeki tadriibatın sadece bir boyutunu oluşturan tehlike bir kaner tümünü gibi hızla yayılmaya başlamıştır.

1985 yılında yürürlüğe giren 3194 sayılı Yasa ile plan yapma ve onaylama yetkisi yerel yönetimlere devredilmiş ve bu tarihten itibaren yeni bir döneme girilmiştir. Karar verme sürecinde merkezi yetkiliğin terkedilmesi temelde çağdaş bir yaklaşım olmakla birlikte, aşağıdaki nedenler yerel yönetimlerin de etkinliğini sınırlayıcı niteliktedir.

1. Yerel yönetimler merkezi otoriteye kıyasla politik baskılara daha açık bir yapıya sahiptirler. Bu nedenle arazi rantı kitlelerden siyasi destek sağlamakta araç olarak kullanılmaktadır.

2. Yeterli teknik elemanlar kadrosu ve maddi olanaklar çoğunlukla mevcut değildir.

3. Çevre bilinci ve örgütlenme düzeyinin yetersiz oluşu yerel halkın belediyeler üzerinde denetim işlerini yerine getirmesini engellemektedir.

4. Yerel düzeyde çevreye sahip çıkacak gönüllü kuruluşlar henüz yeni gelişmektedir.

5. Katılımlı planlama yöntemleri uygulanmamaktadır.

6. Yaklaşık nüfusu temsil eder görünen belediyeler, gerçekte, yöre dışından gelen ikinci konut sahiplerine veya arsa spekülâtörlerine hizmet etmekte ve bu çelişki yerel halk tarafından yeterince bilinmemektedir.

7. Nazım imar planlarını ve imar uygulama planlarını yönlendirici ve denetleyici makro plan kararlarında boşluklar bulunmaktadır. Diğer taraftan bu tür kararlara yerel yönetimlerce uyulmaması halinde merkezi otorite tarafından herhangi bir yaptırım uygulanmamaktadır.

BÖLÜM -III-

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA PLANLARININ DOĞAL ÇEVRE ÜZERİNE ETKİLERİ VE YAPILMASI GEREKENLER

"Sürdürülebilirlik" kavramı, turizme kaynak olan "bölgesel / yerel özelliklerin" korunup geliştirilerek, çekiciliğinin devamını sağlamak olarak ifade edilebilir. Bölgesel / yerel özellikler ise, kültürel ve doğal değerlerin günlük yaşantının akışı içinde algılanması sonucu ortaya çıkan "görüntüler" dizisidir. Yerel karakter olgusu ise kişinin günlük hayata ilişkin eylemlere katılımı sonucu deneylediği kültürel ve doğal uzanımların neticesidir. Özgün karakter, yöredeki durağan nüfusun çevresi ile kurduğu sürekli ilişkilere oluşup, algıladığımız görüntülerin temelinde yerli halkın günlük hayattaki bilgi, beceri ve davranışlarının bütünü yatar. Dolayısıyla koruma ve geliştirme yerel halkın değişen koşullara uygun yaklaşımlar geciktirebilmesiyle sağlanabilir. Bir yerin özgünlüğü (ayırıcı özellikleri), toplum üyelerinin yakın çevrelerine ilişkin bilgi ve becerilerini geliştirebildikleri sürece oluşmaya devam ederek, ortaya çıkan görüntüler, yöre dışından gelen ve turistler tarafından çekici öğeler olarak algılanacaktır.

Bu görüşe göre, turizm planlamasının amacı en kısa zamanda en fazla turistini ağırlanmasını sağlamak değil, bölge hakkının benliğini kaybetmeksizin hayat standardının yükseltilmesi ve mutluluk düzeyinin arttırılması olmalıdır. Tarihi veya doğal değerlere sahip çevrelerin dondurulmasıyla, veyahut yerli halkın çevrese katkısını marjinal turizm hizmetlerinde çalışmaya indirgeyen dış kaynaklı turizm yatırım ve işletme politikaları ile uzun vadede çekiciliği sağlayabilmek olanaksızdır. Bu tür stratejilerin geleneksel toplumlar ve doğal çevre üzerindeki olumsuz etkileri iyi bilinmektedir. Gerçekten etkin bir turizm yapısına sahip endüstrileşmiş batı

ülkelerinde bile bu stratejiler arasından başarılı örnekler verebilmek mümkün değildir.

Genelde uygulanan planlama süresinde karşılaşılan problemler turizm planlaması içinde geçerlidir. Bugünkü uygulamada araştırma- planlama-tasarım-uygulama politikaları arasında devamlılık yoktur. Birbirleriyle iletişim halinde olmayan karar vericilerin sektörel bazda planlamış ve politika kararları verebilmeleri için değişik disiplinlerden gelen araştırmacılar birbirlerinden bağımsız olarak veri temeli oluştururlar. Daha çok Makro düzeyde soyut göstergelere fiziki çevre ve günlük hayata somut olarak nasıl yansıtacağı yeterince anlaşılmadan uygulamaya geçilmektedir.

Gerek sektörel kararlar arasındaki kopukluklar, gerekse merkezi planlama ile yerel plan ve çelişkilere ve / veya planların tamamen rafa kalkmasına neden olup fiziki çevrenin gelişigüzel değiştirilmesine, kaynakların düşüncesizce kullanılmasına ve kısa dönemde çok dar çevredeki kar amaçları güdülerek, bu durumda en karlı gözükken kesimlerin bile uzun vadede zarar görmesiyle sonuçlanmaktadır. Daha da önemlisi, bu tür planlama süreci bilgi ve beceri birikimi sağlayamamaktadır. Halbuki planlamanın kültürel ve sosyal değişme içindeki işlevsel görevi, toplumun uzun vadede kendisi ve çevresi hakkında bilinçlenmesini sağlamak olmalıdır. (51)

Sürdürülebilir kalkınma sabit bir uyum değil, daha çok bir girişimdir. Bu değişim içinde kaynakların işletilmesi, yatırımların yönlendirilmesi, teknik gelişmelerin yönlendirilmesi, kurumsal değişimler, hem bugünün gereksinimleri ile, hem de gelecek nesillerin gereksinimleri ile tutarlı olmalıdır. Bu sürecin

(51) Hazer, Sancar Fahriye, T.Ç.S.V. Turizm ve Çevre Konferansı, Ekim 1990, s. 99-100

uygulanması, yeni görüşlerin geliştirilmesi kolay olmayacaktır.Çok sert kararları gerektirir.Başarının ana faktörünü siyasi irade oluşturmaktadır.(52)

1. TURİZMİN ÇEVRESEL KOŞULLARI

Ülkemiz sosyo-ekonomik kalkınmayı hedef alırken, doğal ve kültürel kaynaklarımızın fonksiyonuna uygun, kullanılması, korunması, sıhhileştirilmesi ve yenilenmesi konusunda titizlik göstererek öncelikle ülke halkının sağlığını, turizmden ve sosyo-ekonomik gelişimden beklenen rand'ın gelecek yıllarda da devamını düşünmek zorundadır.

İnsan yaşamının sağlıklı devamı için Fonksiyon ve Ekolojinin birbirine uyumu önkoşuldur. Başka bir deyişle insan aktivitelerinin çevre ekolojisine uyumluluk göstermesi ile ekolojik ve fonksiyonel yaşam kurgusu başarıya ulaşır. (53)

1.1. GÜNÜMÜZDE TURİZM OLGUSU VE BOYUTLARI

Birinci bölümün başında turizmin tanımı yapılmış olmakla beraber, tekrar edecek olursak turizm; insanların tatil, dinlenme, sağlık, kültür, spor, avanma, diğer toplumlara tanıma vb. amaçlarda sürekli olarak buldukları yerden ayrılarak yurtiçi ve yurtdışındaki yörelere doğru hareketliliği ve bu yörelerdeki geçici olarak kalışları olarak tanımlanabilir. Günümüzde turizm, yerküre çapında bir etkinlik olup, ülkelerin ürettikleri hizmetlerin ve bunların karşılığında elde ettikleri gelirlerin içinde giderek artan

(52) Sönmez, Necmi, T.Ç.S.V. Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı, Kasım 1989, s. 100

(53) Atabay, Semra, "Doğal Çevreye Uyumlu Planlama", Cumhuriyet Gazetesi, 5 Kasım 1991.

paylara sahiptir. 1945-1980 yılları arasında uluslararası turistik yolculuk sayısı yılda 25 milyondan 280 milyona yükselmiştir. Bugün dünyadaki toplam turistik hareket sayısı yılda 3 milyar yolculuk olup, bu sayının sadece onda biri uluslararası turistik hareketlerden kaynaklanmaktadır. 1960-1982 yılları arasında turizm hacmi 6,9 milyar dolardan 100 milyar dolar artmıştır. Günümüzde dünyadaki ortaama yıllık turistik büyüme hızı % 5 mertebesinde olup 2000 yılına kadar toplam turizm hacminin ikiye katlanacağı tahmin edilmektedir.

Öte yandan turizmin çevreye ve hedef ülkedeki veya yöredeki sosyo-ekonomik yapıya büyük etkileri vardır. Doğal ve tarihi çevre değerleri ile ekonomik, sosyolojik ve kültürel faktörler turizm hareketlerinin başlangıç ve sınır koşullarını oluştururlar. Ancak turizm süresi kendi başlangıç ve sınır koşullarını etkileyebilmektedir. Örneğin tarihi ve doğal çevre değerlerini dikkate almayan bir turizm gelişmesi kendisini doğuran bu değerlerin yok olmasına, dolayısıyla sürecin ortadan kalkmasına yol açabilir. (54)

Ülkemizin turizm potansiyelinin temel bileşenleri, sahip olduğu doğal ve kültürel değerleridir. Bu değerler uzun vadede korunabildikleri ve ülkemizi rakiplerine göre avantajlı kılan ayırıcı özelliklerini devam ettirebildiği ölçüde uluslararası turizm pazarında son yıllarda önemli ölçüde artan payımız hızla büyümeye devam edecektir. Türkiye yakın geçmişe kadar uluslararası turizm pazarında sahip olduğu "Bozulmamış Doğa", "Kirlenmemiş Kıyılar", "Zengin Tarihi Miras" imajını gelecekte de kaybetmemesi gereklidir. Bunun için özellikle turistik yörelerdeki yerel yönetimlerin, merkezi yönetimle işbirliği içinde, yerleşme kararlarını doğru olarak belirlemelerini zorunlu

(54) Uslu, Orhan, T.Ç.S.V. Turizm ve Çevre Konferansı, Ekim 1990, s.19

kılmaktadır. Bu kararların verilmesi aşamasında, turizmin en önemli görevinin doğal ve kültürel değerleri korumak ve doğru olarak kullanmak olduğu idrak edilemezse; fiziki mekandaki yoğunlaşmalar, teknik altyapılarda kapasite üstü zorlamalar ve yöresel yapı özellikleri ile doğal dengede bozulmalar olur. Yaşadıkları çevreleri uzun vadede çekici kılabilen yöre insanları ile tesislerini doğal peyzaj ve silüet kriterleriyle dengeli, yörenin yapı ve mimari özellikleriyle uyumlu bir biçimde inşa eden yatırımcılar, turizm gelirlerinden daha çok pay alabileceklerdir. Turistin kaçmakta olduğu fiziksel çevreyi yaratanlar ise, tesislerin doluluk oranlarının düşmesi sonucu rantbal olarak işletilememeleri tehlikesini davet etmiş olacaktırlar. Ülkemizin doğal ve kültürel değerlerinin gelecek kuşaklara sağlıklı olarak aktarabilmesi için herkesin kendisine düşen görevi eksiksiz olarak yerine getirmesi gerekmektedir.(55)

2.TURİZM FAALİYETLERİNİN DOĞAL ÇEVRE ÜZERİNE ETKİLERİ

2.1. ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ YAKLAŞIMI VE SINIRLARI (ÇED)

Turistik geçişmenin yarattığı çevresel bozulmanın önüne geçilebilmesi için ilk akla gelen yaklaşım, "Çevresel Etki Değerlendirilmesi (ÇED)" olmaktadır. ÇED için çeşitli araştırmalar çok sayıda tanım geliştirilmiştir. Bunlardan bazıları aşağıda özetlenmiştir.

- Yasal prosedürlerin, politikaların, programların, projelerin ve işletme koşullarının biyoje ofiziksel çevre ile insan sağlığına ve mutluluğuna olan etkilerinin

(55) Ünal, Tankut, "Doğal ve Kültürel Değerlerimiz Turizmin Kilit Taşındır", Turizm Dünyası, Ocak 1990, sayı 4, s. 6-7

belirlenmesi ve bu etkilerinin boyutlarının tesbiti için yapılan çalışmalar, çalışma sonuçlarının yorumlanması ve yayınlanması

- Öngörülen bir faaliyetin olumlu ve olumsuz yönlerinin (yarar ve zararlarının) belirlenmesi, önceden tesbiti ve tanımlanması işlemleri.

- Proje, plan, politika ve programların çevresel, sosyal ve ekonomik etkilerinin sistematik biçimde incelenmesi. Çevresel etki değerlendirmesinin ana amacı, karar verici meralere karar aşamasından önce, çeşitli alternatif faaliyetlerin sonuçlarını belirtmektir.

- ÇED öngörülen bir faaliyetin çevre kalitesi üzerindeki etkilerinin hesaplanması yöntemlerine verilen isimdir.

- ÇED, bir projenin sonucunda ortaya çıkabilecek her türlü anlamlı çevresel ve sosyal etkilerin değerlendirilmesidir.

Yukarıda verilerin tanımlar gözden geçirildiğinde, ÇED'in konuyla ilgilenen çeşitli araştırmacı ve kuruluşlar tarafından farklı biçimlerde anlaşıldığı, ana çizgilerin genellikle ortak unsurlar içermelerine karşılık amaç, kapsam ve yöntemlerin değişik çevrelere sahip olduğu görülmektedir. Öte yandan, 11 Ağustos 1983 tarih ve 18132 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren Çevre Kanunu'nun 10. maddesi, Türkiye'de ilk defa olarak bir faaliyetin gerçekleşmesinden önce, neden olabileceği olumsuz etkilerin belirlenmesini ve gerekli önlemlerin alınmasını yasal bir temele oturtmuştur. Bu maddede ÇED,

"Gerçekleştirmeyi planladıkları faaliyetleri sonucu çevre sorunlarına yol açabilecek kurum, kuruluş ve işletmeler bir Çevresel Etki Değerlendirme raporu hazırlarlar. Bu raporda çevreye yapılabilecek tüm etkiler göz önünde

dulundurularak, çevre kirlenmesine neden olabilecek atık ve artıkların ne şekilde zararsız hale getirilebileceği ve bu hususta alınacak önlemler belirtilir.ÇED Raporu'nun, hangi tip projelerde isteneceği, ihtiva edeceği hususlar ve hangi makamca onaylanacağına dair esaslar yönetmelikle belirlenir."şeklinde tanımlanmaktadır.

Görüldüğü gibi, 2872 sayılı çevre kanun'unda verilen tanım oldukça dar kapsamlıdır ve sadece belirli "kurum, kuruluş ve işletmelerin" çok spesifik faaliyetleri sonucunda ortaya çıkabilecek ve "çevre kirlenmesine neden olabilecek atık ve artıkların" yönetimi konusunda bir ruhsatlama prosedürünü içermektedir. Bu basitleştirmeye, kapsam daraltılmasına ve yasanın yürürlüğe girmesinden itibaren yedi yıldan fazla bir süre geçmiş olmasına karşın, konu ile ilgili yönetmeliklerin hazırlanmamış olması verebilecek hiç bir faaliyet için ÇED uygulanmamaktadır.

Oysa çevresel sorunlar, her geçen gün ağırlığını arttırarak, Türkiye'nin üzerine çökmektedir.

Özellikle bu çalışmanın konusunu oluşturan turizm ve çevre ilişkileri açısından, ülkemizin eşsiz ekolojik, doğal ve kültürel zenginliklerinin konunması büyük önem taşımakta; turizm, kesilmemesi gereken bu dal üzerinde oturmaktadır.

Öte yandan yukarda çed için çizilen çerçeveler ve tanımları, turizmin yararlanmak istediği değerlerin konunması için esasen yetersiz kalmaktadır. Turis klasik anlamda ÇED'i yapılabilecek tekil bir faaliyet olmayıp, zamana ve uzaya yayılmış karmaşık bir gelişme olgusudur. Bu nedenle turistik bölgede yer alan bir otelin, tatil sitesinin, karayolunun veya hava alanının zamanında tek tek ÇED'lerinin yapılmış olması bile, hedeflenen koruma amacını sağlamayabilir. Bunun nedeni, tüm turizm gelişme

faaliyetlerinin çevresel ortam üzerindeki kümülatif etkileridir. Bu nedenle ÇED yaklaşımı, tüm yararlarına karşın, belirli bir yörenin kullanabilmesi için çok dar kapsamlı (miyopik) bir görüntü sağlayabilmektedir. Turizmin yöreye yapacağı tüm etkilerin bilinebilmesi ve gerekli önlemlerin zamanında alınabilmesi için daha geniş kapsamlı planlama enstrümanlarına gereksinim vardır. Bu tür yaklaşımların başında "Taşıma Gücü" kavramı gelmektedir. Bu kavramla ilgili geniş kapsamlı açıklamalar daha sonraki bölümlerde verilmiştir.

2.2. TURİZM'İN ÇEVRE ÜZERİNDE YARATABİLECEĞİ OLUMSUZ ETKİLER

1. Turizmin yarattığı arazi talebi verimli tarım alanlarını turistik tesis alanlarına dönüştürmekte; doğal ve tarihi sitleri, kamu mülkiyetindeki ormanları dahi başkası altında bulundurmaktadır. Tarımsal üretim alanlarının azalması toprak sahiplerini entansif tarıma zorlamakta veya daha da kötüsü arazilerini arsa spekülâtörlerine satmaları ile sonuçlanmaktadır. Böylelikle turizm hem direkt hem de dolaylı olarak doğal peygazi tüketmekte oteller, ikinci konutlar, turizmin türesi olan diğer ticari faaliyetler, yaygın ulaşım ve diğer altyapı donanımları ile doğanın çehresi kısa sürede değişmektedir.

2. İçme suyu kanalizasyon, arıtma, çöp toplama ve imhası gibi teknik altyapı donanımlarının üst yapı, paralelinde gerçekleştirilememesi durumunda insan sağlığını tehdit edici boyutlarda su, hava ve toprak kirliliği ortaya çıkmakta, doğal bitki ve hayvan türleri giderek yok olmaktadır.

3. Artan motorlu trafiğin yarattığı çevre kirliliği ve gürültü, bu olumsuzluklara eklenmektedir.(56)

Bütün bu olumsuzluklara rağmen turizmin yarattığı sosyal ve ekonomik faydanın kalkınmakta olan ülkeler için taşıdığı önem açıktır.

2.3. EKOLOJİ VE ÇEVRE SORUNLARI İLİŞKİLERİ

Çevre sorununun estetik bakış açısı dışında ortaya atılması, sanayileşmiş ülkelerin çoğunda kötü etkileri görülen ve denetim altına alınamayan genelleşmiş çevre kirlenmesine bağlıdır. Son yıllara kadar her çeşit sanayi sisteminin (kapitalist yada sosyalist) işleminin ölçütü, hemen sağlanan verimlilikti ve bireyin yada türün yaşamı açısından ortaya çıkabilecek sonuçlar göz önüne alınmıyordu. Doğa karşısındaki bu bilinçsizlik, yıkıma ve kirlenmeye yol açtı. Bir çok hayvan türü (bizonlar, gergedanlar, aslanlar, göçmen güvercinler avcılıkta doğrudan, yada yaşamları için gerekli koşullardan yoksun bırakıldıkları için dolaylı olarak (kuşların yuva yapabileceği ağaçların kesilmesi, yuvaların bozulması ortadan kaldırıldı. Taşıdıkları büyük önem göz önüne alınmayarak ormanlar, toprağın yenilenmesini sağladıkları gibi, kuşlara barınak oluşturur ve atmosferin oksijeninin büyük bölümünü üretirler.) Zararlı artıkların doğa tarafından temizleneceği varsayıldığı için, sular ve hava kirletildi. Kimyasal maddeler, deterjanlar, böcek ilaçları, fenoller evlerden yada fabrikalardan, kanalizasyonlara yada ırmaklara katıldı.

Büyükklüklerine karşılık okyanuslarda özellikle tankerlerden bırakılan yakıtlarla, karalarda kalması istenmeyen ve uzun sürede ne gibi etki doğuracağı bilinmeyen radyoaktif artıklarla kirletildi. (57)

(57) Gelişim Hachette, Gelişim Yayınları, s. 812

Her türlü doğal kaynağın kullanımında temel ilke, doğada koruma kullanma dengesinin sağlanmasıdır. İçinde yaşadığımız yüzyılda doğal kaynakların aşırı ve dengesiz kullanımı sonucu, yaratılan çevre sorunlarının ve tahribatın insanlar dahil dünyadaki hertür canlının yaşamını tehdit eden boyutlara ulaştığı bugün artık herkesçe bilinmekte ve bilimsel araştırmalarla ortaya konmaktadır. Bu sorunların ve tahribatın başlıca sorumlusu olarak önceleri endüstrileşme gösterilmekte birlikte, günümüzde insanların endüstri dışı diğer faaliyetleri ile de doğal çevre üzerine artan baskısının önemli boyutlara ulaştığı açıkça görülmektedir. Doğal değerlerin yıldan yıla daha fazla yitirilmekte olduğunu görmek, gelecek nesillere nasıl çevre bırakacağımız endişesi, bütün dünya ülkelerinde artık konuşulan ve araştırılan bir konudur.

Aslında çevre kirlenmesi, yirminci yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmış bir sorundur. Kirliliği oluşturan unsurlar ve bunların çevremizdeki ekolojik sistemlere etkileri son yirmi otuz yıl içinde araştırılmaya başlanmış ve uzun dönemde önemli ekonomik kayıplara neden olabileceği gerçeği ekonomistlerce ortaya konmuştur.

Doğal kaynakların kullanımında koruma kullanma dengesinin sağlanması, doğal varlıkların korunduğu ölçüde, turizm sektörü için önemlidir. Turizm sektörü doğal varlıklarını sergilediği güzellikler, dinlenme, sağlık, spor, bilim ve eğlenme faaliyetlerine uygun ortamlar, tarihi ve kültürel varlıklar içinde gelişir ve uygulanır.

Bu zenginliklere sahip ülkelerin başında ülkemiz gelmektedir. Bu durumu ülkemiz turizmine önemli avantajlar sağlamaktadır. Ancak, bu avantajları dikkatlice değerlendirmek, tersine çevirmemek için mevcut doğal,

tarihi ve kültürel zenginliklerimizi tahrip etmemeye özen göstermek zorundayız.

Turizmde bu doğal ve tarih kültürel varlıkların korunmasında, turizmde fiziksel planlama kullanma dengesi, kullanılan başlıca araçtır. Fiziksel planlama kararları, ekonomik araçlarla uygulamaya konur. Dolayısıyla, fiziksel planlarda alınan kararların konuma-kullanma dengesine, aykırı olması halinde, uygulanan planlarla tahribata uğratanlar, doğal tarihi tahribatın büyüklüğü ve yapılan yatırımların büyüklüğü ölçüsünde ekonomik kayıplara da uğranılır.

Bu durumda, fiziksel planlamanın hatasından kaynaklanan ekonomik kayıplar, turizm sektörünün ülke ekonomisi içindeki uygulama sahasını daraltır. Ekonomik açıdan bakıldığında da fiziksel planlamada konuma-kullanma dengesi bakımından çok önemlidir.

2.3.1. EKOLOJİ KAVRAMI

Çevre sorunlarının oluştuğu, ekolojik havza diye isimlendirilen yörede, ilk önce ekolojiyi tanımlamamız gerekmektedir. Ekoloji, iklimi, toprak, su faktörlerinin karşılıklı etkilerini, canlı varlık üzerine tesirlerini etüd ve tesbit eden bir bilim dalıdır. Her canlı ile cansız varlık, öz varlığı ile ortamın yani çevrenin yaratılmasına katılır. Bu bakımdanda yaşamı düzeyinde çevre içindeki ilişkilerin tümü genel ekoloji ilmi içinde ele alınmaktadır.

Ekoloji terimi yüzyıl önce Alman biyoloji uzmanı Ernst Hacıkl tarafından ortaya atılmıştır. Yaptığı tarife göre; hayvan ve bitkiler ekonomisi diye açıklamıştır. Yirminci asırda bilimlerin standartlaşmış tanımlamasında ekoloji, organizmalar ile bunların çevreleri arasındaki ilişkiler

birimi olarak belirlenmiştir. Fiziksel çevrenin kendisinde geniş oranda organizmalar tarafından meydana getirildiği kabul edildiği takdirde yer yüzündeki yaşantının devamı, bir ekolojik olaydır.

2.3.2. EKOLOJİ ÇEVRE SORUNLARI İLİŞKİLERİ

Çevre sorununu dar veya geniş anlamda ele aldığımız zaman önümüze ekolojik denge yönünden iki nömeli problem çıkar. Bunlardan birincisi kirlenmenin önlenmesi, ikincisi ise kirlenen sahanın arıtılmasıdır.

Doğada, canlılar ile çevre koşulları arasında değişmez bir denge mevcuttur. Bu dengeye ekolojik denge adı verilmektedir. Canlıların biyolojik ve fizyolojik hayatının varlığı bu dengenin mevcudiyeti ve devamlılığı ile mümkündür.

Çevre sorunlarının turizmle olan ilişkilerinin bir başka boyutu da, dağlık yörelerin yeniden düzenlenmesi söz konusu olduğu zaman ortaya çıkmaktadır. Gerçekten de, eldeki veriler değerlendirildiğinde ortaya çıkan sonuçlar, turizmin dağlık yörelerin ekonomisinde baş rolü oynadığını göstermektedir.

2.4. EKO SİSTEM KAVRAMI

Eko-Sistemde canlılar ve cansızlar ile çevre arasındaki madde ve enerji değiş tokuşu veya dağılımı diye genel anlamda bir belirleme yapılmaktadır. Ekolojistler, büyük ve küçük bütün canlı ve cansız varlıklar arasındaki yaşantıyı tetkik ederler. Bu yaşantı, ekolojistlerin terimi ile yeryüzündeki en büyük ağıdır.

Eko-sistemdeki her türlü olay ve yaşantılar üç ana prersipte bu büyük ağı meydana getirir.

- Dayanışma, ekolojinin birinci kuralıdır. Burada pasip her şeyin bir diğerine ilişkin olduğudur.

- Sınırlama, ekolojinin diğer bir temel prensibidir. Bu prensibe göre hiçbir şey, hiçbir canlı veya organizma veya tür, sonsuz büyüyemez, sonsuz gelişemez, gene eko-sistemin imal edebildiği serbest oksijen miktarı ile canlılar sınırlandırılmıştır.

- Bağlılık, eko-sistem canlı ve cansızlar arasında her zaman karışık olduğu kadar karşılıklı bir ilişki bağı ile sistemi tamamlar. Çevreye baskı yapıp, bu sistem değiştirildiği takdirde eko-sistem yeni bir yaşantı ve problemi ortaya çıkarır.

2.4.1 TURİZM YÖNÜNDEN EKO-SİSTEMİN BOZULMA SEBEPLERİ VE DOĞAL KAYNAKLARIN KULLANIMI

- Doğa tahribi ve özellikle plansız yapılaşma ile peyzajın ve ormanların tahribi,

- Yanlış arazi kullanma kararları ile orman ve makilerin tahrip edilerek tarım alanı ve yerleşim alanına dönüştürülmesi neticesi erozyonun meydana gelmesi,

- Bataklık ve sazlıkların kurutulması eko-sistemin bozulması,

- Doğal kumsal alanların, plansız turizme açılması,

- Asit yağmurlarının, bitki örtüsü ve özellikle ormanlar üzerinde olumsuz etkisi,

- Çevresel atıkların, turizm alan ve bölgelerinde hijyenik kirlenme yaratması ve eko-sistemi bozması. (58)

Canlıların içinde yaşantılarını sürdürdüğü doğal ve kültürel veriler olarak tanımladığımız topoğrafik, iklimik, edafik, biolojik, tarihi, sosyal ve ekonomik faktörlerin oluşturduğu çevre ekolojik bir ortamdır. Bu ortamda tüm doğal ve kültürel kaynaklar insan ve giderek toplum yararına dengede tutulması amaçlanır. Bu nedenle insanın yaşam alanı olan yerleşme mekanlarının fiziki planlamasında tüm fonksiyon alanlarının yanısıra özellikle doğal kaynakların içerik, özellik ve potansiyelleri doğrultusunda yer verilmesi gerekir. Bu nedenle ülke bütünü içinde bölgesel doğal potansiyellerin özelliklerinin iyi bilinmesi halinde toplumun gereksinimleri ve doğal potansiyel arasında ekolojik bir denge kurulabilir.

Doğal varlıkların oluşturduğu doğal peyzaj antropogen etkilere uğramamış doğal olan parçalarıdır, buna karşın antropogen komplekslerin canlı doğal öğelerle birlikte kültür peyzajlarını oluştururlar. En önemlisi kültür peyzajı içinde canlı ve doğa ilişkilerinin peyzajın gerçek potansiyeline uygun biolojik denge ve ekolojik yaşam olgusunun gerçekleşmesidir. Aksi halde zorlanmış ve çoğu kez yok edilmiş peyzaj olgusundan söz etmek gerekir. Kalkınmakta olan ülkemizin ekonomik, kültürel ve turizm yönünden eylemleri doğal varlıkların ve peyzajın aleyhine değişime uğradığı Ege ve Akdeniz kıyı bölgelerimizde izlenmektedir. Bu nedenle henüz gelişmekte olan ülkemiz tekrar yaratılması mümkün olmayan doğal röliefleri,

(58) Bayer, M. Zekai, T.Ç.S.V. Turizm ve Çevre Konferansı, Ekim 1990, s. 136-138

toprağı, su yüzeylerini, kıyıları, kumulları, jeolojik oluşumları, bitki ve fauna varlıklarının korunması doğrultusundaki planlama politikalarını izleme zorunluluğundadır. Bugün beton yığınlarına dönüşen yerleşim alanlarının endüstri toplumları rekreasyon fonksiyonu için bu biolojik varlıklara her zamankinden daha fazla gereksinim duyacaktır.

Bu nedenle turizm planlamasında en önemli veri oluşturan doğal kaynakların, fonksiyonel kullanımı, korunması, geliştirilmesi ve sağlıklılaştırılması gibi açılardan ele alınarak, planlama eyleminin başlatılması zorunludur. (59)

2.5. TURİZMLE İLGİLİ KİRLENMELER

Genelinde çevre kirlenmelerin yarattıkları etkiler yönünden beş ana bölümde özetleyebiliriz.

a) Biyolojik Kirlenme:

Atıkların toprağa, suya ve havaya karışması sonucu arkeolojik dengenin bozulması neticesinde, bazı canlıların aşırı üremesi ve diğerlerine zarar vermesinden turizm büyük zarar görmektedir. (sineklerin ve böceklerin artması gibi)

b) Kimyasal Kirlenme:

Turizm alan ve merkezleri ile turistik tesislerin bölgesinde ve yöresinde, endüstri atıkları ve kanalizasyon yoluyla deniz ve sulara karışan kimyasal maddelerin meydana getirdiği kirlilik ve bunun yarattığı zehirlenmeler ve suların ölümü olayıdır.

Bu kimyasal zehirlenmeleri yaratan kirleticiler ise şunlardır.

(59) Atabay, Semra, "Doğal Çevreye Uyumlu Planlama", Cumhuriyet Gazetesi, 5 Kasım 1991.

- Deterjanlar,
- Petrol türevleri,
- Pestisitler,
- Ağır metaller,
- Diğer organik kirleticiler,

c) Fiziksel Kirlenme:

Fiziksel kirlenme yanlış arazi kullanılması, yapılaşma, ormanların tahribi neticesinde erozyon nedeni ile olan çevre sorunlarıdır.

Rüzgar ve Suya bağlı olarak önemli ölçüde toprak deniz ve içme sularına akar ve bu yolla doğada yaşantının belirtisi mikroorganizmalar yok olur ve toprağın yetiştirme muhiti ve şartları ve eko-sistemi bozulur.

Bu sınıfa giren termik kirlenme ise genellikle endüstri kuruluşlarının soğutma yoluyla, ekolojik şartların bozulması, yaşayan canlılar üzerinde olumsuz etkiler yapar.

d) Bakteriyel Kirlenme:

Özellikle evsel atıklarla, hastahane gibi yerlerin atıkları, salgın hastalıkların çıkmasına sebep olmaktadır.

e) Radyoaktif Kirlenme:

Günümüzde en aktüel çevre sorunu olan radyoaktivite, özellikle nükleer santraller ve endüstri çöpleri neticesinde ortaya çıkmaktadır. (60)

3- TURİSTİK ALANLARIN GELİŞMESİ VE TAŞIMA KAPASİTELERİ

(60) Bayer, M. Zekai, a.g.e., s. 142

Bilindiği gibi birçok turistik alan sınırlı sayıda ziyaretçinin konaklaması için hazırlanmaktadır. Zaman içerisinde alana gelen ziyaretçi sayısının artması ile;

- turistlerin tatmin seviyesinde azalma,
- alandaki olanakların olumsuz kullanımı,
- alanın doğal kaynak kapasitesinin tükenmesi, gibi durumlar ortaya çıkmaktadır.

Gereğinden fazla şekilde oluşan bu gelişme ve yoğunlaşma nedeniyle, örneğin; eşsiz güzellikte bir manzara, düşüncesizce uygulanan mimari yöntemlerle bozulabilecek veya fazla kullanım sonucu değerini kaybeden alandaki arazilerin değerleri düşebilecektir. Böylesine yıkıcı sonuçların tek sorumlusu turizmin kendisi değil, aşırı ticaretleşmeye boyun eğilmesidir.

Turistik alanlardaki aşırı ve kontrolsüz gelişme, en fazla çevresel değerlere ve yapılara olumsuz etkilerde bulunmaktadır.

Bu aşırı gelişmenin hangi nedenlerden kaynaklandığı ve çevreye ne tip zararlar verdiği bir başka araştırmanın konusu olmakla beraber, kontrolsüz gelişmenin turistik alanlardaki mekansal sorunlarını ana hatları ile şöylece belirleyebiliriz:

(1) Mimari Bozulma: Gelişen alanlardaki üst yapının doğal çevre özelliklerine uyum sağlayıcı ve estetik olması gerekir. Büyük ve çok katlı otel binaları birçok alanda çevre yapısı ile uyuşmamaktadır. Pearce bu duruma "mimari dejenerasyon" diyerek, turistik alanlardaki değişik biçimde binaların biraradaki görünümüne bu adı vermiştir.

(2) Dağılımsal Bozulma: Özellikle kıyılardaki turistik alanların gelişmesinde, önceden hazırlanan planlardan ve düzenlemelerden farklılıklar meydana gelir ve tüm sahil

şeridi boyunca gelişmiş güzel bir yayılma görülür. Bu durum plajlar gibi birinci dereceden kaynaklardan yararlanarak avantaj kazanmak için yapılırken, diğer bir neden olarak bu alanlara bina yapmanın spekülatif açıdan verimli olması gösterilmektedir.

(3) Üst Yapıda Fazla Yüklenme: Birçok turistik alanda, üst yapı düzenlemeleri dolu sezonda yapılan ziyaretleri karşılayamaz hale gelmektedir. Bunun sonucu olarak, arzın yetersizliği, kirlilik, hizmetlerde aksamalar ve önemli sağlık problemleri meydana çıkmaktadır.

(4) Trafik Karmaşası: Trafik yoğunluğu gelişen turistik alanlarda oldukça önemli sorunlar yaratmaktadır. Schaer'in yaptığı belirleyici bir çatışmada, turistik alanların trafik problemleri 3 değişik biçimde ele alınmaktadır.

a) farklı trafik unsurları arasında, özellikle yayalar ve otomobiller arasındaki problemler.

b) turistik alanlardaki anahtar noktalarda trafik yoğunluğunun artması ve sıkışma, özellikle merkez alanın ana caddelerinde görülen problemler.

c) park alanlarına olan talebin artması ve uygun parkların olmamasından kaynaklanan problemler.

(5) Yerel Halkın Farklı Tutumları: En çok ilgi gören turistik alanlarda turistlerin sayısının artmasıyla ve bunun sebep olduğu kalabalık, gürültü çevre bozulması gibi sonuçlarla birlikte turistlerle yerel halk arasındaki ilişkilerde uyumsuzluk, gerilim ve düşmanlığın arttığı ileri sürülmüştür. Kitle turisti mekana dolabilir ama yerel toplumla bir bütünlük sağlayamayabilir. Yerel halkın farklı tutumu en açık olarak, turistlerin çok hoşlandıkları özel

olanakların yerel halkın kullanımına uygun görülmemesi ile belirir, kullanılan fiziksel engeller, yerel halkın merkezde yer alan çekiciliklerden faydalanmasını engellemektedir. Fizyolojik veya psikolojik baskı altında kalan yerel halkda, savunma için harekete geçmektedir. Zaten insanların fiziksel veya sosyo-psikolojik gereksinimlerine dayalı dengelerin bozulması, gerilime yol açarak, kişileri davranışta bulunmaya itmektedir. Farklı ülkelerde gelişen turistik alanlar da yapılan araştırmalar sonucunda, yerel halkların en çok etkilendiği sekiz etken şu şekilde belirlenmiştir: (61)

Turizm, belirli bir çevresel ortamı hedefleyen ve aynı ortamın içinde gerçekleşen bir olgudur. Herhangi bir çevresel ortamın insanlar tarafından kullanımı, bu ortamda kullanım tür ve yoğunluğuna bağımlı olarak değişimlerin ortaya çıkmasına neden olacaktır. Bu nedenle turistik yörelerde oluşabilecek çevresel bozulmaların önceden kestirilebilmesi için bu ortamların başlangıç koşullarını belirleyen kararlı haldeki antropojen yükleri aşan etkilere karşı dirençlerinin bilinmesi gereklidir.

Turizmin ekonomik çevresel ve sosyo-politik etkilerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.

- Çevresel Etkiler: Hava, kirliliği su kirliliği, gürültü, kötü koku, ekoloji, yapısal çevre estetiği, doğal çevre koruması, altyapı;

- Ekonomik Etkiler: İtihtam ödemeler dengesi, gelir dağılımı, enflasyon, milli gelir, üretim, yatırımlar, ekonomik gelişme, vergi gelirleri, ekonomik çeşitlilik;

(61) Küçüktopuzlu, Faik, "Turistik Alanlarda Kontrolsüz Gelişme ve Alanların Taşıma Kapasiteleri", Türkiye Kalkınma Bankası, Turizm Yıllığı, 1998,1989

- Sosyo-Politik Etkiler: Eğitim, kültür, değerler, sağlık, kentleşme, suç, uluslararası dostluklar, barış kalabalık.

3.1. ÇEVRESEL TAŞIMA GÜCÜ

Çevresel taşıma gücü, kullanımı hedeflenen çevresel ortamın gerek kullanıcıların gerekse de söz konusu ekosistemin sağlığı ve bekaretini bozmadan bu ortama yüklenebilecek kullanım şekil yoğunluğunu belirler. Ülkemizde özellikle kıyı turizmi büyük bir ağırlığa sahip olduğu için, deniz kirliliğinden verilecek örneklerle konuyu açıklamaya çalışmak yararlı olacaktır. Akdeniz, gelgit etkisinin çok zayıf olduğu bir ortam olduğundan, akıntıların zayıf ve dolayısıyla bu ortama verilecek atıkların seyreltilme kapasitesinin çok sınırlı olduğu bir deniz ortamıdır. Turizm yoğunluğunun arttığı kıyı kesimlerinde atık sular çeşitli biçimlerde deniz kirlenmesine ve arkeoloji bozulmalara neden olmaktadır. Atık suların içerdiği patojen (hastalık yapıcı) mikro organizma ve virüsler bu ortamlardan yararlanmak isteyen insanların sağlığını tehdit eder. Atık suların bu ortamlara karışması, estetik bozulmalara ve kokuya neden olur. Atık suların içerdiği organik maddeler, azot ve fosfor deniz ortamında ekolojik değişmelere, örneğin etkilenmemiş haliyle besin maddeleri açısından çok fakir olan Akdeniz'in kendine özgü denizaltı yaşam tür ve popülasyonlarının hızla değişimine yol açar. Böylece doğanın bu nadir eko sistemi yerine, dünyanın pek çok diğer yöresinde bulunabilecek, hiçbir özelliği olmayan deniz canlılarına yerini bırakır. Bu değişim, su altı yaşamı ile ilgilenen turist kesimi için büyük bir kayıptır.

3.2. SOSYAL TAŞIMA GÜCÜ

Günümüz insanı, modern yaşam biçimlerinin bir sonucu olarak, çok kalabalık kentlerde yaşamak zorundadır.

Dinlenebilmek, çalışma gücü ve verimini tekrar kazanabilmek için tatil yapmak ve bu tatili, mümkünse, bulunduğu kalabalık ve stresli büyük kentlerden uzakta doğaya yakın bir ortamda yapmak ister. Öte yandan kitle turizmi, mümkün olduğu kadar fazla sayıda turisti belirli bir yöreye doldürarak, bunlardan maksimum karın elde edilmesini amaçlamaktadır. Bunun sonucunda, kalabalık ortamlarda bunalmış olan bireyler, kendilerini tatil yörelerinde de günlük yaşamlarındaki benzer ortamlarda bulurlar. Pearce (1981), plajlarda kullanım yoğunluğu için kişi başına 5-25 m2 olan gereksinimi ölçüsünü vermektedir. Aynı yazar, irlanda'da hava fotoğrafları ve anket uygulamalarıyla yapılan bir çalışma sonucunda, kullanıcıların plajda en az 10 m2 alanı rahatsızlık duymadan kabul edebileceklerini belirtmektedir. Bir plajdan daha fazla kişinin yararlanmak zorunda kalması, amaçlanan yararın sağlanmasını engelleyecektir.

Turizmin bir diğer sosyal etkisi, yerel halkın örf, adet, yaşam, ahlak ve üretim biçimlerinde ortaya çıkan değişimlerdir. Bu farklılıklar, turistleri görmek ve kısa süreli de olsa, yerel halkla birlikte yaşamak istedikleri sosyal değerlerdir. Oysa turizm dünya görüşleri, ekonomik güçleri, yaşam ve tüketim alışkanlıkları yöre halkından çok farklı insanların yöre halkıyla çok yakın ilişkiye girmesini sağlar. Bunun sonucunda yöreye özgü ve ilginç pek çok sosyal ve kültürel değer yok olup gider. Turistlerin yerli veya yabancı olmaları, bu değişimler açısından büyük önem taşımamaktadır. Bugün Halikarnas Balıkçısı'nın Bodrum'u ile Cahit Kayra'nın Bodrum'u arasında büyük ve geri dönülmez farklılıklar oluşmuştur.(62)

(62) Uslu, Orhan, T.Ç.S.V. Turizm ve Çevre Konferansı, Ekim 1991, s. 34

Turistik deneyim sonucunda elde edilen tatmin veya memnunluğun en alt seviyesini belirleyen kavramdır. Belli dönemlerdeki kullanıcı sayısı, bir turistik alanın ekolojik veya fiziksel değerinden azalmalara yol açabilir bunun sonucu olarak, turistik deneyim kalitesinde hissedilir bir şekilde düşme oluşur. İnsanların dayanabilecekleri yoğunluk düzeyi, psikolojik, kültürel ve tercih edilen alanın durumsal özelliklerine bağlı olmaktadır. Yani nesnel, değil özne bir yargıdır ve bireyden bireye alanın sosyal taşıma kapasitesi değişebilir.

Rekreasyonel ve turistik deneyimde artan kullanım seviyelerinin etkileri şekil 1.6'da gösterilmektedir.

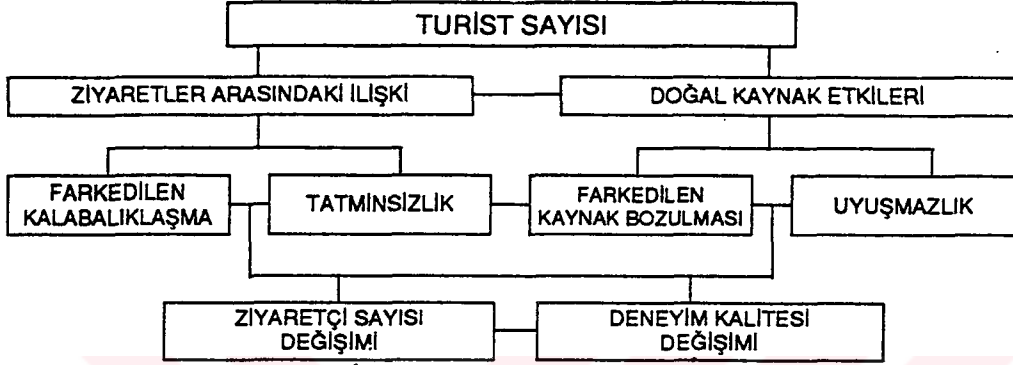
Yukarıda görüldüğü gibi, sosyal taşıma kapasitesi algılama ve psikoloji ile ilgilidir ve turistlerin alternatif alan veya bölgeler aramaya başlamadan önce kabul edebildikleri en düşük beğeni sınırını akla getirmektedir. Başka bir deyimle, bu durum bir deneysel tatminin davranışsal yansımasıdır. Çünkü çevrenin maksimum kapasitesinin aşılmasına ve kalitenin azalmasına insanın biofiziksel yapısı bir refleks olarak karşı koyacaktır.

Ancak sosyal taşıma kapasitesi tanımına değişik bir açıdan bakarak "turistik alandaki turistlerin davranış ve tavırlarına karşı yerel halkın hoşgörü seviyesinin sınır" şeklinde objektif ve "yöreyle daha önce gelenlerin daha sonra gelenleri kabullenme derecesi" şeklinde subjektif tanımlamalar getirebiliriz.

Halbuki Cahit Kayra Bodrum'a, Balıkçı'yı aramak için gitmiştir. (Halikarnas Balıkçısı; Kayra, 1984, 1985, 1990). Esasen iç turizm, belki de dil bariyeri olmadığı için, sosyal değişimlerde daha etkili olabilmektedir. Bugün Bodrum tavernalarında "Bodrum'la entel" çok sık rastlanan bir tiptir.

Kalabalıklaşmaya ve yerel sosyo kültürel yapının bozulmasına karşı bir örnek Bhutan'dan verilmektedir. Çin ve Hindistan arasına sıkışan 1,3 milyon nüfusa sahip bu

ŞEKİL 1.6
Sosyal taşıma kapasitesinin artışının turistik deneyime etkileri

Kaynak: Alan. R. Graefe ve J. Vaske: "A Framenwork for Managing Quality in the Tourist Experience" Annals of Tourism Research, Vol. 14, Nom. 3, 1987. s. 392.

küçük krallık, sınırlarını 1961'e kadar tüm dış dünyaya kapatmıştır. Bu tarihten itibaren ekonomisini adım adım dışa açmaya başlayan ülke, turizmin de önemli bir döviz kaynağı olabileceğini görmüştür. Ancak çok sayıda yabancı turistin aynı anda ülkede bulunmasının, yöreye özgü sosyal ve kültürel değerleri olumsuz etkileyeceği görüldüğünden, ülkede herhangi bir anda bulunmasına izin verilebilecek turis sayısı 100 kişi ile sınırlanmış, bu turistlerin günde 260 dolar mertebesinde bir harcama yapması zorunluluğu getirilmiştir. 1988 yılında ülkeye sadece 2199 turist kabul edilmiştir. Bu sayının 1996'da 6000'e ulaşması planlanmıştır. Ülke turistik değerlerini koruyabilmek için bir tür elit turizm politikasını benimsemiştir.

Yukarıdakine karşıt bir örnek, Thailand'ın turistik gelişmesinden verilebilir. 1981'de ülkeyi ziyaret eden turist sayısı 2 milyon iken bu sayı 1988'de 4,2 milyona yükselmiştir. Bugün ülkenin elde ettiği turizm geliri yılda 3 milyar dolar sınırını aşmıştır. Öte yanda Thailand'da kadın ticareti olağanüstü boyutlara ulaşmış, AIDS salgın halini almıştır. Uçaklar dolusu batılı, ülkeye sadece belirli amaçlar için seyahat etmektedir. Hükümet 1989'u AIDS ile mücadele yılı olarak ilan etmiştir. Ülkede uyuşturucu kullanımı ve ticareti de olağanüstü boyutlardadır.

Turizm, ekonomik yapıyı ve yöredeki üretim biçimlerini de önemli ölçüde etkiler. Geleneksel tarım, balıkçılık, el sanatları ve ticaret, yerin giderek artan oranlarda turizme hizmet veren ekonomik aktivitelere bırakır. Toprak ve gayrimenkul üzerindeki mülkiyetler büyük değişimlere uğrar. Turistik gelişmenin ilk aşamalarında yöre halkının elinde bulunan mülkiyet, önce yurt içinde birey ve turizm yatırımcılarının mülkiyetine geçer. Bu el değiştirmede yöre halkının eline geçen maddi imkanlar, ilk aşamada göreceli olarak büyüktür. Ancak daha sonraki aşamalarda, turistik gelişmenin devam etmesi durumunda, toprak ve gayrimenkul

mülkiyeti giderek artan fiyatlarla, uluslararası turizm şirketlerine koyar. Böylece başlangıçta yöre halkının eline geçen maddi imkanlar, eğer çok verimli yatırımlara dönüştürülmemişse çok küçük boyutlarda kalarak yok olup gider. Bu olgu son 20-25 yılda pek çok turistik bölgemizde yaşanmış, toprak ve arazi fiyatları 1000-10.000 kata varan mertebelerde artış göstermiştir.

3.3. FİZİKSEL TAŞIMA GÜCÜ

Sağlıklı bir turistik gelişme, belirli bir yörede mevcut olan doğal ve insan eliyle yapılmış fiziksel kaynaklarla sınırlıdır. Burada önemli olan husus, turistik bölgedeki altyapı olanaklarının geliştirilmesiyle, mevcut fiziksel kaynaklardan daha etkili bir biçimde yararlanılabilmesidir. Turistik gelişmenin sınır koşullarını oluşturan fiziksel kaynakların başlıcaları aşağıda belirtilmiştir:

- Arazi
- Su kaynakları (yerüstü ve yeraltı su kaynakları, potansiyeli, içme ve kullanma suyu altyapısı)
- Atıksu altyapısı (kanalizasyon, arıtma ve derin deniz deşarj sistemleri, atık suların geri kazanımı)
- Katı atık bertarafı (deponi alanları, yakma tesisleri)
- Ulaşım altyapısı (Karayolları, demiryolları, havalimanları, liman ve marina altyapısı, yöre içi ulaşım)
- Enerji altyapısı

Akdeniz ülkelerinde kıyı turizmi için yukarıda belirtilen fiziksel kaynakların taşıma güçlerinin değerlendirilmesinde turistik talebin mevsimselliği ve yıl içinde gösterdiği büyük değişkenlik dikkate alınmalıdır. Ege ve Akdeniz kıyılarımızdaki pek çok ünlü tatil beldemizin yerleşik nüfusu 10.000 ile 20.000 arasında iken, yaz sezonunda bu beldelerin nüfusları birkaç yüzbine çıkmaktadır.

Bu beldelerin yerleşik nüfusuna hizmet vermek için geliştirilmiş olan altyapı tesislerinin, sayıları yüzbinlerle ölçülen turistlere ve ikinci tatil konutu sakinlerine hizmet vermesi mümkün olmamakta ve yaz mevsimlerinde her türlü alt yapı hizmeti bakımından büyük dar boğazlar yaşanmaktadır. Oysa, IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda; "Yılın belirli aylarında yığılma gösteren talebin dengeli dağılımını sağlamak amacıyla yönlendirici önlemler alınacak ve gerekli yatırımlar yapılacaktır (Devlet Planlama Teşkilatı, 1979)." ilkesi benimsenmiş, ancak bu ilke, anlaşılan, gerçekleştirme olanağı bulunamayacağı görüldüğünden, V.Plan'da yer almamıştır.

Fiziksel taşıma gücünün yukarıda belirtilen bileşenlerinin Türkiye'den verilen açıklaması aşağıda yapılamaya çalışılacaktır.

a. Arazi

Bugün tüm Akdeniz kıyılarında oteller, moteller, kamp yerleri, ikinci konutlar, tatil köyleri, motorlu taşıt park alanları için 4000 km² alan kullanılmaktadır. Bu kullanımın 2000 yılında ikiye katlanarak 8000 km² mertebesine yükseleceği tahmin edilmektedir. Doğadan alınarak yapılaşma için kullanılan bu alanların büyüklüğü, ilk bakışta hiç de fazla değilmiş gibi görünmekle beraber, bunların Akdeniz'in en güzel kıyı şeridinin üzerinde konumlandığını unutmamak gerekir. Güzel bir yüzün estetiğini tek bir sivilcenin bozabilmesi gibi, kıyı bölgesinin turizm potansiyelini kullanmak için ortaya çıkan yapılaşma da, yararlanılmak istenen doğal değerleri ve peyzajı tüketmektedir.

Plansal yayılımın ötesinde, yapılaşma yoğunluğu da hızla artmaktadır. Binlerce yıllık insanlık deneyiminin yarattığı doğa ile entegre olmuş Akdeniz mimarisi, yerini giderek çok katlı beton bloklara bırakmaktadır. Örneğin doğa ile

içiçeliğin, iklimsel koşullardan optimal yararlanmanın ve olağanüstü bir estetik duygusunun yarattığı Bodrum mimarisi, hızla yok olmaktadır. Herbiri binlerce yıllık kent dokularına sahip olan turistik kıyı beldelerinin giderek tanınmaz hale geldiği izlenmektedir. Yapılaşma için arazi kullanımının bir diğer olumsuz etkisi, tarihsel sit alanlarının yok olması veya yapılaşma altında özgün çevreleri ile olan harmonilerinin bozulmasıdır. Antikçağ insanın sahip olduğu üstün estetik yeteneklerle yaratılan doğa-yapı harmanisinin, günümüzdeki arabesk yapılaşma ile yok edilmesi hüznün vericidir.

b. Su Kaynakları

Akdeniz kıyı şeridi, yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı olan bir iklime sahiptir. Orta Avrupa ılıman kuşağı ile Kuzey Afrika çölleri arasında yer alan Akdeniz kıyı kesimi tam bir geçim bölgesi özelliği taşımaktadır. Kışları ılıman kuşağın aldığı mertebede yağış alırken, yaz mevsimleri çöl iklimleri paralelinde kurak geçmektedir. Dere ve akarsular perenial özellikte olup ilkbahar, yaz ve sonbahar dönemlerinde kururlar. Suyun zaman içindeki dağılımının büyük düzensizlikler gösterdiği bu iklim kuşağında içme, kullanma, hayvancılık ve tarım için su temini, geleneksel olarak yeraltı sularından veya pınarlardan yararlanılarak yapılagelmiştir. Yöresel olarak, kış yağışlarının toplanarak biriktirildiği sarnıklar da insan ve hayvan içme suyu temini için geçmişte yaygın olarak kullanılmıştır.

Geçmişte kendi içinde dengeli bir su ekonomisine sahip olan bu bölgedeki su potansiyeli, tarımsal etkinliklerin ve yerleşimlerin yoğunluğu açısından temel belirleyici unsur olmuştur. Turizmin bölgeye yönelmesi ile, özellikle yaz sezonunda artmaya başlayan su talebi, öneleri mevcut olanakların sağladığı arz asnekliliği ile karşılanabilmiştir. Turizmin getirdiği ekonomik yapı değişikliği ve tarımsal

alanların Turizm lehine küçülmesi de tarımsal sulama suyunun bir miktarının içme ve kullanma amacıyla kullanıma aktarılmasını mümkün kılmıştır. Ancak zamanla hızla artan talebin karşılanabilmesi için, yer alt ı sularından aşırı çekime gidilmesi zorunlu olmuştur. Bunun sonucunda, deniz suyu girişimi nedeniyle, pek çok kıyı bölgesinde akiferler tuzlanmıştır.

Yeraltı sularının güvenli çekim potansiyelinin açılmış olması, yüzeysel su kaynaklarının devreye sokulmasını gerektirmektedir. Sadece kız mevsiminde belirli bir su potansiyeline sahip olan bu kaynakların içme ve kullanma suyu temini için, kullanılabilmesi, bu amaçlı barajların devreye sokulması ile mümkündür. Ancak hızla artan talebin karşılanabilmesi için, pek çok turistik yöremize yakın havzaların yüzeysel su potansiyelinin de yeterli olmayacağı anlaşılmaktadır. Bu nedenle gelecekte uzak havzalardan su aktarımı gerekli olabilecektir.

Kıyı bölgelerinde su temini için gelecekte önem kazanabilecek bir diğer seçenek de, deniz suyunun tuzluluğunun giderilerek, içme ve kullanma suyuna dönüştürülmesidir. Bu konudaki teknoloji hızla gelişmekte ve tuz giderme işlemleri giderek daha ekonomik yöntemlerle gerçekleştirilebilmektedir. Oldukça enerji yoğun olan bu işlemlerde, bölgede bol miktarda mevcut olan güneş enerjisinden yararlanma yolları araştırılmalıdır.

Kullanılabilir su potansiyelinden kaynaklanan kısıtlamaların yanısıra, içme ve kullanma suyunun tüketiciye ulaştırılması için gerekli altyapı da büyük önem taşımaktadır. Turistik sezonda büyük ölçüde artan su talebinin karşılanabilmesi için turistik yörelerimizde mevcut içme suyu arıtma tesisi, su deposu, şebeke ve pompa istasyonları altyapısında yetersiz kalmaktadır. Toplu su

getirme sistemlerinin yetersiz kalması, turistik işletmeleri, tatil köylerini, ikinci konut sitelerini ve hatta tek tek konutları münferit kuyular açarak yeraltı suyundan çekim yapmaya yönlendirmekte ve yeraltı suyu potansiyelinin kontrol edilemeyecek bir biçimde tüketilmesi sonucunu doğurmakta ve yukarıda işaret edilen tuzlanma sorununu ortaya çıkarmaktadır. Oysa ülkemizde yeraltı sularının kullanımı Devlet Su İşleri'nin denetim ve iznine bağlıdır.

c) Atıksu Altyapısı

Tüm Akdeniz ülkelerinde turizmde olan kaynaklanan yıllık atıksu miktarı 400 milyon m³ olarak tahmin edilmektedir. Bu miktarın 2025 yılında 1,5 milyar m³ mertebesine yükseleceği kestirilmektedir.

Ülkemizde Akdeniz kıyı turizminin hedef aldığı yöreler, konut birimlerinin geleneksel olarak geniş bahçe veya tarımların içine serpiştirildiği seyrek yerleşime ve 3.000 - 10.000 arasında başlangıç nüfusuna sahip olan beldelerdir. Geçmişte bu beldelerde. Atık su bertarafı sorunu, tekil fosseptiklerle çevre ve sağlık açısından sakıncasız bir biçimde çözülebilmıştır. Turizmin getirdiği yapılaşma, alansal yoğunlaşma ve daha yüksek özgül su kullanımı nedeniyle yaz sezonlarında olağanüstü boyutlarda artan atık su miktarları, bu geleneksel ve basit atıksu sistemlerin taşıma kapasitelerine ulaşmalarına ve yetersiz kalmalarına neden olmuştur. Bir yandan fosseptik uygulamaları devam ederken, çözüm olarak, bazı beldelerde son 15-20 yılda kanalizasyon şebekelerinin inşaatına başlanılmış ve kapasiteleri yetersiz kalan fosseptiklerde bertaraf edilemeyen atıksuların toplanarak yerleşim alanlarının dışına çıkarılması yoluna gidilmiştir. Ancak bu tip yerleşimlerde kanalizasyon sistemleri, çözdükleri sorunların yanısıra pek çok yeni sorunlarda yaratmaktadır.

Kanalizasyonla toplanan atıksular zorunlu olarak deniz ortamına ulaşmaktadır.

Başlangıçta yaygın olan ve fosseptikler aracılığı ile zeminin asimilasyon kapasitesi kullanılarak zararsız hale getirilebilen atıksular kanalizasyonla toplandıkları noktada deniz alıcı ortamı için çok yoğun bir noktasal yük oluşturmaktadır. Seyreltme kapasitesi çok düşük olan kıyı suları bu noktasal yükü özümseyemediği için hızla kirlenmektedir.

Atıksuların deniz ortamı açısından zararsız hale getirilebilmeleri ve rekreasyon amaçlı kullanımları engellememeleri için arıtıldıktan sonra denize verilmeleri veya derin deniz deşarjı sistemleri ile kıyıdan uzak bir noktada açık denize verilerek yeterince seyrelmelerinin sağlanması gerekmektedir. Bu önlemler alınmadan inşa edilen kanalizasyonlar, bugüne kadar yarardan çok zarar getirmiştir.

Yerleşimlerin hızla büyümesi, kanalizasyonlarla toplanan atıksuların ulaştırıldığı ve başlangıçta beldeden yeterince uzakta kalacağı kabul edilen uç noktalarının yeni gelişen yerleşimlerin içinde kalmasına neden olmuştur.

Bugüne kadar arıtılmış atık sular için nihai alıcı ortam olarak genellikle deniz ortamı düşünülmüştür. Oysa hiç bir arıtma sistemi yüzde yüz verimle çalışmaz ve deniz ortamlarına arıtma sonrasında bile atıksulardan kaynaklanan yükler gelir. Arıtılmış sular, özellikle yaz aylarında suyun kıt olduğu Akdeniz ve Ege kıyı kesimlerinde turizme yönelik yerleşimlerin yeşillendirilmesi için kullandıkları takdirde, denizlere verilen bu yükler ortadan kaldırılır.

d. Katı Artık Bertarafı

Tüm Akdeniz ülkelerinde turizmden kaynaklanan yıllık katı artık miktarı 2.8 milyon ton olarak tahmin edilmektedir. Bu miktarın 2025 yılında 812 milyon tona yükseleceği kestirilmektedir.

Akdeniz ve Ege kıyı şeridindeki turist yörelerimizde yaz aylarında katı artıkların daha toplanması aşamasında büyük aksaklıklar gözlenmektedir. Bu beldelerde genellikle çöpler uzun süreler sinek, sızıntı suyu ve koku üreterek yol kenalarını işgal ederler. Belediyelerin elindeki araçları ve kapasite olarak yetersizdir. Bu araçlarla taşınan çöpler, çağdaş katı artık bertaraf tekniğinin tüm kuralları ihlal edilerek, belediye en yakın bir döküm alanına düzensiz bir şekilde dökülürler. Bu alanlar her türlü fare, böcek ve haşerenin üremesi için uygun ortamları oluştururlar. Kış dönemlerinde ise bu çöp yığınlarının üzerine yağın yağmurlar, çöplerin içerdiği zararlı pek çok unsurun sızıntı suları ile yer altına sızmasına ve çok değerli bir kaynak olan yeraltı sularının kirlenmesine neden olurlar. Çöp depolama alanları çevresel açıdan bir kere gözden çıkarılmış alanlar oldukları bu alanlara belde foseptiklerinden vidanjörlerle toplanan atıksuların da dökülmesi çok yaygın olan bir uygulamadır.

e. Ulaşım ve Haberleşme Altyapısı

Turistik yörelerimize demiryolu ile ulaşmak mümkün değildir. Türkiye'de ulaşımında seçenek karayolu olarak belirlenmiştir. Yaz sezonlarında turistik yörelere karayolu ile ulaşımında önemli darboğazlar, trafik sıkışıklıkları yaşanmaktadır. Ege ve Akdeniz kıyı şeridinde havayolu ile ulaşım İzmir, Dalaman, Bodrum, Antalya ve Adana havaalanları aracılığı ile oldukça rahat bir şekilde mümkündür. Ancak, artan turist sayılarına paralel olarak bu havaalanlarının kapasitelerinin arttırımı ve yeni havaalanlarının inşaatı gündeme gelecektir.

Turistik yörelerimize denizyoluyla ulaşım kural olmaktan çok istisna olarak görülmekte, ağırlığı Ayvalık-Midilli, Çeşme-Sakız, Kuşadası-Chios, Bodrum-İstanköy, Marmaris-Rodos gibi kıyı beldelerimiz ile bu beldelerin karşısında yer alan Yunan adaları arasındaki kısa mesafeli ve genellikle yabancı denizyollarının veya özel deniz taşıtlarının katkısıyla gerçekleşen güneybirlik seferler oluşturmaktadır. Yat turizmi için inşa edilmiş marinaların sayısında ve kapasitesinde son yıllarda artışlar kaydedilmiş olmasına karşın, bunlar yeterli olmamaktadır. Yat demirleme kapasitesinin yanı sıra, yatların atıksu ve sintine suları ile katı atıkların alınması için gerekli altyapı mevcut değildir.

Turistik kıyı bölgelerimizde yöreiçi ulaşım altyapısı yetersizdir. Bu yörelerde büyük kentlerimizi aratmayacak trafik sıkışıklıkları olağan görüntüler oluşturmaktadır.

Türkiye'de son on yılda haberleşme altyapısı açısından büyük atılımlar gerçekleştirilebilmiştir. Ancak turizm sezonlarında kıyı beldelerinde PTT gişe hizmetlerinde personel eksikliği ve eğitimsizliğinden kaynaklanan aksaklıklar, umumi telefon sayısında büyük eksiklikler göze çarpmaktadır.

f. Enerji Altyapısı

Turistik yörelerimizin tümü Türkiye enterkonnekte elektrik şebekesine bağlıdır ve yüksek gerilim hatlarıyla yeterli miktarda enerji bu yörelere ulaştırılabilmektedir. Ancak yöreiçi dağıtımı için gerekli transformatör kapasitelerinde ve enerji hatlarında önemli eksiklikler ve yetersizlikler mevcut olduğundan, özellikle yaz mevsimlerinde, bu bölgelerimizde çok sık enerji kesintileri ile karşılaşılmaktadır. (63)

4.TÜRKİYE'DE KIYI TURİZM ALANLARININ ÇEVRESEL FAKTÖRLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRMESİ

4.1.TÜRKİYE TURİZMİNİN BAŞLANGIÇ VE SINIR KOŞULLARI

Türkiye'nin turizm potansiyelinin en önemli odak noktası kıyı turizmidir. Turizm hareketlerinin yüzde 90'ı kıyı şeridini hedeflemektedir. Bu nedenle, tezin bu bölümünde özellikle kıyı turizminin çevresel etkileri üzerinde durulmakta ve dikkat kıyı sorunları üzerinde yoğunlaştırılmaktadır. Kıyı turizmüne uygunluk açısından iklim değerleri ve deniz suyu özelliklerinden hareketle, aylık güneşli ve tam güneşli gün sayısı 10 günden daha çok olan ve aylık (gündüz) ortalama sıcaklık değerleri 20 ila 32 santigrat derece arasında görülen yerlerin iklimlerinin insanların (açık havadaki) faaliyetleri ve sağlığı açısından olumlu olduğu kabul edilmektedir. İnsan sağlığı açısından deniz banyosu yapılan yerlerde aylık denizsuyu ortalama sıcaklığınının 18 ila 28 santigrat derece, tuzluluğun 1-260 g/m³ ideal olanın ise 34 - 36 g/m³ olması gerektiği belirtilmektedir.

Bu kriterlere göre, Türkiye'nin çeşitli iklim bölgelerinde kıyı turizmi için uygun olan zaman süreleri Tablo 10'da gösterilmektedir. Türkiye kıyılarında ilk aşamada saptanan 10 dolayındaki kıyı kesiminde, 100 yatak/hektar yoğunluk ölçüsünden hareketle, 250,000 turistik yatak kapasitesi potansiyeli olduğu hesaplanmıştır.

Ülkemizde 1970'li yıllardan itibaren hızla gelişmeye başlayan turizm olgusu, bu konuda ciddi ve tutarlı politikaların oluşturulmasını gerektirmiştir. Başlangıçta turizm için önerilen politikalar çevre bileşenini içermemektedir. Çevre sorunu, bir alt yapı ve üst yapı eksikliğinin tamamlanması çerçevesinde ele almaktadır. IV. Beş Yıllık Kalkınma Planında; "sektörün işleyiş öncelikle

Tablo 10

Türkiye'nin Çeşitli İklim Bölgelerinde Uygun Turizm Süreleri (ay)

	Uygun Sıcaklık ve Güneşlilik (ay)	Uygun Deniz Suyu Özellikleri (ay)
Akdeniz	6-8	7-9
Güney Ege	4-6	6-8
Kuzey Ege	4-6	4-5
Marmara	4	3-4
Batı Karadeniz	4	3-4
Doğu Karadeniz	4-6	4-5

kitle turizmi ilkesine göre düzenlenecektir. Kitle turizmi, özellikle, turistik önceliği olan yörelerde, ülkenin alt yapı ve turistik yapısına koşt olarak geliştirilecek; alt yapı ve turistik üst yapı kitle turizminin gereklerini karşılayacak düzeye gelinceye kadar bireysel turizm ile kitle turizmi birarada değerlendirilecektir. (64)

Belirlenen temel ilke, çevre konusunda henüz bir bilinçlenme olmadığı izlenimini vermektedir".

Turizmi sadece bir ekonomik sektör olarak görmenin yarattığı olumsuz sonuçların çok çabuk ortaya çıkmış olması, daha sonraki planlara ekolojik çerçevenin dahil edilmesini sağlamıştır. V. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda turistik gelişmenin ilkeleri arasında;

"Türkiye'nin tabii tarihi, arkeolojik ve kültürel varlığı, kış, av ve su sporları, festival sağlık ve gençlik turizmi ile mevcut diğer turizm potansiyeli, ekolojik dengeyi koruma, çevreyi temiz ve sağlıklı tutma ve güzelleştirme ilkeleri doğrultusunda geliştirilecektir."

Doğal ve kültürel çevre değerlerinin turizm amaçlı kullanımında koruma stratejileri ile turizm geliştirme stratejilerinin entegrasyonu sağlanacaktır. Turizm kaynakları envanteri ile fiziksel planlama çalışmalarında ilgili kamu kuruluşları, bilim kurumları, gönüllü kuruluşlar ve özel sektör kurumları arasında işbirliği sağlanacaktır." (65) ilkelerinin yer alması bunun en belirgin göstergesidir. Öte yandan IV. Plan'da yer alan bazı ilkelere V. Plan'da yer verilmemiş olması,

(64) DPT 1979

(65) DPT 1983

yaklaşımlardaki tutarlılık konusunda kuşkulara yol açmaktadır. (66)

4.2. KIYI TURİZMİNİN GELİŞTİRİLMESİ VE KIYILARIMIZ

Gelişmiş ülkelerin insanları kendi ülkeleri sınırları içindeki ve yakın ülkelerdeki denizlerin giderek kirlenmesi ve kıyıların betonlaşması üzerine sürekli yeni arayışlara girmişlerdir. Bunlar, kirlenmemiş denizleri ve betonlaşmamış kıyıları ortaya çıkararak tatillerini bu alanlarda geçirmeye başlamışlardır. Bu gelişmede hiç şüphesiz insanların yeni ve değişik yöreler görmek ve tanımak istekleri de rol oynamaktadır. 1983 yılından bu yana ülkemize rekreasyonel amaçlarla gelen yabancı turist sayısındaki artışın ardında yatan gerçeklerden biri ve belki de en önemlisi henüz kirlenmemiş denizlere ve betonlaşmamış denizlere sahip olmamızdır. Ancak, bu arada göz ardı edilemeyecek bir husus da ülkemizin, son yıllarda gerek turistik yatırımlar gerekse ülkeyi tanıtım amaçlı girişimlerle, turizm sektörüne verdiği önemin hızla artmakta olduğudur.

Uzun ve eşsiz kumsalları, yer yer denizle birleşen ormanları, pırıl pırıl cennet koyları, ilginç jeomorfolojik özellikleri, zengin ve tarımsal peyzajları, şirin kentleri ve antik merkezleriyle toplam 8250 km deniz kıyısına sahip olan Türkiye bu yönüyle oldukça şanslı bir ülkedir. (67)

Türkiye'nin denizlere göre dağılımı aşağıda verilmektedir:

- Ege Denizi Kıyıları 2805 km

(66) Uslu, Orhan, T.Ç.S.V., a.g.e., s.40-42

(67) Özkan, Bülent, "Türk Turizminin Önemli Kaynağı Deniz ve Kıyılarına İlişkin Sorunlar", Turizm Yıllığı, Türkiye Kalkınma Bankası, 1987, s. 77

- Karadeniz Kıyıları	1634 km
- Akdeniz Kıyıları	1557 km
- Marmara Denizi Kıyıları	1190 km
- Ada Kıyıları	1064 km.'dir.

Ancak, bu kıyıların tümü morfolojik özellikleri ile kıyı rekreasyonu aktiviteleri için uygun bulunmamaktadır. Ayrıca bu aktivitelerin gerçekleştirilmesini etkileyen en önemli faktörlerden iklim de bu amaca uygun kıyı miktarını daha da düşürmektedir. Örneğin, Karadeniz Bölgesi deniz suyu sıcaklığı ve güneşlenme süresi ile yararlanma mevsiminin uzunluğu bakımından diğer bölgelere göre olumsuz özellikler taşımaktadır.

Öte yandan, deniz kıyılarının yalnızca rekreasyonel kullanımlara mı kaynaklık edeceği sorusu akla gelmektedir. Bu sorunun yanıtı şüphesiz "hayır" dır.

İlkçağlardan bu yana büyük uygarlıkların yerleşim merkezleri olarak insan yaşamında önemli bir yer tutan, günümüzde dünya nüfusunun yaklaşık üçte birini barındıran bununla beraber dünya topraklarının ancak onbinde üçüne sahip olan deniz kıyıları; kara, hava ve suyun biraraya geldiği hassas ekosistemler olup; suyu, tuzu, iyotu, kumu, çakılı, radyoaktivitesi, güneşi, rüzgarı, deniz ürünleri ve eşsiz görsel nitelikleriyle değerler bütünüdür. Denizin etkisiyle kıyılarda iklim daha yumuşaktır ve buna bağlı olarak tarımsal yapı ile flora ve fauna bölgelere göre değişiklik ve zenginlik gösterir. Bu özelliklerine bağlı olarak deniz kıyıları çok sayıda kullanıma kaynaklık etmektedir. Bunların başlıcaları şöyle özetlenebilir;

- Ulaşım (karayolları gibi)
- Ticaret (limanlar, serbest bölgeler, depolar gibi)
- Endüstri (rafinerileri, tersaneler gibi)

- Tarım (bazı süs bitkisi ve sebze üretimi gibi)
- Artık madde atımı (sanayi ve kentsel atıklar gibi)
- Hammadde kaynağı (kum, tuz gibi)
- Savunma (deniz üsleri gibi)
- Rekreasyon ve turizm (turistik tesisler, ikinci konutlar, plaj tesisleri gibi)
- Sağlık (kür merkezleri gibi)
- Enerji (deniz hareketlerinden yararlanma tesisleri gibi)
- Konutsal yerleşme (kentler, kırsal yerleşmeler gibi)
- Gıda maddeleri kaynağı (balık ve diğer deniz ürünleri gibi)
- Spor (yüzme maratonları, yelken yarışları gibi).

Ayrıca, çeşitli bitki ve hayvan topluluklarının yaşamları açısından da deniz kıyıları vazgeçilmez yaşam ortamlarıdır.

Özetle deniz kıyılarının toplumların ekonomik yapısının yanında sosyal, kültürel, sportif ve estetik yapıları üzerinde de önemli bir yeri vardır. Bütün bunların ötesinde politik yöndeki önemi de tartışılmaz bir gerçektir.

Günümüzde kıyılardan yararlanma biçimleri, kıyı miktarının arttırılamaz olması nedeniyle birbirleriyle çatışır duruma gelmiştir. Kıyılar çoğaltılamayan ancak planlı kullanımla kullanışı arttırılabilen, tüketilemeyen ancak kötü ve yanlış kullanımla niteliği bozulabilen bir kaynaktır.

Büyük ölçüde plansızlık ve yanlış kullanımlar yüzünden bu çeşitli yararlanma biçimleri deniz ve kıyılarında önemli ve giderek büyüyen sorunlara yol açmaktadır. Bu sorunlar doğal ekolojik dengede onarılması güç yaralar oluşturmaktadır.

Kıyılardaki doğal dengenin bozulmasından paylarını alan özellikle sosyo-ekonomik bakımdan gelişmiş ülkeler, kıyılarını koruma ve düzenleme amacıyla yoğun çabalar içine

girmişlerdir. Fransa'da 1974 yılında çıkarılan bir yasayla "Kıyıları Kurulu" isimli kıyı bankası niteliğinde bir koruma kuruluşu oluşturulmuştur. Bu kuruluşun amacı; denize komşu yerleşme ve belediyelerde kıyı mekanını, ekolojik denge ve doğal sitleri korumaya dönük alanları saptamak ve bunları, yürüteceği arazi politikasıyla değer artışlarını ve el değiştirmelerini denetleyerek gereğinde satın almaktır. Bu kurul İngiltere kıyılarının üçte birine sahip olan benzer kuruluş Ulusal Vakıf'tan geniş ölçüde esinlenerek, ülke kıyılarını düzenlemek için oluşturulan süreçte önemli bir eksikliği tamamlamaktadır.

İngiltere'dek "Ulusal Vakıf", özel bir kuruluş olmakla birlikte kamu adına toprak ve mülk edinmekte ve bunların korunmasını sağlamaktadır.1965'te çalışmaya başlayan Vakıf en az 1600 km kıyı şeridinde sahip olmak amacındadır.Bu satın alma çalışmaları, kıyıları olumsuz gelişmelerin etkilerinden kurtarmak ve kıyının bozulmamış bölgelerine halkın ulaşabilmesini sağlamak amacıyla gerçekleştirilmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri Kaliforniya Eyaletinde 1972 yılında kabul edilen kıyı yasasıyla "Koy Koruma ve Geliştirme Kurulları" oluşturulmuştur. Bu kurul koyların doldurulmasının önlenmesi, halkın denize ulaşabilirliğinin kolaylaştırılması ve kıyı şeridinin niteliğinin arttırılması konularında başarılı çalışmalar yapmaktadır.

Sosyo-ekonomik bakımdan gelişmiş ülkelerin onarılamaz biçimde bozulmuş kıyılarını kurtarma girişimleri, gösterdikleri yoğun çabaya rağmen yine de çok geçtir. Fransa kıyılarında yapılan tasnif çalışmaları raporunda bununla ilgili olarak şu görüşe yer verilmektedir; "Geçmişte düşünülen hatalara düşülmemelidir. Ancak kıyıları beton sitelerden kurtarmak, aşırı biçimde kirlenmiş

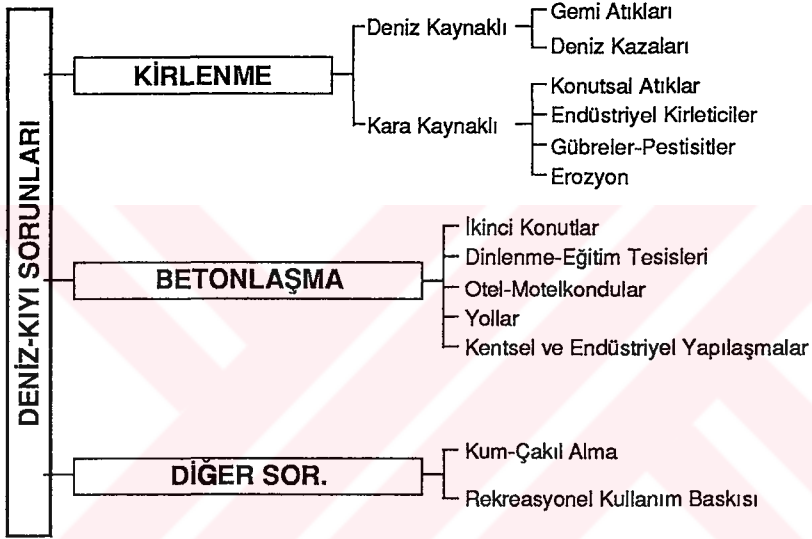
denizleri temizlemek için vakit çok geçtir. Yalnızca Türkiye ve Yunanistan gibi bu deneyi yeni yaşamaya başlayan kıyıları, daha az yağma edilmiş ve daha az kirletilmiş durumda olmakla birlikte, deniz ve kıyılarına ilişkin sorunlar artık ülkemiz kıyılarını da önemli ölçüde etkiler boyutlara ulaşmış bulunmaktadır. Artan sorunlar, deniz ve kıyılarına ilişkin kimi kullanımları olumsuz yönde etkilemekte ve rekreasyonel kullanım bu yönde en çok etkilenenlerin başında yer almaktadır.

Bu itibarla Tablo 11'te özetlenerek sunulan deniz ve kıyılarına ilişkin sorunlar ülkemiz turizminin önde gelen sorunlarıdır. (68)

Marmara, Ege ve Akdeniz'deki tatil beldelerinin kıyı ve çevre kirlenmesi açısından durumu incelendiğinde kısaca Tablo 12' deki görüntü ortaya çıkmaktadır. (69)

(68) Özkan, Bülent, "Kırsal Rekreasyon Alan Planlaması", Ders notları, Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Bölümü, İzmir, 1987

(69) Kızık, S., Kara, H., "Turizm", Cumhuriyet Gazetesi, 26 Nisan 1990

TABLO-11 Deniz-Kıyı Sorunları

MARMARA BÖLGESİ

- 1- Silivri-Tekirdağ Sahil Şeridi : Hızlı ve yoğun yapılaşma
 2- İzmit Körfezi : Sanayileşme sonucu ölü deniz durumuna dönüşüyor.
 3- Yalova-Çınarcık : Hızlı ve yoğun yapılaşma
 4- Gemlik Körfezi : Sanayileşmenin yol açtığı kirlenmenin tehdidi altında.
 5- Kurşunlu-Mudanya : Hızlı, yoğun ve çarpık yapılaşma.
 6- Erdek Körfezi : Sanayi kuruluşlarının tehdidi altında.

EGE BÖLGESİ

- 7- Edremit-Akça : Hızlı yapılaşma ve kirlilik.
 8- Ayvalık : Deniz kirleniyor; hızlı yapılaşma.
 9- Dikili : Arıtma tesisinin olmaması deniz kirlenmesine yol açıyor.
 10- Aliağa : Rafineri ve gemi sökme tesisleri çevre ve deniz kirliliğine tehdit yaratıyor aynı zamanda termik santral tasarlanıyor.
 11- Foça : İkinci konut sorunu var. Artık yabancılara hitap edemiyor.
 12- Çeşme : İçme suyuna sızıntı ve ikinci konutlar sorunu var.
 13-Seferihisar-Kuşadası-Didim : Yoğun yapılaşma, altyapı yetersizliği söz konusu.
 14- Güllük : Kanalizasyon yok, limandan maden ihracı kıyı kirlenmesine yol açıyor.
 15- Bodrum : Beton tarlası görünümde, doğal güzelliklerden kaynaklanan çekiciliğini yitiriyor.
 16- Ören : Turizm sezonu kısa, ikinci konut problemi var.
 17- Gökova : Yapımı süren termik santralin tehdidi altında.
 18- Marmaris : Doğal güzellikler hızla yok ediliyor, çarpık yapılaşma had safhada ve tesis artıkları denize atılıyor.
 19- Datça : Turistlerin ilgi alanına yalnızca mavi yolculuk hattı sebebiyle giriyor.

AKDENİZ BÖLGESİ

- 20- Fethiye : Tarihi eser yoğunluğu ve mavi yolculuk hattı sebebiyle uluslararası pazara açık, fakat yöresel sorunlar var.
 21- Kaş-Kalkan : Yoğun ve hızlı yapılaşma.
 22- Finike-Kumluca : Henüz kıyıya uğramadı, ancak kısa sürede ciddi önlem alınması gerekiyor.
 23- Olympos : Sit alanında olması sebebiyle yapılaşma sorunu yok, doğal görünümünü koruyabilen ender yerlerden biri. Henüz turistlerin ilgi duyduğu bir bölge değil.
 24- Kemer : Örnek bölge olarak gösterilebilir. Dünya bankası Master planıyla hazırlanmış altyapı sorunu yok, tesislerin kıyılara en az zararı olan bölge.
 25- Antalya : Had safhada betonlaşma.
 26- Side : Barakalar beldesi görünümünde. Tarihi eserler ve doğal kıyı zenginlikleri tahrib ediliyor.
 27- Alanya : Kıyı kapanmış durumda. Tesislerin yoğunluğu kentin dokusunu ve doğal çekiciliklerini bozuyor.

TABLO-12 Marmara, Ege ve Akdeniz'deki tatil beldelerini kısaca sorunları.

KARA DENİZ

MARMARA DENİZİ

Marmara Bölgesi

- 1-Silivri-Tekirdağ Sahil Şeridi.
- 2-İzmit Körfezi.
- 3-Yalova-Çınarcık.
- 4-Gemlik Körfezi.
- 5-Kurşunlu-Mudanya.
- 6-Erdek Körfezi.

Ege Bölgesi

- 7-Edremit-Akçay.
- 8-Ayvalık.
- 9-Dikili.
- 10-Aliaga.
- 11-Foça.
- 12-Çeşme.
- 13-Seferihisar-Kuşadası.
- 14-Güllük.
- 15-Bodrum.
- 16-Ören.
- 17-Gökova.
- 18-Marmaris.
- 19-Datça.

Akdeniz Bölgesi

- 20-Fethiye.
- 21-Kaş-Kalkan.
- 22-Finike-Kumluca.
- 23-Olymos.
- 24-Kemer.
- 25-Antalya.
- 26-Side.
- 27-Alanya.

GE DENİZİ

AK DENİZ

SONUÇ VE ÖNERİLER

Turizm ve çevre, insanlığın barış ve huzur içinde yaşam sürdürmelerinin sembolü haline gelmiş iki kavramdır. Bu iki kavramın birbirine kaynaklık etmesi bunlar arasındaki ilişkinin hassas bir dengeye oturtulmasını zorunlu kılmaktadır.

"Turist harabeye gelir, fakat tahribattan hoşlanmaz" sözü bu ilişkinin özelliğini vurgulamaktadır. Turizm ve çevre, biri diğerine zarar vermeyecek şekilde, bir arada ve karşılıklı yarar ilkesine dayanan bir ilişki çerçevesine oturtulmalıdır.

Turizm ve çevre konusunda üzerinde durulması gereken önemli konu, dış ülkelerdeki kötü örneklerden ders alarak henüz bozulmamış, kirlenmemiş alanlarımızda şimdiden tedbir alarak, bazı bölgeleri bu sorunlardan kurtarmak ve korumak olmalıdır.

Turizm ve çevre konusundaki tez çalışmasının sonuç niteliğindeki görüşler kısaca şu şekilde belirtilebilir:

- Kamuoyunun desteğiyle, öncelikli olarak halkın çevre konusunda bilinçlendirilmesi ve çevreye duyarlı olunmasının sağlanması gerekmektedir.
- Bunun devamı olarak, bireyin karar süreçlerine katılımını gerçekleştirmek amacıyla teknik ve siyasal yönden bilgilendirilmesi büyük önem taşımaktadır.
- Çevre koruma ve geliştirme alanında yapılan çalışmalar, turisti bir defaya mahsus getirmek değil, ülkeyi insanlara-turiste-sevdirmeyi sağlamak olmalıdır.
- Yöresel özelliklere aktivite kazandırılmalıdır.
- Turizm arzına genişlik sağlayabilmek için turistik alanların yalnız kıyılardaki beldelere değil, iç bölgelere

doğru da kaydırılması gereklidir. Mevsim özelliklerine göre örneğin; dağ turizmi, kış turizmi, kongre turizmi, termal kaplıca-ılıca turizmi, tabiat turizmi vs. önemle ele alınmalıdır.

- Türkiye'nin sahip olduğu doğal değerlerin ve kültür varlıklarının tam olarak envanterinin çıkarılması, Türkiye'nin turizm potansiyeline sağlıklı bir yaklaşım getirecektir.

- Türkiye'nin sanayileşmesi ve turizm alanında önemli mesafeler kaydedebilmesi için, doğal ve tarihi çevrenin sonsuz bir kaynak olarak görülmesinin yanlış olduğu açıkça kabul edilmelidir.

- Teknolojinin yarattığı olanaklardan en iyi şekilde faydalanmanın ön koşulu bilgili olmaktır. Aksi takdirde yapılan her hangi bir iş veya yatırım çok kısa vadeli çözüm sağlamaktan öteye gidemez ve tekrarında bir öncekinden daha büyük zorluklarla yeniden karşımıza çıkar.

- Çevre ve tabiat insanlığın ortak değerleridir. Bunun için tüm insanlar, çevre koruma ve geliştirmede zorunluluktan önce gönüllü olmalıdır.

- Betonlaşma kavramı ortadan kaldırılmalıdır. Bunun için uluslararası turizm talebi göz önüne alınarak, imar ve turizm geliştirme planları hazırlanarak var olan planlara süratle işlerlik kazandırılmalıdır.

- Yeni yapılacak yatırımlar için doğal ve tarihi çevreye uyumlu bir mimari biçimi kullanılırken, turistik yer ve bölgelerin de tarihsel dokusunun bir plan çerçevesinde bütünselliğinin korunması sağlanmalıdır.

- Türkiye turizmi genç bir turizmdir. Bu nedenle 2000'li yıllara uyum sağlayacak bir turizm politikası, çok yönlü bir etüd ve araştırma sonucunda mutlaka hazırlanmalıdır.
- En önemli kaynak olan insana her şeyden önce yatırım yapılmalı, güzel bir çevrede sağlıklı yaşamının teminatı sağlanmalıdır.
- Katı artıkların sağlıklı bir şekilde bertaraf edilebilmesi için, konuyla ilgili olan yatırımcıların süratle harekete geçmesi gerekmektedir.
- Bir yandan fertlere, çevre konusunda bilinçli olmayı öğretirken diğer yandan da devletin, bilinç - duyarlılık - problemleri çözüme ulaştırma üçleminde fertlerle koordinasyon sağlamalıdır.

KAYNAKÇA

I - KİTAPLAR

- AKOĞLU, Tunay Turizm Politikasında Yeni Yaklaşımlar Ve Türkiye, 1978 Yılı Konferansları, Türkiye Turing Otomobil Kurumu, sy. 5, İstanbul, 1978.
- BARUTÇUGİL, İ. Sabit Turizm İşletmeciliği, Beta Yayınları, sy. 15-47, İstanbul, 1989.
- BAYER, M. Zekai "Turizm Ve Çevre Dengesi", Turizm Ve Çevre Konferansı, Ekim 1990, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı (TÇSV) Yayını, sy. 135-160, Ankara, 1991.
- GELİŞİM, Hachette Gelişim Ansiklopedisi, Gelişim Yayınları, sy. 812.
- GÜVENÇ, Bozkurt İnsan Ve Kültür, Remzi Kitapevi, 5. Basım, sy. 98, İstanbul, 1991.
- HACIOĞLU, Necdet Uluslararası Turizm, sy. 12, Balıkesir, 1987.
- HAZER, S. Fahriye "Sürdürülebilir Kalkınma Ve Turizm: Özgün Değerlerin Korunması ve Geliştirilmesi," Turizm Ve Çevre Konferansı, Ekim - 90, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı (TÇSV) Yayını, sy. 99 - 135, Ankara, 1991.
- İKV Avrupa Topluluğunun Kalkınma Politikası, sy. 84-134, Eylül, 1991.
- MANİSALI, Erol
YARCAN, Şükrü Türk Turizm Endüstrisi Araştırması, T.C. Bankası A.Ş., Araştırma Ve Eğitim Başkanlığı, sy. 9, Ankara, 1987.
- McINTOSH, Robert W. Turizm - İlkeler - Uygulamalar - Felsefeler, Michigan Eyalet Üniversitesi, sy. 7 - 147, Çeviri: Fatma Aylin Mutlu.
- OLALI, Hasan Turizm Nedir? T.C. Kalkınma Bankası A.Ş. sy. 14. 1984.
- Turizm Politikası Ve Planlaması, sy. 31, İzmir, 1982.
- OLALI, Timur Turizm Ekonomisi, sy. 110, İzmir, 1988.

VI

- ÖZHAN, Leyla "Türkiye'de Turizm Ve Çevre Politikaları," Turizm Ve Çevre Konferansı, Ekim - 90, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı (TÇSV) Yayını, sy. 166 - 171, Ankara, 1991.
- SÖNMEZ, Necmi "Sürdürülebilir Tarımsal Kalkınma Türkiye'nin Durumu ve Sorunları," Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı (TÇSV) Yayını, sy. 100, Nisan, 1990.
- TOSKAY, Tuncay Turizm Nedir? T.C. Turizm Bankası A.Ş., Araştırma Ve Eğitim Başkanlığı, İnceleme/Araştırma Dizisi 1, sy. 41.
- T.C. Turizm Bankası A.Ş. Turizm El Kitabı, sy. 9 - 41, 1987.
- USLU, Orhan "Turizm Ve Çevresel Etkileri," Turizm Ve Çevre Konferansı, Ekim 90, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı (TÇSV) Yayını, sy. 19 - 42, Ankara, 1991.
- USTA, Öcal Turizm, sy. 184, İstanbul, 1988.
- ÜNAL, Tankut "Turizm'in Gelişmesinde Çevrenin Önemi," Turizm Ve Çevre Konferansı, Ekim 90, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı (TÇSV) Yayını, sy. 11 - 12, Ankara, 1991.

II - DİĞER KAYNAKLAR

ATABAY, Semra

"Türkiye'de Son On Yılda Turizm Yapıları Uygulamaları Sempozyumu", Yıldız Üniversitesi, 5-7 Nisan, 1989.

"International Symposium on Architecture of Tourism in The Mediterranean Policies Planing - Design", Yıldız Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, 1991.

"Doğal Çevreye Uyumlu Planlama", Cumhuriyet Gazetesi, 5 Kasım, 1991.

BÜKE, Fügen

"OECD Üyesi Ülkelerde Turizm ve Türkiye Ölçeğinde Değerlendirilmesi," T.C. Kalkınma Bankası A.Ş., Basılmamış Tez, Ankara, Eylül, 1989.

Tourism Policy and International Tourism in OECD Member Countries, sy. 9 - 56, Paris, 1987.

Tourism Policy and International Tourism in OECD Member Countries, sy. 26 - 53, Paris, 1986.

DPT,

1. Beş Yıllık Kalkınma Planı (BBYKP), sy. 425, Ankara, 1963.

2. Beş Yıllık Kalkınma Planı (İBYKP), sy. 593, Ankara, 1968.

3. Beş Yıllık Kalkınma Planı (ÜBYKP), sy. 620, Ankara, 1973.

4. Beş Yıllık Kalkınma Planı (DBYKP), sy. 533, Ankara, 1978.

5. Beş Yıllık Kalkınma Planı (BBYKP), sy. 171, Ankara, 1985.

6. Beş Yıllık Kalkınma Planı (ABYKP), sy. 281, Ankara, 1989.

Kara, H.,
Kızık, S.

"Turizm 1990", Cumhuriyet, 25 Nisan 1990.

KÜÇÜKTOPUZLU, Faik

"Turistik Alanlarda Kontrolsüz Gelişme ve Alanlarının Taşıma Kapasiteleri", Turizm Yıllığı, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., 1988 - 1989.

VIII

ÖZKAN, Bülent

"Türk Turizminin Önemli Kaynağı Deniz ve Kıyılarına İlişkin Sorunlar", Turizm Yıllığı, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., sy. 77, 1987.

"Kırsal Rekreasyon Alan Planlaması", Ders Notu, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyz. Bölümü, İzmir, 1987.

ÜNAL, Tankut

"Doğal ve Kültürel Değerlerimiz Turizmin Kilit Taşındır", Turizm Dünyası, sayı 4, sy. 6 - 7, Ocak, 1990.

ÖZGEÇMİŞ

13.07.1963'te Rize'de doğdum. İlk ve Orta Okulu Rize'de, Liseyi İstanbul Erenköy Kız Lisesinde bitirdim. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi İş İdaresi Bölümünden 1987 yılında mezun oldum.

Mobilya üretimi yapan ve turizm faaliyetinde bulunan özel bir şirkette değişik görevlerde bulundum. Şu anda aynı şirketin mali işler danışmanına bağlı olarak çalışmaktayım.

İş hayatındaki çalışmalarına katkı sağlaması bakımından Yüksek Lisans yapmaya karar verdim. 1988 - 1989 döneminde bu amaçla Yıldız Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi bölümüne kaydoldum. Bir konuda araştırma yapmanın önemini ve nasıl yapılacağını öğrenmeme yardımcı olan Yüksek Lisans'ı, Yıldız Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Bölümünde, "TURİZM VE ÇEVRE" konulu bir tez çalışmasıyla tamamlamak amacını gütmekteyim.